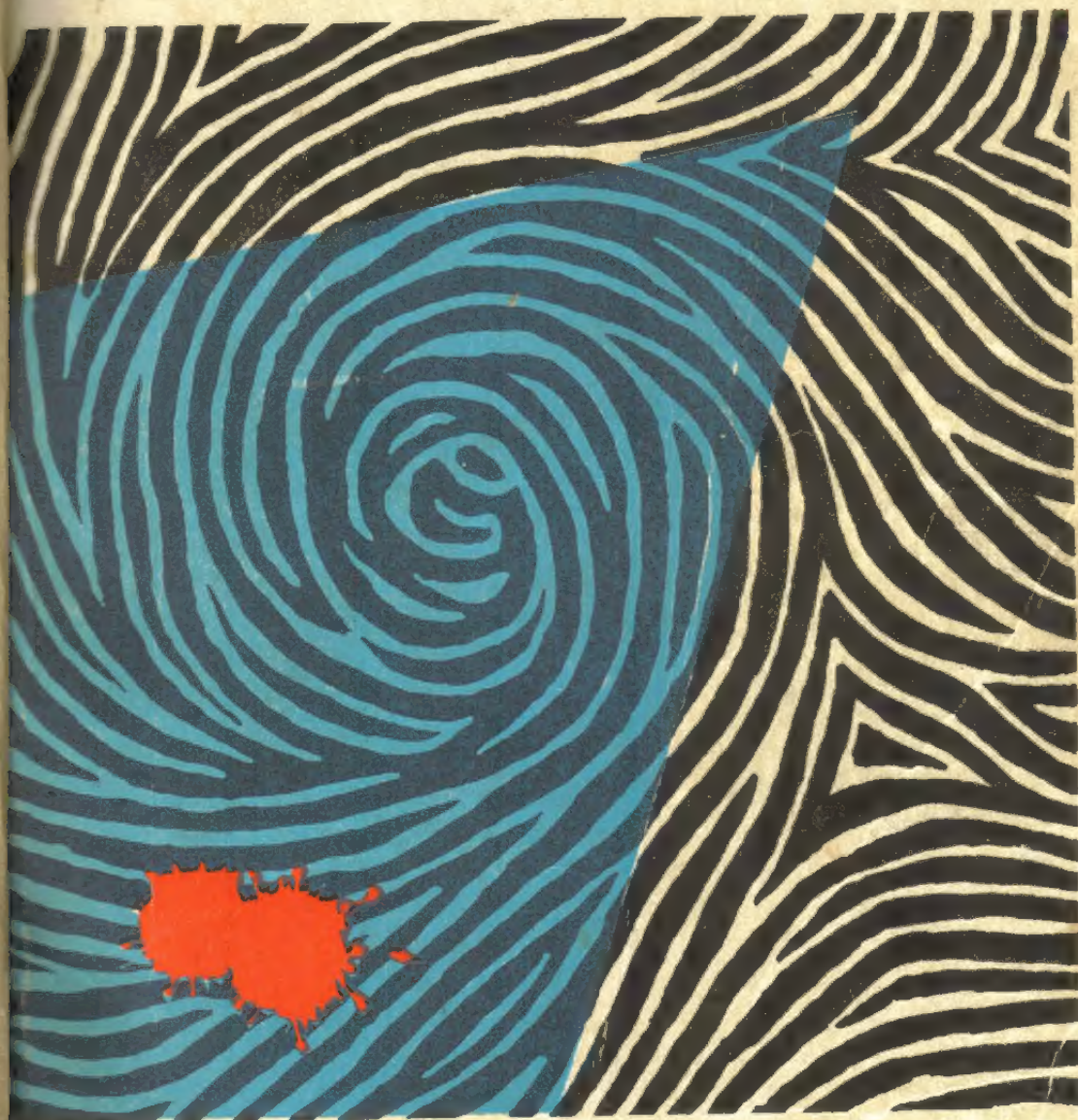

12
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FAULTATEA DE DREPT

EMILIAN STANCU

CRIMINALISTICA

BUCUREȘTI – 1981

343 / STA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT

Lector dr. EMILIAN STANCU

CRIMINALISTICA

vol. I

TEHNICA CRIMINALISTICĂ

BCU Cluj-Napoca

4060 095 9358

BUCUREȘTI — 1981

Dat fiind rolul și poziția criminalisticii în angrenajul juridic penal, aceasta trebuie să se supună printre primele regulilor operativității. Din sistematizarea unei bogate experiențe practice, se desprinde cu claritate ideea că șansele de descoperire a infractorului scad pe măsura scurgerii timpului, aspect de natură să susțină afirmația că „timpul lucrează în favoarea infractorului”⁷⁶.

Principiul operativității își are rezonanță, în criminalistică, asupra întregului proces de cercetare și în toate compartimentele. Astfel, cercetarea la fața locului se desfășoară cu maximă urgență pentru prevenirea dispariției urmelor. Avem în vedere nu numai urmele perisabile prin natura lor, cum sînt urmele biologice, ci întreaga categorie de urme, de la urmele formă, pînă la așa-numitele urme poziționale.

Existența și calitatea urmelor poate fi influențată negativ nu numai de scurgerea timpului, dar și de factori meteorologici, de acțiunea oamenilor sau animalelor, ș.a. Organele de cercetare și urmărire penală sînt confruntate, nu de puține ori, cu dificultăți determinate de acțiuni, aparent lipsite de importanță ale unor persoane de bună credință: victima unui furt face curățenie în casă, la gîndul că va veni miliția pentru cercetări, sau, mai grav, rudele victimei unui omor, o ridică din locul în care a fost ucisă, apoi spală și așează cadavrul în pat, în așteptarea organelor judiciare.

Operativitatea se manifestă și cu prilejul efectuării de constatări tehnico-științifice sau expertize destinate identificării unor obiecte ale căror caracteristici exterioare se pot modifica datorită uzurii sau degradării în timp. Lama unui cuțit sau topor suferă modificări rapide prin întrebuințare; interiorul țevii unei arme de foc își schimbă caracteristicile prin trageri repetate; pneurile unui autoturism sau tapla unui pantof, datorită uzurii prezintă alte elemente caracteristice decît cele descoperite la fața locului.

Chiar și în cazul unor acte de urmărire penală, cum sînt percheziția, ridicarea de obiecte și înscrisuri, reconstituirea, confruntarea etc., a căror efectuare este guvernată nu numai de normele procedurale și de reguli tactice criminalistice, se impune respectarea principiului operativității pentru motive desigur cunoscute. Insistăm, mai ales, asupra importanței ascultării operative a martorului și învinutului, primul putînd uita unele elemente semnificative pentru stabilirea adevărului sau fi influențat, iar cel de-al doilea avînd timpul necesar să-și pregătească răspunsul la învinuirile aduse, inclusiv un eventual alibi, ceea ce este de natură să provoace greutăți în cercetare și, bineînțeles, să întîrzie soluționarea cauzei.

CAPITOLUL II

IDENTIFICAREA CRIMINALISTICĂ.

CONSTATAREA TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ ȘI EXPERTIZA CRIMINALISTICĂ

SECȚIUNEA I

1. Noțiunea și obiectul identificării criminalistice
2. Principiile identificării criminalistice
3. Etapele identificării criminalistice
4. Metodica identificării criminalistice

1. NOȚIUNEA ȘI OBIECTUL IDENTIFICĂRII

A. Noțiunea :

Privită în sensul ei cel mai larg, drept o activitate de stabilire a identificării unor persoane, obiecte, substanțe sau fenomene, comună tuturor științelor naturii, identificarea criminalistică deține un loc bine conturat, de maximă importanță în ansamblul cercetărilor criminalistice. Pe bună dreptate se spune despre procesul identificării că reprezintă, „problema centrală a investigațiilor criminalistice”¹ sau că este „piatra unghiulară a criminalisticii”, practica reducîndu-se, în principal, la rezolvarea problemei identității².

În conformitate cu teoria generală a identificării, acest proces este posibil datorită perceperii realității obiective, a sesizării proprietăților și trăsăturilor caracteristice unei persoane sau unui obiect ce se individualizează în cadrul mai larg al categoriei de ființe sau lucruri asemănătoare. Cu alte cuvinte, ne aflăm în prezența recunoașterii de persoane și obiecte, rezultată dintr-un proces de gîndire prin care s-au comparat caracteristicile mai multor obiecte, în vederea stabilirii identității sau neidentității lor³.

Spre deosebire de alte domenii, identificarea criminalistică reclamă recunoașterea unui obiect concret, ce poate avea elemente sau însușiri de

¹ PAUL L. KIRK, „Crime Investigation. Physical Evidence and the Police Laboratory”, Interscience Publishers, Inc. New York, 1966, p. 12.

² NICOLAE DAN, „Tratat practic de criminalistică”, vol. 2, Ed. Ministerului de Interne, București, 1978, p. 9.

³ CAMIL SUCIU, „Criminalistica”, Ed. didactică și pedagogică, București, 1972, p. 16.

natură să-l apropie de alte obiecte asemănătoare, de același gen sau specie, dar care se deosebește de toate acestea prin trăsături ce-l fac să fie identic numai cu sine însuși.

Prin identitate, în accepțiunea materialist-dialectică, se înțelege însușirea unei persoane, obiect sau fenomen de a-și manifesta individualitatea în timp și spațiu, prin caracteristicile fundamentale, relativ ne-schimbătoare, ce le deosebesc de toate celelalte și le determină să rămână ele însele pe întreaga durată a existenței lor⁴. Cu privire la caracteristicile fundamentale pentru individualizarea persoanei sau obiectului sint necesare câteva precizări.

În primul rând, pentru stabilirea identității nu este absolut necesar să se apeleze la toate trăsăturile obiectului identificării, fiind suficiente caracteristicile esențiale prin care acesta se individualizează față de celelalte.

În al doilea rând, deși identitatea presupune durata în timp a trăsăturilor particulare și relativa lor stabilitate, în practica criminalistică există cazuri de identificare pe baza unor caracteristici temporare. De pildă, autorul unui omor a fost identificat datorită unui fragment de urmă de cizmă de cauciuc, descoperită lângă cadavru. În urmă se oglindea, în afara caracteristicilor generale și forma unui corp dur fixat între nervurile tocului cizmei. Procedându-se la cercetarea încălțăminteii persoanelor suspecte, s-a ajuns la o cizmă în al cărei toc se afla prinsă întâmplător o piatră. Forma și poziția pietrei în relief al tocului, au servit la identificarea obiectului creator de urmă și, de aici, la identificarea infractorului care, în final, și-a recunoscut vina⁵.

În al treilea rând, identitatea nu trebuie privită într-un mod fixist, ci dialectic, întrucât orice lucru, orice element caracteristic al acestuia se află în permanentă mișcare și transformare, fiind supus acțiunii și influenței unor factori externi sau interni.

Acest proces este propriu atât ființelor, cât și obiectelor, inclusiv urmelor acestora. Astfel, după cum se va vedea în capitolul consacrat cercetării urmelor de mâini, chiar în cazul elementelor de strictă individualitate pentru o persoană, cum sînt desenele papilare, caracterizate prin fixitate și unicitate, putem întâlni situații de modificare a unor detalii, fără intervenția unor agenți externi⁶. Dar și în asemenea ipoteză, rămân suficiente detalii în desenul papilar pe baza cărora se poate stabili identitatea unei persoane.

⁴ MIRCEA CONSTANTINESCU, „Considerații privind conceptul de identificare în expertiza criminalistică”, în culegerea de referate „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 77.

⁵ PAȘESCU NICOLAE și CULCEA DUMITRU, „Posibilități de identificare traseologică a obiectelor pe baza unor caracteristici temporare”, în „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 171—172.

⁶ JOHN I. THORNTON, „La doctrine de la Dissimilitude unique dans l'identification dactyloscopique”, în Revue Internationale de Police criminelle, nr. 306, editată de INTERPOL, St. Cloud, martie, 1977, p. 89—95. Autorul, abordînd teza potrivit căreia dacă două amprente diferă într-un singur punct, ele nu pot fi atribuite aceluiași deget sau aceleiași persoane, demonstrează, pe baza unor cazuri reale, apariția unor modificări de detalii în desenul papilar al aceleiași persoane, la un interval de 18 luni.

Din cele menționate mai sus, se desprinde concluzia că identificarea criminalistică se distinge față de procesele de identificare, întâlnite în alte domenii ale științei, prin anumite elemente de specificitate. Existența acestor trăsături este evidențiată și în definițiile date identificării criminalistice atât în literatura noastră de specialitate, cât și în literatura din țările socialiste.

Potrivit unei opinii, prin identificare criminalistică „se înțelege stabilirea obiectului care are legătură cauzală cu fapta cercetată, în scopul obținerii de probe judiciare”⁷. Într-o altă opinie, identificarea criminalistică este privită ca un „proces de stabilire, cu ajutorul mijloacelor și metodelor proprii științei criminalistice, al factorului creator al urmei, pe baza caracteristicilor acestuia, constituite într-un sistem unitar și individualizat, conținute, transmise sau reflectate în urmă”⁸. Definirea acestui proces, a preocupat, în egală măsură și pe autorii de specialitate din țările socialiste, fiind semnificativă opinia conform căreia identificarea criminalistică se constituie ca „o metodă de cunoaștere științifică a obiectelor, relevante din punct de vedere al probațiunii și de creare a posibilităților descoperirii relațiilor ce leagă obiectele unele de altele”⁹.

Fără a intra în analiza conținutului acestor definiții, remarcăm sublinierea, într-o formă sau alta, în fiecare dintre ele, a unor elemente de fond privind identificarea criminalistică. Ea este, înainte de toate, o activitate, un proces de stabilire a persoanei sau obiectului concret, material, aflat în legătură cauzală cu fapta ilicită. La baza identificării stă un sistem de trăsături caracteristice sau de particularități. Aceste trăsături aparținînd fie formei, fie conținutului obiectului, pot fi cunoscute, analizate și interpretate prin metode și mijloace științifice, proprii criminalisticii. Identificarea servește, în ultimă instanță, scopului procesului penal de aflare a adevărului.

Prin urmare, identificarea criminalistică poate fi definită ca un proces de stabilire a identității unor persoane, obiecte sau fenomene, aflate în legătură cauzală cu fapta ilicită, prin metode științifice criminalistice, în scopul stabilirii adevărului în procesul penal.

B. Obiectul identificării criminalistice:

Referitor la noțiunea de obiect al identificării criminalistice, în literatura de specialitate au fost exprimate mai multe păreri, fără a se ajunge la un punct de vedere unanim admis. Astfel, în timp ce unii autori atribuie noțiunii de obiect al identificării criminalistice un înțeles foarte larg, începînd cu obiecte, fenomene, calități, intervale de timp sau de spațiu și terminînd cu însușirile fizice sau acțiunile psihice interioare ale omului, alți autori restrîng acest obiect la elementele solide ale lumii materiale, cu volum și caracteristici relativ constante¹⁰.

⁷ N. DAN, op. cit., p. 10.

⁸ M. CONSTANTINESCU, op. cit., p. 77.

⁹ KATONA GEZA, „Cercetarea de identificare a urmelor în procedura penală”, Budapesta, 1965, Traducere în limba română, p. 20.

¹⁰ S. M. POTAPOV, „Introducere în criminalistică”, Moscova, 1946, p. 15, promovează prima opinie, iar K. GEZA, op. cit., p. 27, este unul dintre susținătorii celei de-a doua teze.

În ceea ce ne privește considerăm că obiectului identificării criminalistice îi sînt proprii cîteva trăsături, esențiale fiind *materialitatea lor și legătura cauzală cu fapta ilicită*.

Obiectul material al identificării criminalistice îl constituie, așadar, orice persoană, ființă sau lucru, orice element al lumii materiale care se manifestă în spațiu și timp, susceptibil de a fi identificat după urmele create în cîmpul infracțional. Totodată, el este un obiect concret, nu numai prin natura sa, ci și prin însuși raportul cauzal cu fapta cercetată. Spre pildă, în ipoteza unui omor săvîrșit prin împușcare, interesează, printre altele, să fie identificată arma care a fost folosită în săvîrșirea infracțiunii. Or, acest proces nu se rezumă la stabilirea faptului că arma este un pistol „Browning”, calibru 9 mm., ci continuă pînă la individualizarea acestuia.

Plecîndu-se de la necesitățile impuse de practica criminalistică, în literatura socialistă de specialitate s-a impus sistemul de clasificări bipartite al obiectelor identificării, în funcție de mai multe criterii, dintre care distingem, în esență, următoarele :

a) Un prim criteriu îl reprezintă *scopul identificării*¹². Potrivit acestui criteriu, obiectele antrenate în procesul identificării se împart în :

- obiecte ce urmează a fi identificate, denumite și *obiecte scop*;
- obiecte ce servesc la identificarea obiectelor scop, denumite și *obiecte mijloc*.

Obiectele scop pot fi persoana infractorului, instrumentele folosite în comiterea infracțiunii, sau orice obiect care a creat urma cu ocazia săvîrșirii faptei penale. Revenind la exemplul anterior, privind identificarea cismei infractorului după o caracteristică temporară, constatăm că încălțămîntea reprezintă obiectul scop, în timp ce urma găsită lîngă cadavru și urmele create experimental (denumite și model tip) de către cismele suspectilor constituie obiectul mijloc. Sau, pistolul cu care s-a săvîrșit crima reprezintă obiectul scop, iar proiectilele găsite în corpul victimei, împreună cu modelele tip, realizate prin trageri experimentale cu armele bănuite că au fost folosite în comiterea infracțiunii, sînt obiecte mijloc.

Între cele două categorii de obiecte există o delimitare netă, ele netrebuind confundate. Astfel, nu se poate spune că urma cisme este identică cu însăși cisma, sau că proiectilul găsit în victimă este identic cu proiectilul model de comparație. O asemenea confuzie ar fi de natură să creeze dificultăți în interpretarea rezultatelor identificării.

Menționăm că, pornind de la aceleași criterii, unii autori folosesc termenii *obiecte de identificat și obiecte identificatoare sau de identificare*¹³.

¹² M. CONSTANTINESCU, op. cit., p. 80.

¹³ A. A. EISMAN, „Criminalistica”, sub redacția lui S. A. Golunski, supra cit. p. 28, C. SUCIU, op. cit., p. 17, I. MIRCEA, Criminalistica, Ed. didactică și pedagogică, București, 1978, p. 16.

¹⁴ KATONA GEZA, op. cit., p. 37; EHRENFRIED STELZER, op. cit., p. 241.

b) Un alt criteriu este cel al *căutării și identificării*¹⁴. Conform criteriului enunțat, identificarea criminalistică are în vedere două categorii de obiecte :

— obiectele căutate, ale căror urme sau reflectări materiale au fost descoperite în cîmpul infracțional ;

— obiectele verificate, presupuse că au creat urmele sau reflectările materiale descoperite la locul faptei.

Credem că acești termeni nu au nevoie de explicații suplimentare, cu o singură remarcă referitoare la obiectele verificate, ce includ în sfera lor toate obiectele suspecte, mai puțin, însă, urmele create în cîmpul infracțional de către obiectele căutate.

De aceea, fără a considera greșit cel de-al doilea criteriu de verificare, apreciem că este mai apropiată de specificul și conținutul activității de identificare criminalistică clasificarea în *obiecte scop și obiecte mijloc* sau în obiecte de identificat și obiecte de verificare. Cu atît mai mult se impune această delimitare, cu cît ea acoperă inclusiv domeniul urmelor și al modelelor tip, fără de care nu este posibilă finalizarea procesului de stabilire a identității.

2. PRINCIPIILE IDENTIFICĂRII CRIMINALISTICE

La baza desfășurării oricărui proces de cunoaștere a realității obiective stau cîteva reguli de bază ce constituie punctul de plecare și temeiul obținerii de rezultate fundamentate științific. În mod firesc și procesul de identificare criminalistică este guvernat de principii ce conferă acestei activități un caracter științific evident, rezultatele obținute servind și conducînd, de regulă indubitabil, spre aflarea adevărului în procesul penal. Aceste principii nu se confundă, însă, cu principiile fundamentale ale criminalisticii, cele din urmă găsindu-și o aplicare absolută în întreaga activitate criminalistică, inclusiv în procesul de identificare.

În literatura noastră de specialitate, îndeosebi din ultima perioadă, se remarcă preocuparea autorilor ca, în contextul tratării problematicei identificării criminalistice, să pună în lumină și principiile după care se conduce procesul de stabilire a identității¹⁵.

În abordarea principiilor identității, nu se manifestă o unanimitate de vederi. Astfel, potrivit unei opinii, se pune accentul pe principii vizînd delimitarea clară și precisă a obiectelor identificării, dată fiind semnificația lor în practica criminalistică¹⁶. Într-o altă opinie, principiile se re-

¹⁵ V. I. KELDIN, „Identificarea și rolul ei în stabilirea adevărului în cauzele penale”, Ed. Universității din Moscova, 1969, p. 15; N. DAN, op. cit., p. 11; EHRENFRIED STELZER, op. cit., p. 241.

¹⁶ CAMIL SUCIU, în „Criminalistica”, op. cit., p. 17—18; NICOLAE DAN, în „Tratat practic de criminalistică”, vol. II, op. cit., p. 12—13.

¹⁷ NICOLAE DAN, în „Tratat practic de criminalistică” vol. II, supra cit., p. 12, se oprește asupra următoarelor principii : Delimitarea categorică între obiectele căutate și obiectele verificate ; delimitarea precisă care trebuie făcută între obiectele de identificat și obiectele identificatoare ; necesitatea strictei delimitări între obiectele asemănătoare și obiectele identice ; diferențierea obiectelor în relativ constante și relativ schimbătoare.

feră atât la delimitarea obiectelor identificării, cât și la stabilitatea caracteristicilor ce servesc la stabilirea identității sau la metodologia generală de examinare¹⁷.

În ceea ce ne privește, îmbrățișăm ultima opinie, considerând că ea se adresează tuturor componentelor esențiale ale procesului de identificare criminalistică.

Tratat din această perspectivă, sistemul principiilor identificării criminalistice este alcătuit din :

① — Principiul identității. După cum s-a văzut, principiul identității este un principiu fundamental al criminalisticii. Cu toate că el își impune prezența aproape în toate domeniile criminalisticii, rezonanța cea mai puternică o va avea, în mod firesc, în cadrul procesului identificării. Luând în considerație explicațiile de mai înainte, referitoare la principiul enunțat, apreciem necesar să amintim numai că, în procesul identificării criminalistice, în măsura în care interesează stabilirea identității persoanei sau obiectelor antrenate în săvârșirea unei infracțiuni, în egală măsură interesează constatarea eventualei neidentități a altor persoane sau obiecte, pentru a le exclude din cercul suspectilor.

② — Principiul delimitării obiectelor identificării criminalistice în obiect scop al identificării și obiecte mijloc de identificare. După cum s-a văzut mai sus, obiectul scop este, în primul rând, un obiect material, aflat în legătură cauzală cu fapta ilicită și concretizat în diverse ipostaze, cum ar fi persoana infractorului sau a victimei, instrumentele destinate să servească la săvârșirea faptei, produsele infracțiunii ș.a.

Spre deosebire de acesta, obiectul mijloc de identificare este reprezentat de urmele obiectului scop, precum și de modele de comparație, realizate experimental în laborator cu obiecte presupuse a fi creat urmele în câmpul infracțional.

Distincția dintre cele două obiecte, subliniată frecvent în literatura de specialitate, este absolut necesară, orice abatere de la acest principiu fiind de natură să influențeze negativ soluția pronunțată în cauza penală.

Spre pildă, urmărindu-se identificarea armei (obiectul scop) prin intermediul proiectilului (obiect mijloc) găsit în victimă, se poate formula concluzia că proiectilul tras experimental cu arma bănuită, în vederea comparării, este „identic” cu proiectilul ucigaș¹⁸. Într-o astfel de situație se face o gravă confuzie între asemănare și identitate, știut fiind că fiecare obiect este identic numai cu sine însuși. Confuzia pornește și de la

③ CAMIL SUCIU, în „Criminalistica”, supra cit., p. 17—18, formulează următoarele principii: obiectele supuse procesului identificării se împart în obiecte care urmează a fi identificate și obiecte care servesc la identificarea celor dintâi; obiectele supuse procesului de identificare cuprind elemente caracteristice relativ neschimbătoare și elemente caracteristice relativ schimbătoare; obiectele supuse procesului de identificare sunt examinate cu ajutorul analizei și sintezei. Fiecare element caracteristic trebuie examinat în mișcare, în schimbarea lui continuă, în legătură cauzală cu celelalte elemente.

¹⁸ Referitor la acest exemplu, atragem atenția că, în legătură cu proiectilul găsit la locul faptei, se obișnuiește uneori, în practică, să fie considerat urmă a armei și deci, potrivit prevederilor art. 94 și 95 c. p. p., mijloc material de probă, respectiv mijloc al identificării criminalistice.

faptul că proiectilele poartă urmele țevii aceleiași arme. Corect este să se facă precizarea că identică este arma care a tras cele două proiectile

③ — Principiul stabilității relative a caracteristicilor de identificare.

Stabilirea identității unui obiect este posibilă numai în ipoteza în care el a creat urme în câmpul infracțional ce reflectă caracteristicile sale esențiale. Nu este, însă, suficient ca aceste caracteristici să-l individualizeze, să-l diferențieze de celelalte obiecte asemănătoare, impunându-se necesitatea ca ele să prezinte și o anumită stabilitate, o anumită constanță. Bineînțeles că stabilitatea nu este interpretată într-un sens absolut, cu atât mai mult cu cât practica demonstrează existența unor împrejurări în care identificarea s-a realizat pe baza unor caracteristici temporare¹⁹. Stabilitatea se raportează, în principal, la intervalul de timp cuprins între momentul descoperirii urmelor și momentul efectuării examenelor comparative. Referitor la acest ultim aspect, precizăm că nu avem în vedere constatarea identității obiectului într-un anumit moment, ci faptul că trăsăturile caracteristice, reflectate de obiect în timpul comiterii infracțiunii, coincid cu trăsăturile caracteristice relevate în momentul verificării obiectelor incluse în sfera cercetării criminalistice²⁰.

Totodată, în procesul identificării, expertul criminalist va trebui să diferențieze caracteristicile schimbătoare de cele relativ stabile și, de asemenea, să stabilească în ce măsură acestea au putut fi influențate, în formă sau conținut de diverși factori interni sau externi²¹. Modificări pot interveni fie la urmă sau obiectul purtător de urmă, fie la factorul creator al urmei, cercetat ulterior comiterii infracțiunii, cum ar fi, spre pildă, apariția unei cicatrice în desenul papilar, modificarea cantitativă a compoziției firului de păr datorită unor stări patologice deosebite, uzura pneurilor unui autoturism, uzura tălpii pantofului, uzura literelor unei mașini de scris, etc.

④ — Principiul examinării obiectelor supuse procesului de identificare prin metoda analizei și sintezei. Conform filozofiei marxiste, cercetarea realității implică folosirea a două metode fundamentale aflate în strînsă unitate dialectică, respectiv analiza și sinteza²².

În procesul de identificare criminalistică, analiza presupune descoperirea, evidențierea și studierea fiecărui element caracteristic, a fiecărei particularități de formă sau conținut, atât a obiectului scop al identificării, cât și a obiectelor prin mijlocirea cărora se stabilește identitatea. Analiza este continuată de sinteza informațiilor privind aceste trăsături, care reunite, reintegrate întregului, duc la sesizarea similitudinii dintre caracte-

¹⁹ Alături de exemplul anterior privind identificarea cisme după piatra prinsă întâmplător în relieful tocului, mai poate fi citat, cu titlu de exemplu, cazul unui accident mortal de circulație, în care identificarea s-a realizat tot datorită existenței unei pietre în nervurile benzii de rulare a pneului, oglindită în urma de la locul accidentului, supra 5.

²⁰ M. CONSTANTINESCU, op. cit., p. 78.

²¹ C. SUCIU, op. cit., p. 18.

²² Analiza și sinteza sint operații mintale sau materiale opuse, strîns legate între ele, prin care cunoașterea umană studiază structura obiectelor și a proceselor, relațiile dialectice existente între întreg și părțile lui componente (Mic dicționar filozofic, ediția a II-a, supra cit., p. 17).

teristicile reflectate în urma descoperită la locul faptei și în modele de comparație.

Astfel, în ipoteza identificării unei persoane după urmele de mâini, descoperite, fixate și ridicate de la locul faptei, se procedează la compararea urmelor cu impresiunile model de comparație luate persoanelor bănuite sau cu impresiunile digitale aflate în cartoteca mono sau decadactilară. Pentru aceasta, într-o primă etapă, după ce se stabilește că amprenta provine din zona digitală, se procedează la întocmirea formulei dactilare primare, în funcție de tipul și varietatea desenului papilar, urmată de formula secundară, alcătuită pe baza anumitor caracteristici. După găsirea fișei din cartotecă sau cazier cu aceeași formulă, se trece la compararea amănunțită a formei desenului papilar, încheiată de compararea detaliilor caracteristice, interesind, în egală măsură, atât natura detaliilor, cât și dispunerea acestora în structura desenului papilar²³.

⑤ — Principiul interdependenței cauzale și dinamicității trăsăturilor caracteristice ale obiectelor supuse procesului de identificare. Confruntate permanent cu necesitatea cercetării unor împrejurări, a unor obiecte materiale concrete, organele judiciare, experții criminaliști sînt obligați să țină seama de unul dintre atributele inerente ale materiei, respectiv mișcarea, în cuprinsul căreia intră „toate schimbările și procesele ce au loc în univers, de la simpla deplasare și pînă la gîndire”²⁴.

Realitatea obiectivă reprezintă o totalitate dinamică de sisteme materiale ale căror structuri se află în interacțiune, în continuă schimbare și transformare. La fel ca în toate domeniile științei, dar poate mai mult decît în oricare dintre ele — date fiind consecințele pe plan uman și social — în procesul de identificare criminalistică este necesară abordarea cercetării persoanelor și obiectelor în mișcare, prin prisma schimbării trăsăturilor și proprietăților caracteristice, a interacțiunii cauzale cu factori care pot determina modificări sau transformări de ordin calitativ și cantitativ²⁵. Dacă nu se are în vedere posibilitatea schimbării unor trăsături caracteristice ale obiectului, oglindite în urma descoperită, datorată unor cauze dintre cele mai diverse, s-ar putea ajunge la excluderea acestuia din cercul obiectelor presupuse a constitui factorul creator al urmei. Desigur, modificările nu privesc numai obiectul scop al identificării, ci și însăși obiectele mijloc de identificare.

De la data săvîrșirii infracțiunii și pînă în momentul urmăririi penale mai ales dacă acest interval este mare, intervin modificări în caracteristicile esențiale ale ființelor și obiectelor, dintre care unele sînt firești (îmbătrînirea persoanei, alterarea urmelor materie de natură organică, uzura obiectelor de folosință curentă, influența factorilor meteorologici asupra urmelor ș.a.), în timp ce alte modificări au la origine încercarea autorului faptei ilicite de a înlătura urmele infracțiunii (schimbarea țevii armei, incendierea magaziei din care a furat sau delapidat etc.)²⁶.

²³ După cum se va vedea în partea destinată identificării persoanelor după urmele în mâini, procesul este destul de laborios și complex, pentru certitudinea identificării interesînd un număr anumit de elemente cantitative și calitative.

²⁴ F. ENGELS, „Dialectica naturii”, supra cit. p. 374.

²⁵ C. SUCIU, op. cit., p. 236.

²⁶ E. STELZER, op. cit., p. 236.

3. ETAPELE IDENTIFICĂRII CRIMINALISTICE

Identificarea criminalistică reprezintă, după cum s-a amintit, un proces destinat stabilirii identității unei persoane, obiecte sau fenomene aflate în legătură cauzală cu fapta incriminată de legea penală. De aici se desprinde și concluzia că, de regulă, identificarea vizează un obiect material, concret.

Pentru realizarea scopului propus, identificarea criminalistică parcurge un drum ale cărui limite le reprezintă generalul și particularul.

În literatura de specialitate s-a conturat opinia potrivit căreia procesul de identificare criminalistică, parcurge, în esență, două etape principale²⁷. Într-o primă etapă, cunoscută sub mai multe denumiri, dar avînd același conținut, are loc identificarea sau *delimitarea grupului* (genului sau categoriei) căruia aparține obiectul scop al identificării²⁸. În etapa a doua se finalizează procesul de identificare, prin *individualizarea* sau *determinarea* obiectului concret, aflat în raport cauzal cu fapta cercetată.

Cu privire la cele două etape s-a format și opinia conform căreia între stabilirea apartenenței pe grup sau gen și identificarea obiectului concret, există deosebiri esențiale, cele două noțiuni neputînd fi confundate²⁹.

Procesul identificării presupune o succesiune firească de etape, de faze, care nu pot fi despărțite în mod artificial, pe considerentul mai mult de ordin terminologic. În fapt, nu se poate ajunge la stabilirea identității unei persoane sau unui obiect, în general a factorului creator de urme, fără ca procesul propriu-zis de identificare să debuteze cu determinarea apartenenței de grup sau gen, urmată de etape intermediare, pînă la etapa finală. Putem, astfel, afirma că însăși împărțirea în cele două etape are un caracter relativ teoretic, întrucît, fiecare din fazele procesului de identificare, chiar și cele intermediare, își au semnificația lor în atingerea scopului final al acestei activități.

Bineînțeles, etapa finală, în care se ajunge la identitatea obiectului scop, are o valoare deosebită sub raportul stabilirii adevărului în procesul judiciar. Cu toate acestea, încă din momentul determinării grupului căruia aparține obiectul scop, pe baza trăsăturilor comune, generice, se crează posibilitatea restrîngerii sferei cercetării, fie prin excluderea obiectelor ce prezintă elemente caracteristice deosebite de cele reflectate în urmă, fie prin orientarea verificărilor spre o categorie de obiecte din ce în ce mai delimitate.

²⁷ C. SUCIU, op. cit., p. 19; identificarea de gen sau grup și identificarea individuală; N. DAN, op. cit., p. 13; etapa determinării apartenenței la gen și etapa stabilirii obiectului concret; I. MIRCEA, op. cit., p. 17; faza delimitării pe tipuri, grupe sau subgrupe, faza identificării obiectului-scop; E. STELZER, op. cit., p. 246; identificarea pe categorii și identificarea individuală.

²⁸ Grupul reprezintă ansamblul de ființe, de obiecte, de plante asemănătoare, reunite din punctul de vedere al caracteristicilor principale sau din punct de vedere funcțional; Genul, potrivit logicii, este o clasă de obiecte avînd aceleași note esențiale și cuprinzînd cel puțin două specii; Categoria include grupa de ființe sau obiecte asemănătoare și înrudite în clase, ordine sau familii (Mic dicționar enciclopedic, Buc., 1978, supra cit.).

²⁹ A. A. EISMAN, op. cit., p. 29.

De exemplu, punctul de pornire al identificării armei cu care s-a săvârșit omorul, îl reprezintă determinarea faptului că proiectilul găsit în victimă a fost tras cu un pistol. Ulterior se stabilește că pistolul aparține grupului de arme având calibrul 6,35 mm, grupul restrângându-se treptat prin constatarea că țeava armei are patru ghinturi, cu sensul de rotație spre dreapta, lățimea cîmpului ghinturilor fiind de 1,50—1,61 mm, iar înclinația acestora de 4,59 grade, ceea ce corespunde pistolului Walther, model 7.

În continuare, pentru stabilirea identității armei, definitivă pentru etapa finală a procesului identificării, va avea loc examinarea comparativă a caracteristicilor reținute de obiectul mijloc (proiectilul găsit în victimă) cu cele reflectate de modelele tip, create prin efectuarea de trageri experimentale cu armele suspecte.

Deși, una dintre sarcinile de bază ale identificării criminalistice o reprezintă determinarea persoanei sau obiectului concret antrenat în săvârșirea infracțiunii — deosebit de valoroasă pentru aflarea adevărului și soluționarea cauzei penale — nu întotdeauna acest proces poate fi parcurs pînă în punctul dorit, ca urmare a faptului că diverse împrejurări, în mare parte obiective, împiedică individualizarea factorului creator al urmei³⁰.

Asemenea situații se întîlnesc în ipoteza urmelor ce nu conțin suficiente caracteristici de individualizare și, îndeosebi, în cazul unor urme dinamice în care factorul creator a frecat sau șters suprafața de contact (urmele de frinare ale autovehiculului, urmele de tăiere cu fierăstrăul sau bonfaierul, alunecarea mîinii pe obiectul atins ș.a.).

Și în ipoteza urmelor ce se prezintă sub forma unor resturi materiale dintre cele mai diverse (fire, fibre, vegetale, minerale, cioburile de sticlă, iern, plastic, etc.), a petelor de natură organică (sînge, salivă, spermă), sau de ulei, vopsea, ș.a., într-un cuvînt, în cazul așa-numitelor urme-materie, procesul identificării vizează, de regulă, determinarea categoriei sau grupului căruia aparține urma cercetată. Subliniem, însă, că, în cazul acestor urme nu trebuie exclusă posibilitatea individualizării obiectului creator al urmei, fie datorită perfecționării mijloacelor tehnico-științifice de investigare, fie unor împrejurări concrete în care s-a format urma³¹.

4. METODICA IDENTIFICĂRII CRIMINALISTICE

Metoda principală la care se recurge în identificarea criminalistică a unei persoane, obiect sau fenomen, aflat în legătură cauzală cu un fapt juridic, o reprezintă *examinarea comparativă* a elementelor caracteristice

³⁰ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 20 ; N. DAN, *op. cit.*, p. 16.

³¹ Datorită perfecționărilor aduse tehnicilor de laborator, în prezent s-a conturat posibilitatea identificării persoanelor după spermatozoizii, căreia îi va urma sperăm nu peste mult timp, identificarea după firul de păr. În cazul unor pelicule de vopsea, desprinse de pe un autovehicul, sau a unei bucăți de stofă ruptă dintr-o haină se poate ajunge la identificarea obiectului datorită potrivirii restului în întregul căruia a aparținut.

generale și particulare, exterioare sau de conținut, reflectate în urma descoperită la fața locului, cu elementele caracteristice ale persoanelor sau obiectelor cuprinse în sfera cercetării³².

În consecință, fundamentul metodologic al identificării criminalistice constă, după cum se subliniază în literatura de specialitate, din „selectare și comparare”³³.

Aceasta presupune, așa cum s-a văzut mai sus, că procesului identificării criminalistice îi sînt proprii două etape :

În prima etapă, este determinat grupul persoanelor sau obiectelor suspecte, pe baza unor elemente caracteristice asemănătoare, fiind înlăturate cele cu trăsături divergente.

În etapa a doua, este adîncită examinarea comparativă a caracteristicilor asemănătoare, în scopul stabilirii *coincidenței sau concordanței* dintre trăsăturile reflectate în urmă și cele reflectate pe cale experimentală, precum și a *deosebirilor sau neconcordanței* dintre acestea, ajungîndu-se astfel, la obiectul căutat. Pentru a demonstra identitatea factorului creator al urmei atît concordanța, cît și deosebirea se cer riguros explicate științific. Explicarea este cu atît mai necesară cu cît, în practică, apar frecvent și unele deosebiri, de ordin cantitativ, între trăsăturile reflectate de obiect în momentul săvîrșirii infracțiunii și cele reflectate în momentul examenului comparativ, datorită uzurii, condițiilor în care au fost descoperite și ridicate urmele, intervenției unor factori externi etc.³⁴.

O anumită neconcordanță dintre modul de reflectare a caracteristicilor aceluiași obiect mai poate fi determinată de alte cauze, cum ar fi : plasticitatea obiectului primitiv al urmei și duritatea obiectului creator al urmei ; suprafața de contact redusă dintre cele două obiecte, apariția sau dispariția unor caracteristici pe parcursul timpului etc. În esență, este necesară raportarea permanentă la principiul enunțat anterior, potrivit căruia orice element al lumii materiale se află în continuă mișcare și transformare.

Pentru selectarea obiectelor ce urmează a fi examinate comparativ, se procedează, mai întîi, la cercetarea separată a caracteristicilor generale și individuale oglindite în urmă și a caracteristicilor obiectelor suspecte. Examinarea se va face în funcție de natura urmelor, respectiv urme formă, urme materie, urme sonore etc.

Deși, în unele situații, există posibilitatea unei comparări directe a elementelor caracteristice conținute în urmă cu cele ale obiectului creator, examinarea se efectuează de regulă, pe baza unor *modele de comparație* (modele tip) create experimental. Spre pildă, se compară mulajul urmei de încălțăminte cu mulajul „urmei” create experimental cu pantoful presupus a fi lăsat urma la locul faptei.

³² CHARLES SANNIÉ, „La recherche scientifique du criminel”, Collection Armand Colin, Paris, 1954, p. 30 ; P. F. CECCALDI, *op. cit.*, p. 16.

³³ E. STELZER, *op. cit.*, p. 263.

³⁴ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 20 ; M. CONSTANTINESCU, *op. cit.*, p. 204 ; N. DAN, *op. cit.*, p. 14.

La obținerea modelelor de comparație este necesar să fie respectate, printre altele, următoarele cerințe³⁵.

— Să se cunoască cu exactitate persoana sau obiectul de la care provin. Astfel, trebuie să se cunoască cu certitudine că impresiunile digitale aparțin persoanei „x” sau că proiectilul model de comparație a fost tras cu pistolul T.T. seria 2347890.

— În realizarea lor să se țină seama, atât cât este posibil, de condițiile în care s-a format urma la fața locului. De exemplu, în luarea probei de scris unei persoane este necesar să fie avute în vedere instrumentul cu care s-a scris, poziția scriptorului (a scris în picioare sau la o masă), gradul de netezire al suportului pe care era așezată hîrtia etc.

— Să conțină suficiente elemente caracteristice de individualizare a factorului creator, în primul rînd elemente de ordin calitativ.

O altă regulă de ordin metodologic, ce trebuie respectată în momentul examinării comparative este aceea a folosirii de *modele similare* sau avînd aceleași grad de proveniență³⁶. Astfel, se compară mulajul urmei de adîncime cu mulajul impresiunii creată experimental cu obiectul suspect, imaginea fotografică a urmei cu imaginea impresiunii model de comparație, înregistrarea sonoră pe bandă magnetică a vocii realizată în momentul comiterii infracțiunii cu înregistrarea model de comparație; urma materie ridicată din cîmpul infracțional cu substanțe prelevate spre comparație ș.a.

În procesul de stabilire a factorului creator al urmei trebuie avută în vedere și regula conform căreia, pentru identificarea criminalistică, importante sînt *determinările calitative* și nu cele cantitative³⁷. Cu alte cuvinte, nu se poate condiționa a privi stabilirea identității unui obiect de un număr prestabilit de elemente caracteristice reflectate într-o urmă, întrucît chiar și un număr mai redus de detalii, dar care permit individualizarea certă a obiectului dintr-un grup de obiecte asemănătoare, este suficient pentru atingerea scopului identificării³⁸.

Rezultatele la care se ajunge în procesul identificării criminalistice, concluziile acesteia, pot avea un caracter de certitudine (pozitivă sau negativă) sau de probabilitate. De asemenea, pot exista situații de imposibilitate a rezolvării problemei, fie datorită insuficienței caracteristicilor de individualizare, fie lipsei unor mijloace sau metode adecvate de cercetare. Cum, însă, aceste concluzii, ca, de altfel, întreaga problemă a

³⁵ În acest sens, C. SUCIU, op. cit., p. 21; I. R. CONSTANTIN, „Tratat practic de criminalistică”, supra cit., p. 143.

³⁶ N. DAN, op. cit., p. 16; M. CONSTANTINESCU, „Unele reguli privind efectuarea identificării criminalistice”, în culegerea de referate „Prezent și perspectivă în știința criminalistică”, supra cit., p. 203.

³⁷ În acest sens C. SUCIU, op. cit., p. 22; I. R. CONSTANTIN și M. RADULESCU, „Dactiloscopie”, Ed. Ministerului de Interne, București, p. 212.

³⁸ De exemplu, pentru identificarea persoanelor după urmele digitale, în practică s-a impus „regula celor 12 puncte coincidente”, în urma descoperită și în impresiunea luată persoanei suspecte, deși, din cercetările întreprinse, din studiile statistice a rezultat că, importantă pentru individualizarea persoanei este frecvența și tipul detaliului caracteristic luat în calcul.

identificării constituie de regulă, obiectul rapoartelor de expertiză criminalistică sau constatare tehnico-științifică, vom trata aspectele referitoare la rezultatele identificării în secțiunea următoare.

SECȚIUNEA A II-A

Considerații privind constatarea tehnico-științifică și expertiza criminalistică

1. Noțiunea de constatare tehnico-științifică și de expertiză criminalistică.
2. Sistemul laboratoarelor de expertiză criminalistică.
3. Dispunerea constatărilor tehnico-științifice și expertizelor criminalistice.
4. Efectuarea constatărilor tehnico-științifice și expertizelor criminalistice.
5. Aprecierea și valorificarea concluziilor constatărilor tehnico-științifice și expertizelor criminalistice.

1. NOȚIUNEA DE CONSTATARE TEHNICO-ȘTIINȚIFICĂ ȘI DE EXPERTIZĂ CRIMINALISTICĂ

Pentru stabilirea adevărului în procesul judiciar este necesară, în primul rînd, clarificarea tuturor împrejurărilor de fapt privind cauza penală sau civilă, operație caracterizată, deseori, printr-un grad sporit de dificultate și complexitate, ce necesită cunoștințe din alte domenii decît cele juridice.

Solicitarea tot mai frecventă a concursului unor specialiști a fost impusă atât de nevoia lărgirii posibilităților de perfecționare a activității de îndeplinire a justiției, cît și de progresul rapid al științei și tehnicii. Această evoluție a determinat pe autorii de specialitate să afirme că ne aflăm într-o „epocă în care cunoștințele devin tot mai întinse, iar specializarea capătă forme dintre cele mai diverse, fiind firesc ca expertiza să aibă un rol deosebit, așa cum nu l-a avut niciodată pînă acum”³⁹, sau că ne aflăm într-o „perioadă de desfășurare științifică a probelor”⁴⁰.

De altfel, importanța expertizei în procesul judiciar a fost clar subliniată în numeroase lucrări de specialitate, în primul rînd cele din domeniul dreptului procesual⁴¹.

³⁹ P. BOUZAT și J. PINATEL, „Traité de droit penal et de criminologie”, vol. II, Ed. Dalloz, Paris, 1963, p. 263.

⁴⁰ S. SCREVEN, „Reflexions sur l'expertise en matière pénale”, în Revue de droit pénal et criminologie, nr. 2/1964, p. 110.

⁴¹ În acest sens, TRAIAN POP, „Drept procesual penal”, vol. III, Tipografia Națională, Cluj, 1947, p. 341; A. HINSELRAD și I. STOENESCU, „Procesul civil în R.S.R.”, Ed. științifică, Buc., 1966, p. 20; N. VOLONCIU, „Drept procesual penal”, supra cit., p. 180; I. NEAGU, „Drept procesual penal socialist român”, supra cit., p. 191; R. MERLE și A. VITU, „Traité de droit criminel”, Ed. Cujas, 1963, p. 766; L. J. de la MORANDIERE și I. C. SALMON, „Code de procédure pénale commenté”, Paris, 1964, p. 185.

Deși aria domeniilor la care se apelează pentru lămurirea unor probleme cu semnificație juridică într-o cauză este foarte largă, practic neexistând domeniu al cunoașterii umane care să nu fie implicat mai mult sau mai puțin în această activitate, se poate, totuși, afirma că o bună parte din expertizele sau constatările tehnico-științifice solicitate aparțin domeniului criminalisticii și medicinei legale. Dezvoltarea deosebită a celor două științe a creat, în prezent, premisa unei restrîngerii relative a categoriilor de expertize cerute de organele judiciare unor specialiști din alte domenii de activitate decît cei din domeniul laboratoarelor de criminalistică.

A. Constatarea tehnico-științifică.

Se înscrie printre mijloacele de probă specifice actualei noastre legislații procesual penale. Potrivit prevederilor art. 112 c. proc. pen., constatarea tehnico-științifică are un caracter de urgență, valorificarea științifică a urmelor fiind impusă în primul rînd de nevoia aflării adevărului, dar și de existența pericolului dispariției unor mijloace materiale de probă sau de schimbarea unor condiții. În astfel de cazuri — subliniem, urgente — se impune lămurirea fără întîrziere a faptelor sau împrejurărilor cauzei, organul de urmărire penală avînd posibilitatea să folosească cunoștințele unui specialist sau tehnician, dispunînd fie din oficiu, fie la cerere, efectuarea unei constatări tehnico-științifice asupra materialelor și datelor pe care le pune la dispoziție sau le indică specialistului.

De regulă, constatarea tehnico-științifică este efectuată de către specialiști — în cazul nostru criminaliști — care funcționează în cadrul ori pe lângă instituția de care aparține organul de cercetare sau de urmărire penală, fără ca aceștia să-și însușească atribuții de organ de urmărire penală.

Spre deosebire de expertiza criminalistică, constatarea tehnico-științifică se dispune numai în cursul urmăririi penale, exceptînd cazul refacerii sau completării acesteia, ce poate fi dispusă și de instanța de judecată (art. 115 c. proc. pen.). O altă deosebire poate privi conținutul constatării tehnico-științifice care este mai restrîns decît cel al expertizei.

B. Expertiza criminalistică.

Face parte din categoria mai largă a expertizei judiciare ce constituie, de asemenea, un mijloc de probă prin care pe baza unei cercetări fundamentate pe date și metode științifice, „expertul aduce la cunoștința organului judiciar concluzii motivate științific cu privire la fapte pentru a căror lămurire sînt necesare cunoștințe specializate”⁴².

Definitoriu pentru expertiza criminalistică este faptul că ea reprezintă o cercetare științifică a probelor materiale, destinată identificării persoanelor, obiectelor, substanțelor și fenomenelor aflate în legătură ca-

⁴² EMIL MIHULEAC, „Expertiza judiciară”, Ed. științifică, București, 1971, p. 20.

uzală cu fapta, stabilirii anumitor proprietăți ale acestora, precum și a unor eventuale modificări de formă, conținut sau structură⁴³.

Cu privire la noțiunea de expertiză criminalistică, se cuvine amintită existența unor opinii ce contestau un asemenea mijloc de probă autonom, argumentîndu-se că „deoarece expertiza criminalistică se efectuează de către specialiști din diverse ramuri ale științei și tehnicii, nu este justificată concluzia că există o expertiză proprie criminalisticii”⁴⁴. Fără a intra în amănuntele acestei controverse, ne exprimăm convingerea că opinia de mai sus se datora și faptului că mult timp nu s-a acceptat, sau s-a refuzat să se acorde criminalisticii statutul de știință ce înmănușează, într-un tot, cunoștințe din diverse domenii, pe care le adaptează și le aplică într-un sector distinct al realității⁴⁵.

În principiu, efectuarea expertizei este facultativă ea fiind dispusă, conform prevederilor art. 116 c. proc. pen. de organul de urmărire penală sau de instanța de judecată, atunci cînd pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei, în vederea aflării adevărului, sînt necesare cunoștințele unui expert.

În ipoteza prevăzută de art. 117 c. proc. pen. — săvîrșirea unei infracțiuni de omor deosebit de grav ori existența unor îndoieli asupra stării psihice a învinutului sau inculpatului — expertiza psihiatrică este obligatorie. De asemenea, este obligatorie efectuarea unei expertize medico-legale, în ipoteza în care urmează să se stabilească cauza morții, dacă nu s-a întocmit un raport medico-legal.

Expertiza poate deveni obligatorie și în cazuri care nu sînt legate direct de rezolvarea cauzei penale, cum ar fi, de exemplu, suspendarea procesului penal, amînarea sau întreruperea executării pedepsei închisorii, fără ca aceste situații să aibă implicații de ordin criminalistic.

Spre deosebire de constatarea tehnico-științifică, la efectuarea expertizei poate participa, alături de expertul numit de organele judiciare și un expert recomandat de părți.

Cu toate diferențele de ordin procesual, în principal cele circumstanțiate de momentul efectuării (expertiza putîndu-se efectua numai după punerea în mișcare a acțiunii penale) și de participarea părților (imposibilă la constatarea tehnico-științifică), între cele două mijloace de probă există și asemănări evidente, desigur pe planul strict al criminalisticii.

Astfel, chiar și în situația în care constatarea tehnico-științifică are un caracter mai restrîns decît expertiza criminalistică, mijloacele și metodele de efectuare sînt aceleași, după cum sînt asemănătoare regulile de efectuare, precum și modalitățile de dispunere și interpretare a rezultatelor lor.

⁴³ E. MIHULEAC, supra cit. 67; I. R. CONSTANTIN, L. COMAN, M. CONSTANTINESCU, L. MOCSY, „Tratat practic de criminalistică” vol. I, supra cit., p. 19; N. DAN, „Expertiza criminalistică în procesul penal și civil” în culegerea de lucrări „Școala românească de criminalistică”, supra cit., p. 64—65.

⁴⁴ Asupra acestei discuții, a se vedea E. MIHULEAC, op. cit., p. 67—68.

⁴⁵ După cum se cunoaște, alături de expertizele criminalistice și medico-legale, în practica judiciară se mai întîlnesc expertize contabile, tehnice, agrotehnice, zootehnice, merceologice, etc.

Ca urmare, în tratarea problemelor generale privind expertiza criminalistică, ca și a specificului unor categorii de expertize cum sînt cele dactiloscopice, traseologice, balistice, expertiza înscrisurilor, a vocii ș.a. vom avea în vedere inclusiv constatarea tehnico-științifică, acolo unde este necesar făcînd, bineînțeles, mențiunile cuvenite referitoare la unele diferențe.

C. Expertiza complicată.

Delimitarea domeniului de cercetare al fiecărei categorii de expertize judiciare — sau expertiza simplă, după cum este denumită în literatura de specialitate — este determinat de obiectul cercetării și de metodele proprii de investigare.

În practică se întîlnesc situații frecvente în care nu se mai poate vorbi de o expertiză simplă criminalistică, medico-legală, tehnică sau artistică, elementele de fapt și împrejurările cauzei reclamînd o cercetare interdisciplinară, cu participarea experților din domenii diferite. Asemenea situații se întîlnesc, de exemplu, în cazul infracțiunilor împotriva persoanei, a accidentelor auto sau de muncă, a expertizelor operelor de artă etc.

Autorii de specialitate au subliniat existența unor elemente de interferență, îndeosebi între criminalistică și medicină legală, ce impune o strînsă colaborare între criminaliști și medici legiști, concretizată în efectuarea de expertize complexe ⁴⁶.

Cum expertiza complexă nu este reglementată ca atare de către actuala legislație procesuală, în literatura de specialitate s-au avansat propuneri de „lege ferenda” referitoare la o reglementare proprie a acestei categorii de expertize ⁴⁷.

Amintim că, alături de expertiza criminalistică, în expertiza judiciară întîlnim categoria importantă a *expertizelor medico-legale și psihiatrice*, reglementate prin Decretul nr. 446/1966 pentru organizarea instituțiilor și serviciilor medico-legale, precum și *expertiza contabilă și tehnică*, reglementate prin Decretul 79/1971.

2. SISTEMUL LABORATOARELOR DE EXPERTIZA CRIMINALISTICĂ

A. În cadrul Ministerului Justiției.

Laboratoarele de expertiză criminalistică, aflate în subordinea Ministerului Justiției, au fost înființate în anul 1969, în baza Decretului 648/1969, referitor la organizarea și funcționarea acestui minister. Din sistemul laboratoarelor menționate fac parte Laboratorul central și labo-

⁴⁶ MOISE TERBANEA, „Expertiza complexă medico-legală și criminalistică. mijloc eficient de probă în procesul judiciar”, în culegerea de referate, „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 35—39; M. P. SALAMOV, „Criminalistica”, sub redacția lui S. A. GOLUNSKI, supra cit., p. 375.

⁴⁷ LUCIAN IONESCU, „Propuneri pentru o reglementare proprie a expertizelor complexe”, în R.R.D. nr. 3/1978, p. 14—17.

ratoarele interjudețene de expertize criminalistice, cu sediul în București și Cluj ⁴⁸, a căror activitate este reglementată prin Instrucțiunile Ministerului de Justiție nr. 547/1970, cu privire la organizarea atribuțiilor și funcționarea laboratoarelor de expertiză criminalistică.

Laboratoarele interjudețene efectuează prima expertiză la cererea organelor de urmărire penală, a instanțelor de judecată, ca și a altor organe cu activitate jurisdicțională, în domeniul traseologiei, dactiloscopiei, balisticii judiciare, al cercetării înscrisurilor și, în general, cercetarea științifică a tuturor categoriilor de mijloace materiale de probă, cu excepția celor ce intră în competența serviciilor de medicină legală.

Laboratorul central efectuează orice expertiză criminalistică, precum și prima expertiză în accidente de circulație, incendii și explozii.

Cu privire la efectuarea noii expertize, în literatura de specialitate s-a ridicat problema dacă Laboratorul central este în măsură să examineze și aspectele asupra cărora nu s-a oprit primul laborator, respectiv aspectele care ar putea face obiectul unui supliment de expertiză ⁴⁹.

În tăcerea legii și pornind de la necesități strict practice, vizînd înlăturarea unor eventuale greutăți legate de disjungerea cercetării, în activitatea Laboratorului central s-a cristalizat practica rezolvării problemelor nesoluționate în prima expertiză, paralel cu efectuarea noii expertize ⁵⁰.

B. În cadrul Procuraturii Generale.

În cadrul unităților subordonate Procuraturii generale, respectiv în cadrul procuraturilor județene și al Procuraturii municipiului București își desfășoară activitatea *cabinete de criminalistică*. Acestea au rolul de a asigura promovarea și introducerea celor mai noi metode și mijloace tehnico-științifice în activitatea de urmărire penală, în primul rînd în cauzele a căror urmărire se efectuează de către procuror, paralel cu generalizarea și uniformizarea tacticii și metodicii de cercetare a anumitor categorii de infracțiuni.

De asemenea, la nivelul unităților locale de procuratură există procurori criminaliști cu sarcini similare.

Activitatea cabinetelor, a procurorilor criminaliști, pe linia efectuării de cercetări criminalistice al căror conținut se apropie de conținutul expertizelor sau constatărilor tehnico-științifice, este tot mai evidentă.

Alte preocupări vizează perfecționarea modului de efectuare a unor acte de urmărire penală, cu un grad sporit de complexitate, cum este cercetarea la fața locului, în care procesul de descoperire, fixare și ridicare a urmelor infracțiunii are o semnificație aparte.

⁴⁸ NICOLAE DAN, „20 de ani de expertiză criminalistică la Ministerul Justiției”, în culegerea cu același titlu, supra cit., p. 7—8.

⁴⁹ NICOLAE DAN, „20 de ani de expertiză criminalistică la Ministerul Justiției”, în culegerea de lucrări cu același titlu, supra cit., p. 7—8.

⁵⁰ LADISLAU MOCSY, „Practica dispunerii și efectuării suplimentului de expertiză”, în culegerea supra cit., p. 72—73.

Cabinetele de criminalistică ale procuraturilor au și sarcini de îmbunătățire a metodologiei dispunerii și valorificării expertizelor în procesul penal.

C. În cadrul Ministerului de Interne.

La nivelul Ministerului de Interne, își desfășoară activitatea Institutul de criminalistică din cadrul Inspectoratului General al Miliției, precum și Laboratoare de criminalistică din unitățile teritoriale ale miliției.

Înființat în anul 1968, Institutul de criminalistică al I.G.M., pe lângă bogata activitate practică și de sprijinire sau îndrumare metodologică a compartimentelor de specialitate subordonate, desfășoară și activitatea de cercetare științifică, rezultatele acestora situându-se la nivelul realizărilor obținute pe plan mondial, ceea ce se reflectă pozitiv pe planul preocupărilor de prevenire și descoperire a infracțiunilor.

Amintim în acest sens, rezultatele din fonocriminalistică (identificarea persoanelor după voce și vorbire în limba română), din traseologie, din cercetarea urmelor biologice (servind la identificarea persoanelor după firul de păr și după spermatozoid). Pe aceeași linie se înscrie lărgirea posibilităților de identificare cu ajutorul cartotecilor scrise de mână, a urmelor palmare, a mașinilor de scris ș.a.

Importante sînt și realizările din antropologia judiciară (identificări pe baza urmelor osteologice) și din psihologia judiciară (introducerea mijloacelor științifice de depistare astresului psihologic).

2. DISPUNEREA CONSTATĂRILOR TEHNICO-ȘTIINȚIFICE ȘI A EXPERTIZELOR CRIMINALISTICE

Eficiența constatărilor tehnico-științifice și a expertizelor criminalistice, ca, de altfel, a oricărei expertize judiciare, depinde, în bună măsură, de modul în care organele de urmărire și instanțele de judecată dispun efectuarea acestora. Respectarea nu numai a prevederilor legale, dar și a unor reguli sau cerințe privind oportunitatea și stabilirea obiectului expertizei, formularea întrebărilor și calitatea materialelor trimise expertului este de natură să influențeze direct rezultatele expertizelor.

A. Oportunitatea expertizei.

Oportunitatea expertizei, a constatării tehnico-științifice constituie o primă cerință ce trebuie avută în vedere de organele judiciare. În funcție de probele, datele sau materialele existente în cauză, este necesar să se aprecieze dacă și în ce măsură o expertiză este utilă. Prin aceasta nici nu se va întârzia efectuarea unei expertize indispensabilă soluționării cauzului, dar nici nu se va dispune efectuarea de expertize fără importanță, ceea ce ar duce la întârzierea nejustificată a procesului judiciar⁵¹.

În practică, se mai întîlnesc situații, combătute în literatura de specialitate, de admitere cu relativă ușurință a cererilor de expertize sau de

noi expertize, formulate de părți sau de apărători, ce se referă fie la aspecte neconcludente, fie la probleme deja clarificate prin alte mijloace de probă sau chiar prin expertize ale căror concluzii au fost acceptate de părți⁵². De exemplu, în cazul unui accident de circulație, determinat de nerespectarea culorii roșii a semaforului, după ce s-a stabilit că autoturismul în litigiu era în perfectă stare de funcționare, apărătorul inculpatului mai cere să se stabilească dacă celălalt autovehicul, care circula corect, avea defecțiuni la sistemul de frinare.

Oportunitatea expertizei se raportează și la momentul dispunerii acesteia, întrucît, consecințe negative au, în egală măsură, atât întârzierea cit și ordonarea ei prematură⁵³. În prima ipoteză, obiectele sau materialele trimise expertului pot suferi modificări, degradări, etc., iar, în a doua ipoteză, datele sau urmele sînt insuficiente pentru realizarea cercetării.

B. Stabilirea obiectului expertizei.

Stabilirea corectă a obiectului expertizei criminalistice, ca și al constatării tehnico-științifice sau medico-legale are, de asemenea, implicații directe asupra modului de valorificare a acestui mijloc de probă.

Potrivit opiniilor exprimate în literatura de specialitate, obiectul expertizei judiciare constă din lămurirea unor fapte sau împrejurări de fapt ce reclamă cunoștințe speciale din diverse domenii⁵⁴.

Argumentul principal în susținerea acestor opinii îl reprezintă însăși prevederile art. 116 c. proc. pen. potrivit căruia, în vederea aflării adevărului, pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări ale cauzei se apelează la cunoștințele unui expert precum și ale art. 201 c. proc. civ., în care se arată că, instanța poate recurge la părerea unor specialiști pentru lămurirea unor împrejurări de fapt.

Prin urmare, obiectul expertizei criminalistice se limitează, în exclusivitate, la ceea ce legea definește generic „fapte sau împrejurări” nu la probleme de drept⁵⁵. În acest fel se previn situații de genul celor în care expertul își exprimă părerea în legătură cu calificarea juridică (de exemplu, neglijență în serviciu sau delapidare, omor sau sinucidere, ca și în cazuri în care trebuie să confirme organului judiciar dacă un pumnal face parte din categoria armelor albe).

C. Formularea întrebărilor.

Formularea clară a întrebărilor adresate expertului. Pentru realizarea scopului urmărit prin expertiza criminalistică și constatarea tehnico-științifică este important să se acorde atenția cuvenită modului de for-

⁵² SIMION IONESCU, „Unele probleme privind modul de dispunere, efectuare și valorificare a expertizelor în procesul penal”, în „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 27—28.

⁵³ DUMITRU APOSTOIU, „Expertiza criminalistică în activitatea instanțelor de judecată din Municipiul București”, în „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 18; SIMION IONESCU, supra cit., p. 28.

⁵⁴ EMIL MIHULEAC, „Expertiza judiciară”, supra cit., p. 141.

⁵⁵ C. SUCIU, op. cit., p. 571; E. MIHULEAC, op. cit., p. 141; S. IONESCU, op. cit., p. 28.

⁵¹ CAMIL SUCIU, „Criminalistica”, op. cit., p. 571.

mulare a întrebărilor la care va răspunde expertul, practica de specialitate demonstrând că, una dintre cauzele principale ale ajungerii la concluzii eronate sau nefundamentate științific o reprezintă superficialitatea în fixarea obiectivelor expertizei, fără a mai aminti situațiile în care aceste obiective sînt lăsate la aprecierea expertului ⁵⁸.

Pornind de la faptul că întrebările circumstanțiază direct obiectul expertizei, acestea vor trebui formulate cu claritate, concis și precis, evitîndu-se formulări generale, echivoce, confuze, greșite, care îi determină pe unii experți să procedeze la reformulări, cu riscul apariției de neconcordanțe între ceea ce a urmărit organul judiciar și ceea ce înțelege expertul din întrebare, sau al ridicării unor obiecții ale părților, pe considerentul că nu s-a dat răspuns întrebărilor din ordonanță sau încheiere ⁵⁹.

Pentru prevenirea unor asemenea neajunsuri, se recomandă ca întrebările să fie formulate, în măsura posibilităților, după o prealabilă consultare a expertului, sau a unui specialist, iar, în situația în care expertiza a fost dispusă, expertul să solicite lămuriri suplimentare organului judiciar ⁶⁰.

D. Asigurarea calității materialelor.

Asigurarea calității materialelor trimise spre expertiză, reprezintă premisa de bază a obținerii rezultatelor scontate prin administrarea acestui mijloc de probă.

În vederea efectuării lucrărilor indicate de organul judiciar, expertul va trebui, de regulă, să aibă la dispoziție, pe de o parte, urmele, obiectele ce se constituie ca mijloace materiale de probă, iar, pe de altă parte, modele de comparație sau obiecte presupuse a fi creat urmele descoperite în cîmpul infracțional.

În primul rînd, se impune ca acestor materiale să li se cunoască cu certitudine proveniența. În al doilea rînd, ele trebuie să corespundă calitatii, conținînd sau reflectînd suficiente elemente caracteristice pe baza cărora se poate face identificarea.

Se constată, însă, în practica, ca organele judiciare nu se conformează întotdeauna acestor cerințe sau neglijează așa zisele amănunte ce pot influența negativ rezultatele expertizei. Cu alte cuvinte, cel care dispune expertiza, va trebui să se raporteze, cel puțin în parte, regulilor amintite mai sus privind metodologia identificării criminalistice ⁶¹.

De aceea, subliniem necesitatea ca urmele, mijloacele materiale de probă, să fie însoțite de impresiunile, modelele de comparație sau de

⁵⁸ SIMION IONESCU, „Criterii de apreciere și valorificare a expertizelor criminalistice în procesul penal”, în „Prezent și perspectivă în știința criminalistică”, supra cit., p. 50—51.

⁵⁹ DUMITRU SANDU, „Unele aspecte privind interpretarea concluziei raportului de expertiză”, în „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 53—54; se stabilește că întrebările scrise sau necrise, verbal sau scris pe o masă improvizată în garaj, sau dacă nu s-a dat la proces verbal a fost scris pe o masă improvizată în garaj, sau dacă nu s-a dat la proces verbal a fost scris pe o masă improvizată în garaj, sau dacă nu s-a dat la proces verbal a fost scris pe o masă improvizată în garaj.

⁶⁰ CAMIL SUCIU, op. cit., p. 51; DUMITRU SANDU, op. cit., p. 54.

⁶¹ SIMION IONESCU, op. cit., p. 50—51.

obiectele presupuse a fi creat urmele la fața locului. Expertului i se va indica cărei categorii aparține fiecare obiect (litigiu sau comparația) și care este apartenența sa. Astfel, se trimite înscrisul în litigiu însoțit de înscrisurile de comparație, sau de obiectele presupuse a fi creat urmele luate persoanelor bănuite, în condiții apropiate de cele în care se presupune că s-a redactat înscrisul incriminat. Totodată, în expedierea materialelor este absolut necesar să se țină seama de natura materialelor, de factorii care le pot deteriora, altera sau care pot duce la înlăturarea urmelor ⁶².

În privința numirii expertului, a drepturilor acestuia, inclusiv asupra posibilității de a cere ca un expert numit de el să participe la efectuarea expertizei, apreciem că nu este cazul să insistăm, prevederile art. 181—121 c. proc. pen., fiind suficient de clare. Subliniem însă, că practica numirii unor persoane particulare, criticată pe bună dreptate în literatura de specialitate este dăunătoare fie și pentru simplul motiv că, la actualul nivel de dezvoltare al acestei științe, o expertiză este posibilă numai în cadrul unui laborator sau instituții de specialitate.

4. EFECTUAREA CONSTATARILOR TEHNICO-ȘTIINȚIFICE ȘI A EXPERTIZELOR CRIMINALISTICE

A. Efectuarea expertizei.

Efectuarea expertizei presupune alături de corectitudine și probitate profesională, — proprii codului deontologic nescris al criminaliștilor — *operativitate și limitarea strictă la obiectul indicat prin actul de dispunere a expertizei*.

Experiența practică logică existentă în materie, a permis autorilor de specialitate să ajungă la concluzia că expertiza criminalistică parcurge, în esență, trei etape sau momente principale, constînd din cunoașterea obiectului și materialelor expertizei, din examinarea separată a fiecărei categorii de materiale, din compararea elementelor caracteristice, în vederea identificării ⁶³.

Prima etapă este destinată cunoașterii obiectului expertizei, specialistul recomandă a se lua în considerare de la început a lucrării, precum și a materialelor de comparație, în scopul stabilirii concordanței dintre indicațiile și datele conținute în ordonanța sau în încheiere și obiectelor primite. Totodată expertul va stabili dacă materialul corespunde din punct de vedere calitativ și cantitativ și dacă a fost manipulat, pastrat și expedit în condiții corespunzătoare. El poate, desigur, să ceară eventuale lămuriri suplimentare din partea organului judiciar, care poate încuviința și darea de explicații de către părți.

Urmează faza *examinării separate a fiecărui obiect pentru sesizarea particularităților sau elementelor caracteristice*, acestea trebuind să fie

S. A. GOLUNSKI și M. P. SLAMOV, „Criminalistica”, supra cit., p. 375—378.

⁶² C. SUCIU, „Criminalistica”, supra cit., p. 572—573; I. R. CONSTANTIN, L. COMAN, M. CONSTANTINESCU și L. MOCSY, „Tratat practic de criminalistică”, vol. II, supra cit., p. 20—22.

reținute și, dacă este posibil, fixate prin fotografiere sau filmare. Examinarea privește, în egală măsură, atât urmele sau obiectele în litigiu, cât și modelele de comparație, expertul fiind interesat să surprindă suficiente caracteristici pe baza cărora se poate stabili identitatea sau neidentitatea persoanei sau obiectului. Amintim că importantă pentru identificare este, în primul rând, *calitatea caracteristicilor* și numai după aceea cantitatea acestora.

În această a doua etapă, alături de crearea unor modele experimentale cu obiectele suspecte (arme de foc, instrumente de spargere ș.a.), se efectuează și experimente utile verificării și stabilirii posibilităților de creare a urmelor în condițiile sau circumstanțele în care a fost săvârșită infracțiunea.

În etapa finală, se trece la *examinarea comparativă* a caracteristicilor, reflectate sau conținute în urma ridicată de la locul faptei, cu caracteristicile modelelor de comparație create experimental cu obiectele incluse în sfera cercetării. Procedeele folosite în examenul comparativ sint confruntarea, juxtapunerea și suprapunerea.

— Confruntarea se realizează prin modalități diverse, în funcție de natura obiectelor examinate. Se poate, astfel, întâi confruntarea unor imagini, a unor diagrame, confruntarea urmelor cu impresiunile aflate în cartotecile criminalistice, confruntarea cu obiectele aflate în colecțiile laboratoarelor pentru stabilirea apartenenței de grup etc.

— *Juxtapunerea sau continuitatea liniară*, este întâlnită frecvent în cazul situațiilor specifice armelor de foc sau instrumentelor de spargere.

— Ultimul procedeu constă din *suprapunerea a două imagini* dintre care una este transparentă, reprezentînd urma, persoana sau obiectul în litigiu și, respectiv, modelul de comparație.

Pe baza datelor obținute prin aceste examinări, expertul trebuie să fie în măsură să explice nu numai coincidența sau divergența caracteristicilor, care conduc la identificarea sau excluderea obiectului din sfera cercetării, dar și eventualele modificări în forma sau conținutul factorului creator al urmei.

B. Raportul de expertiză.

Raportul de expertiză criminalistică conține rezultatele investigațiilor științifice și cuprinde, potrivit art. 123 c. proc. pen., 3 părți :

Partea introductivă, în care este menționat organul judiciar ce a dispus efectuarea expertizei, data la care s-a dispus efectuarea, numele și prenumele expertului, data și locul unde a fost realizată lucrarea, data întocmirii raportului de expertiză, obiectul acesteia și întrebările la care urma să răspundă expertul, materialul pe baza căruia a fost efectuată expertiza și dacă părțile ce au participat la aceasta au dat explicații în cursul expertizei.

Partea descriptivă, referitoare la mijloacele și metodele tehnico-științifice folosite în efectuarea expertizei, eventualele obiecții sau explicații ale părților, analiza acestor obiecții ori explicații în lumina celor constatate de expert.

Partea finală în care sînt prezentate concluziile expertului, ca răspuns la întrebările adresate, precum și părerea acestuia asupra obiectului expertizei.

Raportul de expertiză se redactează în termeni clari și preciși, evitându-se formulări incomplete, echivoce sau tehniciste, astfel încât el să reflecte temeinicia științifică a cercetării, prin următoarele :

a) Respectarea de către expert a prevederilor legale și stricta limitare la sarcinile indicate în actul de dispunere a expertizei.

b) Examinarea completă și riguroasă a întregului material trimis spre expertiză de către organul judiciar.

c) Folosirea celor mai moderne și adecvate metode și mijloace tehnico-științifice de examinare din domeniul de specialitate al expertului.

O deosebită importanță pentru atingerea scopului urmărit prin expertiza criminalistică o are modul de formulare a răspunsurilor la întrebările adresate de organul judiciar. În funcție de rezultatele la care a ajuns examinarea, concluziile pot fi certe, probabile sau de imposibilitate a rezolvării problemei ¹².

Concluziile certe reflectă nu numai convingerea fermă a expertului privind soluția problemei în cauză, ci, în primul rînd, rezultatele științifice categorice la care s-a ajuns prin expertiză. La rîndul lor, concluziile certe pot fi *pozitive sau negative*, în sensul că pot da fie un răspuns net afirmativ la întrebare, clarificînd sau stabilind existența unui fapt, a identității unei persoane sau obiect ș.a., fie negativ, ceea ce poate echivala cu excluderea persoanei sau obiectului din cercul de bănuiri, cu respingerea unor afirmații sau susțineri privind un anumit fapt sau împrejurare. De exemplu, o concluzie cert pozitivă este aceea prin care se precizează că urmele digitale descoperite la fața locului aparțin persoanei „x”, în timp ce concluzia că semnătura de pe actul de litigiu nu aparține persoanei „y” este cert negativă ⁶³.

Concluziile de probabilitate sînt impuse de existența unui anumit grad de îndoială, de incertitudine, determinată de insuficiența calitativă sau cantitativă a elementelor caracteristice ale materialului cercetat, de limitele posibilităților tehnico-științifice de cercetare, ca și de considerente subiective. Subliniem, însă, că, prin conținutul lor, aceste concluzii sînt oarecum apropiate de cele certe, fără a se confunda cu acestea, întrucît ele se bazează nu numai pe prezența caracteristicilor de grup sau de categorie, ci și pe elemente de individualizare, capabile să diferențieze obiectul scop dintre obiectele verificate, dar fără a-l identifica cu certitudine⁶⁴. De pildă „cei zece pomi fructiferi au fost probabil tăiați cu toporul nr. 4, din grupul celor 5 trimise spre expertiză“.

Concluziile de imposibilitate a rezolvării problemei sau, în denumire prescurtată, „n.s.p.“, care nu trebuie confundate cu o concluzie negativă, sînt determinate fie de calitatea cu totul nesatisfăcătoare a elementelor caracteristice de identificare a obiectelor cercetate, fie de lipsa unor mijloace tehnico-științifice adecvate de investigare. Spre pildă, în cazul unui fragment de urmă digitală, în care nu se evidențiază decît 2—3 detalii caracteristice, expertul se pronunță în sensul că „nu se poate stabili de la ce persoană provine urma“.

Imposibilitatea formulării unei concluzii poate avea drept cauză modul defectuos de relevare, fixare și ridicare a urmelor de la fața locului sau de expediere a acestora către laboratorul de expertize, îndeosebi în cazul urmelor biologice.

Reținem că imposibilitatea formulării de concluzii se motivează la fel de clar și complet, ca și în situația rezolvării problemei, cu excepția cazurilor în care expertiza a fost solicitată unui specialist ce nu are cunoștințele necesare efectuării lucrării.

Subliniem că o concluzie de imposibilitate a rezolvării problemei nu trebuie interpretată ca un rebut în activitatea expertului criminalist, desigur dacă aceasta este determinată de factori obiectivi. Orice încercare de rezolvare forțată a problemei, prin mijloace care numai aparent au acoperire științifică, este de natură să conducă la erori judiciare grave, în totală contradicție cu adevărul.

5. APRECIEREA ȘI VALORIFICAREA CONCLUZIILOR EXPERTIZELOR DE CĂTRE ORGANELE JUDICIARE

Aprecierea și valorificarea expertizelor reprezintă o activitate ce reclamă din partea organelor judiciare, alături de cunoștințele din domeniul dreptului și cunoștințe generale din domeniul științei și tehnicii, îndeosebi cele care sînt înmănușate, în cazul de față, de știința criminalisticii. Aceasta presupune, după cum s-a subliniat mai sus, un argument de

⁶⁴ S. A. GOLUNSKI, „Criminalistica“, supra cit., p. 29, N. DAN, I. R. CONSTANTIN, L. COMAN, M. COSTANTINESCU, „Tratat practic de criminalistică“, vol. II, supra cit., p. 17 și 24; D. SANDU, „Unele aspecte privind interpretarea concluziei raportului de expertiză criminalistică“, supra cit., p. 61.

netăgăduit privind rolul formativ al criminalisticii în pregătirea viitorilor juriști, la un nivel care, în prezent, este obligat de realitate să depășească cadrul tradițional.

A. Aprecierea raportului de expertiză.

Aprecierea raportului de expertiză criminalistică sau a unei constatări tehnico-științifice parcurge, în esență, două etape principale, constînd din verificarea respectării prevederilor legale referitoare la expertiză (verificarea formală) și verificarea conținutului științific al raportului de expertiză (verificarea de fond sau substanțială)⁶⁵.

În prima etapă, organul de urmărire penală sau instanța de judecată verifică următoarele aspecte :

— dacă au fost respectate condițiile legale de numire a expertului și dacă nu există eventuale motive de recuzare a acestuia, formulate de părți;

— dacă au fost formulate răspunsuri clare și complete la toate întrebările din actul procedural ;

— dacă au fost respectate condițiile de citare a părților și dacă s-au dat lămuririle necesare atît expertului cît și părților ;

— dacă raportul a fost datat și semnat potrivit regulilor procedurale.

Nerespectarea acestor cerințe, mai ales dacă acestea sînt de natură să împiedice aflarea adevărului, conducînd la o soluție netemeinică, poate atrage, pe lîngă anularea expertizei și casarea hotărîrii⁶⁶.

În etapa a doua, verificarea va privi *problemele de fond* ale raportului de expertiză, printre cele mai importante situîndu-se :

— examinarea de către expert a întregului material pus la dispoziție de organul judiciar ;

— folosirea celor mai adecvate metode și mijloace tehnico-științifice de investigare ;

— justetea raționamentului și concordanța dintre concluzii și conținutul raportului de expertiză.

Importanța verificării complete și atente a raportului de expertiză, indiferent dacă este vorba de o primă sau o nouă expertiză, a fost subliniată frecvent în literatura noastră de specialitate, combătîndu-se acele practici întîlnite la anumite organe judiciare care se limitează numai la citirea concluziilor sau la însușirea necritică a unor concluzii nefundamentate științific, incomplete sau eronate⁶⁷.

În ipoteza nesusținerii concluziilor, organul judiciar își motivează poziția pe baza constatărilor făcute cu prilejul verificării raportului (de exemplu, contradicții între concluzii, raționamente false, neexaminarea

⁶⁵ În acest sens S. A. GOLUNSKI și M. P. SALAMOV, op. cit., p. 382—383 ; EMIL MIHULEAC, op. cit., p. 274—275 ; DUMITRU SANDU, op. cit., p. 52—53.

⁶⁶ Trib. Suprem, Secția penală, decizia nr. 2514/1975, în „RRD“ nr. 9/1976, p. 66.

⁶⁷ În acest sens, SIMION IONESCU, op. cit., p. 31 ; DUMITRU SANDU, op. cit., p. 52.

întregului material, metode inadecvate de cercetare ș.a.), nu pe elemente sau date ce sînt specifice domeniului de activitate al expertului⁶⁸.

Subliniem că, o posibilă neconcordanță dintre concluziile raportului și alte mijloace de probă nu poate constitui „ab initio” un motiv de respingere a rezultatelor expertizei, impunîndu-se o analiză completă a întregului probatoriu. Spre pildă, în cazul unei morți violente prin împușcare, inculpatul (paznic la un depozit), susținea că s-a aflat în legitimă apărare, fiind atacaat de victimă. Doi martori oculari au declarat că distanța dintre inculpat și victimă era de peste 10 m., ceea ce, în situația dată, ar fi echivalat cu neîndeplinirea condițiilor legitimei apărări. Din raportul de expertiză balistică a rezultat că s-a tras de la o distanță mai mică de un metru, pe hainele victimei descoperindu-se urme suplimentare tragerii de la mică distanță. Neînsușindu-și concluziile raportului de expertiză, instanța l-a condamnat pe inculpat, în principal pe baza declarațiilor celor doi martori. Ulterior, însă, din coroborarea și altor mijloace de probă, a rezultat nesinceritatea martorilor și temeinicia concluziilor expertizei, astfel încît instanța de recurs a pronunțat achitarea, reținînd legitima apărare.

B. Valorificarea concluziilor expertizei.

Interpretarea și valorificarea concluziilor expertizei criminalistice marchează momentul aprecierii și cîntăririi probelor puse în evidență prin intermediul mijloacelor științifice. Rolul și semnificația acestui mijloc în formarea convingerii intime a organelor judiciare, cu privire la o faptă sau la împrejurările acesteia, este demonstrat prin aceea că peste 85% din concluziile rapoartelor de expertiză sînt însușite de către instanțe, ele servind, alături și în egală măsură de celelalte mijloace de probă, la stabilirea adevărului în cauză⁶⁹.

Pe primul plan se cuvin remarcate *concluziile cu caracter de certitudine* a căror interpretare nu ridică probleme deosebite, fiind frecvente cazurile din practica judiciară în care expertizele criminalistice reprezintă singura modalitate de a scoate la lumină probele necesare constatării existenței sau inexistenței unei infracțiuni și identificării autorului ei⁷⁰.

Concluziile cu caracter de probabilitate dețin o pondere mai mică în ansamblul rezultatelor expertizelor criminalistice. Referitor la aceste concluzii s-au exprimat opinii pro și contra utilității sau admisibilității lor, atît în literatura de specialitate, cît și în practică, unii experți evitînd chiar să le formuleze⁷¹. În prezent, majoritatea opiniilor converg spre admisibilitatea acestor concluzii, ele reprezentînd ipoteze științifice de lucru, cu ajutorul cărora organele judiciare pot să-și ghideze activitatea de soluționare a cauzei, să elaboreze versiuni, iar din coroborarea concluziilor de probabilitate cu rezultatele la care se ajunge prin adminis-

⁶⁸ DIMITRI SANDU, op. cit., p. 53.

⁶⁹ În acest sens, A. I. VINBERG, „Expertiza criminalistică în dreptul penal sovietic”, în *Statul și dreptul sovietic*, nr. 1/1957, p. 233; AL. BUUȘ, „Concluziile probabile în expertiza criminalistică”, în *Justiția nouă*, nr. 1/1965, p. 43.

⁷⁰ În acest sens, L. IONESCU, op. cit., p. 41.

⁷¹ D. APOSTOL, op. cit., p. 19; L. IONESCU, op. cit., p. 42.

trarea altor probe să se stabilească adevărul. Mai mult, formularea unor asemenea concluzii reprezintă o dovadă de *etică profesională* a expertului criminalist⁷².

În privința modului de interpretare a concluziilor de probabilitate, atragem atenția asupra unor tendințe ce se întîlnesc încă, în practica de specialitate, potrivit cărora unele organe judiciare înclină să le atribuie un caracter de certitudine, în timp ce alte organe judiciare manifestă o tendință contrară, de neînsușire a acestor concluzii.

Concluziile de *imposibilitate a rezolvării problemei* (n.s.p.) reclamă aceeași atenție de interpretare, desigur în măsura în care ele sînt avute în vedere de organul judiciar. Imposibilitatea formulării concluziilor în expertiza criminalistică, coroborată cu lipsa altor probe, pe baza cărora să se poată stabili gradul de implicare a unei persoane în săvîrșirea faptei penale, este de natură să conducă la pronunțarea unei soluții care absolvă de răspundere penală pe cel invinuit sau inculpat.

Precizăm, totodată, că imposibilitatea rezolvării unei probleme pe teren criminalistic nu echivalează cu o concluzie negativă asupra faptei sau persoanei.

⁷² E. LOCARD, „Les faux en écritures et leur expertise”, Paris, 1959, p. 29; L. IONESCU, „Expertiza criminalistică a scrisului”, Ed. Junimea, Iași, 1973, p. 28; *Tratat practic de criminalistică*, supra cit., p. 18 și 24; D. SANDU, op. cit., p. 61.

urmă de miros din alte 200, explicația constînd în aceea că el dispune de un număr de celule olfactive de peste 20 de ori mai mare față de om ¹³⁶.

Deși în prelucrarea urmei cîinele este dirijat de conducătorul său, organul judiciar care efectuează sau îndrumă cercetarea la fața locului, trebuie să fie atent la respectarea unor anumite reguli.

În primul rînd, cîinelui i se va da imediat spre prelucrare urma de miros, înaintea desfășurării altor activități de cercetare, exceptînd salvarea victimei sau înlăturarea unor stări de pericol (incendiu, inundație etc.). Prin aceasta se evită distrugerea sau formarea altor urme noi, cum uneori se mai întîmplă în practică, prin pătrunderea unui număr mare de persoane în cîmpul infracțional.

În al doilea rînd, este necesară notarea traseului străbătut și observarea reacțiilor cîinelui, însă acesta nu trebuie derutat, cu atît mai mult cu cît el acționează potrivit temperamentului și calităților sale. Sînt cazuri în care pot interveni factori perturbatori sau excitanți (trecerea mașinilor, a oamenilor, a animalelor sau turmelor). Nu trebuie exclusă posibilitatea unei lipse de coincidență între o cărare de urme și urma de miros, datorită deplasării acesteia sub acțiunea vîntului, precum și folosirea de către infractor a unor substanțe care să altereze sau să irite mirosul cîinelui.

Alături de cîinele de urmărire, în cercetarea urmelor olfactive se mai apelează și la metode tehnice, constînd din ridicarea urmelor de miros de la fața locului, de pe obiecte corp delict, de pe îmbrăcămînta pierdută sau, prin aspirare cu dispozitive speciale și conservarea în flacoane ermetice. Aceste urme sînt supuse unei examinări comparative cu modele prelevate de la persoanele sau obiectele suspecte, pe baza unei analize gazeromatografice.

SECȚIUNEA A V-A

ALTE METODE DE IDENTIFICARE A PERSOANELOR

1. Considerații preliminare
2. Identificarea persoanei după scris
3. Identificarea persoanei după voce
4. Identificarea persoanelor și cadavrelor după semnalmente exterioare.

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Abordarea principalelor metode de identificare a persoanelor, în contextul tratării urmelor create de om, are drept scop să ofere o ima-

¹³⁶ CORIOLAN NEAMȚU, „Cîinele, prietenul nostru”, Ed. sport-turism, București, 1979. La o suprafață de 4 cm² mucoasă nazală, un om dispune de cca. 5 milioane celule olfactive, iar un cîine, la o suprafață de cca. 150 cm², are 100 pînă la 200 milioane celule olfactive.

gini de ansamblu asupra tuturor posibilităților de care dispune, în prezent, criminalistica pentru descoperirea autorilor sau a participanților la săvârșirea de fapte penale.

Desigur, se poate pune întrebarea dacă scrisul, vocea, vorbirea, imaginea persoanei așa cum a fost reținută de martor, o fotografie sau un craniu, pot constitui prin ele însele urme ale infracțiunii, după cum sînt urmele de mîini, de dinți sau urmele biologice.

Credem că, cel puțin în parte, răspunsul nu poate fi decît pozitiv, dacă ne raportăm la situațiile întîlnite frecvent în practica judiciară. De exemplu, în cazul scrisului este necesară identificarea autorului nu numai în ipoteza săvîrșirii infracțiunii de fals în înscrisuri, ci și în alte împrejurări (calomnie, șantaj, delapidare, inclusiv omor sau alte infracțiuni de violență) în care autorul s-a folosit de scrisori, a pierdut sau a uitat la fața locului diverse însemnări, notițe, documente ș.a.¹³⁷.

O bandă magnetică cu înregistrarea fonică a amenințării victimei de către autor reprezintă un valoros mijloc material de probă, întrucît poartă urmele sonore ale faptei. De asemenea, perceperea de către un martor ocular a imaginii persoanei, în momentul în care aceasta săvîrșește fapta penală, este asimilată, de unii autori, cu o „urmă de memorie“, căreia i se dă un înțeles destul de larg, sau, așa cum menționam în primul capitol, cu o „urmă ideală“, dar cu un evident substrat material prin natura proceselor psihofiziologice de la nivelul scoarței cerebrale¹³⁸. Devine astfel posibilă identificarea infractorului pe baza descrierii sale de către martor, a recunoașterii după fotografie sau dintr-un grup de persoane. Bineînțeles că cele percepute de un martor sînt redată, sub raport procedural, în forma declarațiilor, pe baza cărora se va recurge la o metodologie adecvată de identificare sau de recunoaștere.

De altfel, în unele lucrări de specialitate recente, tratarea problematicei urmelor aparținînd omului, fie că privește cercetarea la fața locului, fie expertiza acestora, include scrisul, vocea și vorbirea¹³⁹. În alte lucrări se are în vedere caracterul distinct, de sine stătător, al acestor modalități de identificare, o parte dintre ele fiind analizate separat, cum este cazul identificării persoanei după semnalmentele exterioare și, îndeosebi, identificarea după scris, examinată în cadrul expertizei grafice, a cercetării criminalistice a înscrisurilor¹⁴⁰.

¹³⁷ LUCIAN IONESCU, „Expertiza criminalistică a scrisului“, Ed. Junimea, Iași, 1973, p. 16—17.

¹³⁸ În acest sens, EHRENFRIED STELZER, „Teoria și metodologia criminalistică generală“, Ed. Științifică germană, Berlin, 1977, p. 84—85; M. CONSTANTINESCU, „Caracterul de urmă, în accepțiunea criminalistică, al modificărilor produse la nivelul scoarței cerebrale în percepția tabloului infracțional“, în *colegerea „Școala românească de criminalistică“*, supra cit., p. 150—252.

¹³⁹ „Tratat practic de criminalistică“, vol. I și II, partea a III-a, cap. II și respectiv, partea a II-a, cap. VI.

¹⁴⁰ În acest sens, C. SUCIU, „Criminalistica“, supra cit.; S. A. GOLUNSKI, „Criminalistica“, supra cit.; P. KIRK, supra cit.; C. E. O'Hara, „Principii de bază ale cercetării penale“.

În ceea ce ne privește, am socotit necesară gruparea metodelor de identificare a persoanei într-un singur capitol, sistematizarea lor mai riguroasă, pornind de la finalitatea și, îndeosebi de la spațiul acordat acestui curs.

2. IDENTIFICAREA PERSOANEI DUPĂ SCRIS

A. Noțiuni generale

Identificarea persoanei după scris — avînd în vedere firește scrisul de mînă — constituie obiectul principal al expertizei criminalistice denumită frecvent *expertiza grafică*, sau grafoscopie judiciară.

✕ Scrisul, definit drept un sistem de comunicare, de reproducere, prin semne grafice, a gândurilor și a vorbirii, constituie o deprindere intelectuală, un complex de reflexe condiționate (stereotip dinamic) format printr-un proces de învățare ¹⁴¹. Această deprindere, deși conține o serie de automatisme, nu scapă controlului conștient al omului.

Identificarea grafică se bazează pe existența unor elemente particulare prezente în scrisul fiecărei persoane, elemente dependente de specificul activității sale nervoase de la nivelul scoarței cerebrale ¹⁴². Aceste caracteristici, după cum se subliniază în literatura de specialitate, reflectă o proprietate fundamentală a scrisului, și anume *individualitatea* sa ¹⁴³. Principalii factori ce concură la reliefarea individualității scrisului, prin caracteristicile sale, sînt forța, echilibrul și mobilitatea proceselor nervoase superioare, cărora este posibil să li se adauge și alți factori externi, în primul rînd condițiile concrete de scriere ¹⁴⁴.

Această proprietate se conturează cu pregnanță pe măsura evoluției scrisului, ca și pe măsura desăvîrșirii pregătirii intelectuale. Cu alte cuvinte, individualitatea unui scris se manifestă atît în formă, cît și în conținut.

¹⁴¹ În acest sens, C. SUCIU, *op. cit.*, p. 487 ; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 36 ; M. CONSTANTINESCU, „*Tratat practic de criminalistică*”, vol. II, supra cit., p. 112.

¹⁴² ANDREI ATHANASIU, „*Scris și personalitate*”, Ed. Științifică, București, 1970, p. 22.

¹⁴³ WILSON R. HARISON, „*Descoperirea falsurilor*”, Ed. Sweet and Maxwell, Londra, 1964, traducere și adaptare în limba română, p. 132 ; LUCIAN IONESCU, „*Expertiza criminalistică a scrisului*”, p. 39 și urm. ; referitor la caracteristicile ce definesc individualitatea unui scris se cuvine menționat că, din punct de vedere cantitativ, ele sînt în număr limitat, totuși, ca și detaliile caracteristice ale unui desen papilar, varietatea evasiinfinită de combinații pe care le pot forma, face practic inepetabil un scris cu anumite particularități.

¹⁴⁴ C. I. TEODOSIU, „*Cu privire la rolul tipului activității nervoase superioare în diferențierea individuală a scrisului*”, în rev. „*Probleme de medicina legală și de criminalistică*”, vol. 4/1965, p. 114 ; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 40—43 ; I. MIRCEA, *op. cit.*, p. 126.

Individualitatea scrisului nu s-ar putea impune în procesul de identificare criminalistică, dacă nu ar fi însoțită de o altă proprietate importantă, constând din *stabilitatea* caracteristicilor grafice. Desigur, este vorba numai de o *stabilitate relativă*, date fiind anumite modificări mai mult sau mai puțin semnificative întâlnite în evoluția unui scris. Aceste modificări nu trebuie confundate cu capacitatea unor persoane de a scrie în mai multe variante (scris variabil), unele atât de diferite, încât pot crea dificultăți în identificarea scriptorului ¹⁴⁵.

Potrivit opiniilor exprimate în literatura de specialitate, principalele cauze ale modificărilor survenite în scrisul unei persoane sînt, în esență, următoarele : ¹⁴⁶

— necesitatea scrierii rapide, întâlnită frecvent la studenți, precum și natura profesiei, exemplul cel mai elocvent fiind cel al medicilor ;

— stările patologice, dintre care bolile cronice și, îndeosebi, bolile mintale, generează alterări grave ale scrisului, mergînd pînă la paragrafie sau agrafie ; ¹⁴⁷

— conducerea mîinii de către o altă persoană, ce se poate rezuma numai la un simplu ajutor (mîină ajutată) sau la scrisul efectiv cu altă mîină (mîină inertă) ; ¹⁴⁸

— intoxicație cu alcool, cu diverse tranchilizante sau stupefiante și cu otravă ;

— prezența unor condiții improprii de scris, cum ar fi, de exemplu, suportul instabil sau cu suprafața neregulată și poziția incomodă a scriptorului.

Modificările produse de aceste cauze se reflectă, de exemplu, în nesiguranța trăsăturilor, direcția neregulată a rîndurilor, întreruperi frecvente, deformări ale gramelor, ajungîndu-se la alterări grave ale scrisului, care poate căpăta un aspect haotic, total dezorganizat, ajungînd chiar la agrafie. ¹⁴⁹

B. Caracteristicile de identificare ale scrisului.

✱ Caracteristicile unui scris care fac posibilă identificarea persoanei se manifestă pe mai multe planuri ce privesc, în ultimă analiză, limbajul specific scriptorului, modul de amplasare a textului, forma sau aspectul general al scrisului și particularitățile de construcție a semnelor grafice.

¹⁴⁵ În acest sens, L. IONESCU, *op. cit.*, p. 45 ; autorul menționează 3 specimene de scris ale pictorului Van Gogh, cu variații nete ale caracteristicilor.

¹⁴⁶ Cu privire la cauzele modificării scrisului, vezi L. IONESCU, *op. cit.*, p. 45—69.

¹⁴⁷ L. BIDIAN și I. VICOL, „*Indrumarul specialistului în grafoscopie*”, Ed. Ministerului de niterne, Buc., 1970, p. 16 ; referindu-se la manifestările principale ale cauzelor patologice, autorii precizează că *paragrafia* constă din tendința persoanei de a folosi la nesfîrșit anumite litere sau cuvinte, iar *agrafia* reprezintă pierderea deprinderii de a scrie.

¹⁴⁸ Situații de acest gen se întîlnesc frecvent în practica judiciară la scrierea unor testamente de către bătrîni, gravi bolnavi, muribunzi.

¹⁴⁹ În acest sens, L. IONESCU, *op. cit.*, p. 45—63.

În legătură cu clasificarea acestor caracteristici și cu terminologia folosită, atât în literatura, cât și în practica noastră de specialitate nu se manifestă o deplină unitate de vederi. Spre pildă, într-o opinie, clasificarea privește caracteristicile limbajului, caracteristicile topografice și caracteristicile grafice propriu-zise (generale și particulare).¹⁵⁰ Potrivit unei alte opinii, caracteristicile de identificare se împart în două mari categorii: generale, care privesc aspectul scrisului și speciale, referitoare la modul de construire a semnelor grafice.¹⁵¹ În fine, alți autori le împart în caracteristici generale (limbaj, configurație, formă și mișcare) și caracteristici individuale ale literelor și cifrelor.¹⁵²

Fără a pune în discuție aceste clasificări, cu atât mai mult cu cât ele nu privesc probleme de fond, considerăm utile câteva precizări.

În primul rând, termenul de caracteristică generală nu trebuie interpretat în sensul că ar avea o valoare de identificare mai redusă, în comparație cu caracteristicile speciale sau particulare, el definind aspectul general al unui scris, diferit de la o persoană la alta.

În al doilea rând, referitor la folosirea termenului de *element individual**, ne alăturăm recomandării făcute în literatura de specialitate de a fi evitat. Explicația rezidă în aceea că „individual” definește numai ceea ce este propriu unui singur individ, neîntâlnit la un altul, spre deosebire de elementele caracteristice particulare sau speciale care individualizează un scris nu luate separat, ci în ansamblul lor, în modul lor de dispunere și de combinare, întrucât o anumită caracteristică poate fi întâlnită în mai multe scrisuri, ca și un detaliu caracteristic al desenei papilar.¹⁵³

Pentru o înțelegere cât mai exactă a întregului ansamblu de caracteristici pe baza cărora este posibilă identificarea persoanei după scris, vom aborda tratarea acestora în funcție de natura particularităților pe care le definesc. Astfel:

a. *Caracteristicile limbajului scris* sau caracteristicile conținutului spiritual al textului, denumite în literatura de specialitate și „caracteristici ale scrierii”¹⁵⁴, nu fac parte efectiv din categoria elementelor grafice specifice de identificare, fiind de natură extragrafică¹⁵⁵, servind însă la individualizarea scriptorului și, mai ales, la restrângerea cercului persoanelor suspecte (de exemplu, în cazul scrisorilor anonime).

Pentru stabilirea acestui gen de caracteristici se examinează conținutul înscrisului, urmărindu-se vocabularul autorului, modul în care

¹⁵⁰ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 489—491.

¹⁵¹ L. IONESCU, *op. cit.*, p.

¹⁵² P. DUME, în „*Tratat practic de criminalistică*”, vol. II, supra cit., p. 119 și urm.

* Așa cum se întâlnesc în practică.

¹⁵³ În acest sens, L. IONESCU, *op. cit.*, p. 71.

¹⁵⁴ A. I. MANTVETOVA, E. B. MELNICOVA, V. F. ORLOVA, „*Expertiza proceska*”, Rev. „*Teoria i pragtika Kriminalistik expertiza*”, nr. 6—7/1961.

¹⁵⁵ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 74; P. DUME, *op. cit.*, p. 123.

respectă regulile de ortografie și de punctuație, claritatea și calitatea stilului ș.a. Principalele date ce se pot desprinde dintr-o asemenea analiză privesc nivelul general de cultură al persoanei, profesia, vârsta și eventual sexul.

b. *Caracteristicile topografice ale scrisului* se referă la modul de dispunere, de amplasare a unui text pe o coală de hîrtie sau pe un alt suport ¹⁵⁶. Dintre principalele caracteristici, amintim, în primul rînd, *marginea* lăsată de scriptor care, poate fi foarte mare, mijlocie sau mică, lăsată atît în stînga, cît și în dreapta textului, regulată, șerpuită, oblică etc.

Alte caracteristici sînt *mărimea alineatelor* și *distanța dintre rînduri*, apreciată ca mare, mijlocie sau mică în funcție de dimensiunea medie a literelor. O serie de caracteristici sînt reflectate de modul de amplasare a titlului, a datei, a semnăturii, precum și a altor mențiuni.

În fine, caracteristici topografice pot fi socotite *forma liniei de bază a rîndurilor*, ca și orientarea lor (ascendentă, descendentă sau orizontală), raportată la marginea de sus sau de jos a suportului.

Cu privire la caracteristicile topografice se cuvine făcută precizarea că ele nu constituie o categorie absolut distinctă de însușiri specifice, extragrafice, mulți autori incluzîndu-le în categoria caracteristicilor generale ¹⁵⁷. Cu toate acestea, menționarea lor ca atare este utilă pentru evidențierea grupului de caracteristici proprii întregului text.

c. *Caracteristicile generale ale scrisului* reprezintă acele particularități specifice aspectului general al unui scris, forme acestuia ¹⁵⁸. Pe baza caracteristicilor generale este posibilă clasificarea cu exactitate a unui anumit tip de scris. De asemenea, acestea sînt elemente prețioase în descoperirea unui fals prin imitare sau prin deghizare, în care autorul se concentrează mai mult asupra modului de construcție al literelor, scăpîndu-i caracteristicile generale ¹⁵⁹.

Caracteristicile generale ale unui scris sînt destul de numeroase, ceea ce a determinat pe mulți autori de specialitate să procedeze la clasificări și subclasificări, majoritatea punînd în evidență următoarele caracteristici mai importante :

¹⁵⁶ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 488—489 ; L. BIDIAN și I. VIOCOL, *op. cit.* p. 46—50.

¹⁵⁷ EDMOND LOCARD, „*Les faux en écriture et leur expertise*”, Ed. Payol, Paris, 1959, p. 285 și urm. ; A. ATHANASIU, *op. cit.*, p. 75—80 ; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 98—104.

¹⁵⁸ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 74, amintește că aceste caracteristici mai sînt numite „dominante grafice” sau „caractere obiective ale scrisului” ; C. I. PARHON, „*Încercări de grafologie științifică*”, Opere alese, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957 ; denumirea este întrebuintată și de A. ATHANASIU, *op. cit.*, p. 42.

¹⁵⁹ În practică se constată numeroase asemenea cazuri.

— Gradul de evoluție a scrisului reprezintă una dintre cele mai importante caracteristici, încât uneori i se atribuie un loc aparte, de sine stătător, în acest gen de identificare.

Evoluția unui scris reprezintă stadiul la care o persoană a ajuns cu deprinderea sau cu tehnica de a scrie. Aprecierea gradului de evoluție se face în funcție de nivelul de coordonare a mișcărilor, de stabilitatea celorlalte caracteristici generale și de ritmul sau viteza de scriere.¹⁶⁰ Potrivit acestor criterii, un scris poate avea un grad de evoluție inferior, mediu sau superior. În comparație cu scrisurile inferioare, cele superioare sînt definite de un grad accentuat de coordonare și o viteză mare de execuție, cîteodată fiind mai puțin citețe.

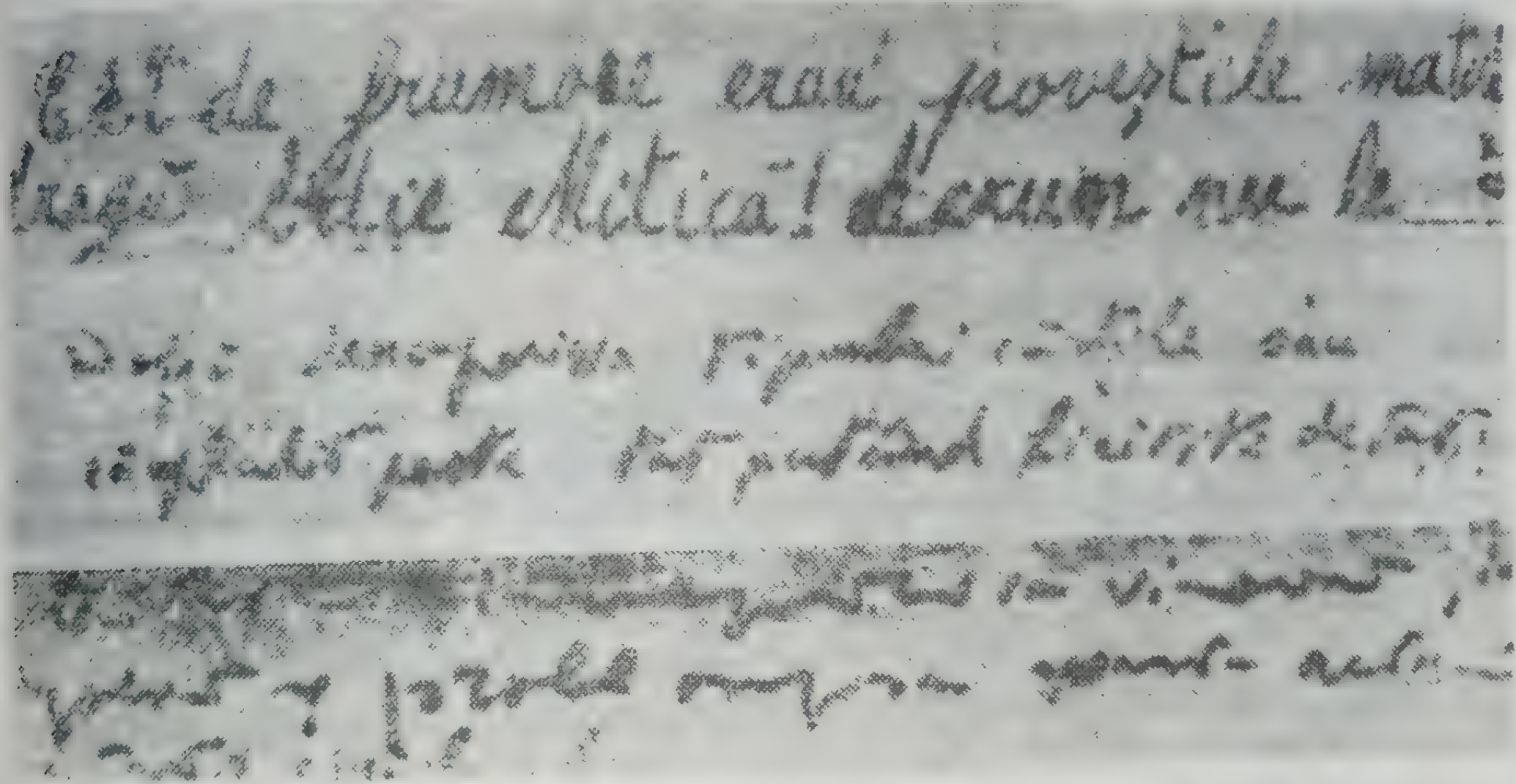

Fig. 81. Evoluția scrisului unei persoane de la vîrsta de 10 la 20 de ani

Spre deosebire de persoanele cu un scris inferior, care nu pot imita un scris superior, persoanele cu un scris evoluat pot imita cu relativă ușurință un scris inferior sau mediocru, fără a putea evita cu totul anumite automatisme, capabile să le demaște.¹⁶¹

✓ Forma scrisului este determinată de gradul de evoluție, de modul de executare a literelor, atît în cazul scrisurilor cursive, cît și în cazul scrisurilor de tipar.

Printre formele mai importante se disting formele arcadate, ghirlandate, rotunjite și unghiulare (colțuroase). De asemenea, forma mai

¹⁶⁰ În acest sens, A. I. MANTVETOVA și colab., citată de L. IONESCU, op. cit., p. 77; C. SUCIU, op. cit., p. 491; P. DUME, op. cit., p. 121, etc.
¹⁶¹ Referitor la gradul de evoluție a unui scris, ca și la celelalte caracteristici, a se vedea E. LOCARD, op. cit., p. 283 și urm.; C. SUCIU, op. cit., p. 490—491; A. ATHANASIU, op. cit., p. 42 și urm.; L. IONESCU, op. cit., p. 77 și urm.; L. BIDIAN și I. VICOL, op. cit., p. 40 și urm.; P. DUME, op. cit., p. 119 și urm. și a.

poate fi raportată la gradul de simplificare a scrisului (scrisuri simple, simplificate sau complicate) ¹⁶².

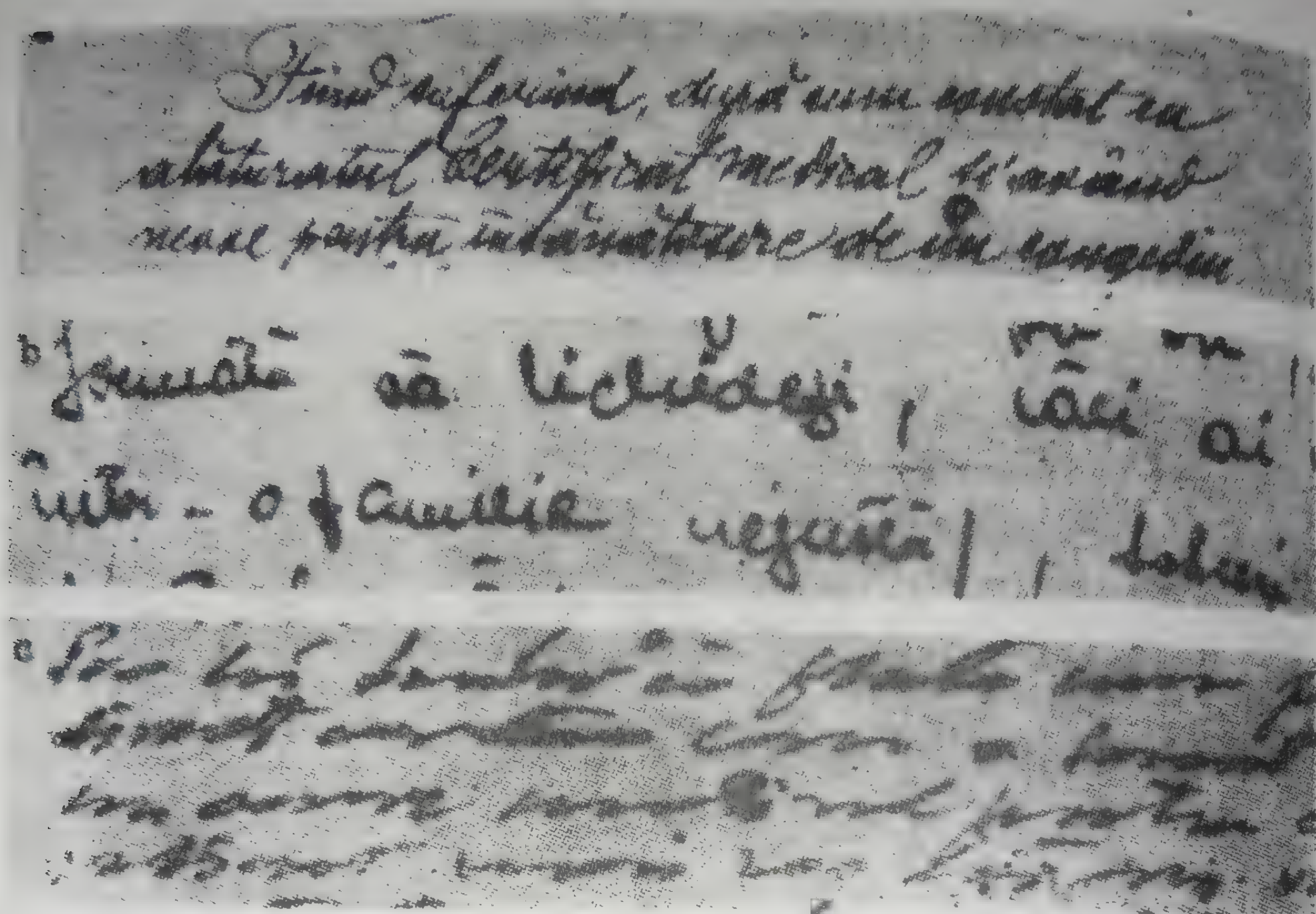

Fig. 82. Forma scrisului
a) Colțuros, b) Rotunjit, c) Colț-arcadat

— Dimensiunea scrisului se apreciază ca mare, mijlocie sau mică, după cum litere depășesc 3 mm, se situează între 2—3 mm și, respectiv, sînt mai mici de 2 mm. În cadrul unui cuvînt, literele pot avea și o mărime neuniformă, de exemplu în cazul scrisurilor descrescînde (gladiolate) sau al scrisurilor crescînde (ingladiolate).

— Inclinarea scrisului sau a literelor, raportată la unghiul pe care îl face axa longitudinală a unei litere cu linia de bază a rîndurilor. Potrivit acestui criteriu, scrisurile pot fi drepte, înclinate spre dreapta sau spre stînga și neregulate.

— Coeziunea sau continuitatea scrisului, reprezintă gradul de legare a literelor într-un cuvînt. De pildă, un scris poate avea o coeziune mare, în care cca. 5—6 litere sînt scrise fără întrerupere sau o coeziune mică (tocată), cu întreruperi după 2—3 litere.

¹⁶² L. IONESCU, op. cit., p. 83: la scrisurile arcadate apar ca dominante formele de arcadă la trăsăturile superioare ale literelor, cum sînt cele de la literele m și n; la scrisurile ghirlandate, trăsăturile inferioare și cele de unire apar sub forma unor ghirlande.

— Viteza scrisului determinată de rapiditatea grafică și apreciată după simplificarea construcției literelor, după gradul de legare a acestora, după „dilatarea” cuvintelor, prescurtări, etc.

— Presiunea scrisului, apreciată drept una dintre caracteristicile cele mai semnificative în scrisul unei persoane, se reflectă în funcție de grosimea trăsăturilor și mai puțin după gradul de imprimare în masa hirtiei. Diferă în funcție de instrumentele cu care se scrie, fiind aparent mare la stiloul cu bilă. Cu cât se scrie mai rapid, cu atât scade presiunea.

a. activitatea practică

b. Caracteristicile acestor acțiuni

c. Trăsăturile de legare

Fig. 83. Coeziunea scrisului : a) Mare, b) Mijlociu, c) Mică

— Forma liniei de bază a rîndurilor este, așa cum am amintit, și o caracteristică topografică, inclusă de mulți autori într-o categorie mai cuprinzătoare, denumită orînduirea scrisului. După aspectul pe care îl capătă, linia poate fi dreaptă, concavă, convexă, șerpuitoare sau frîntă.

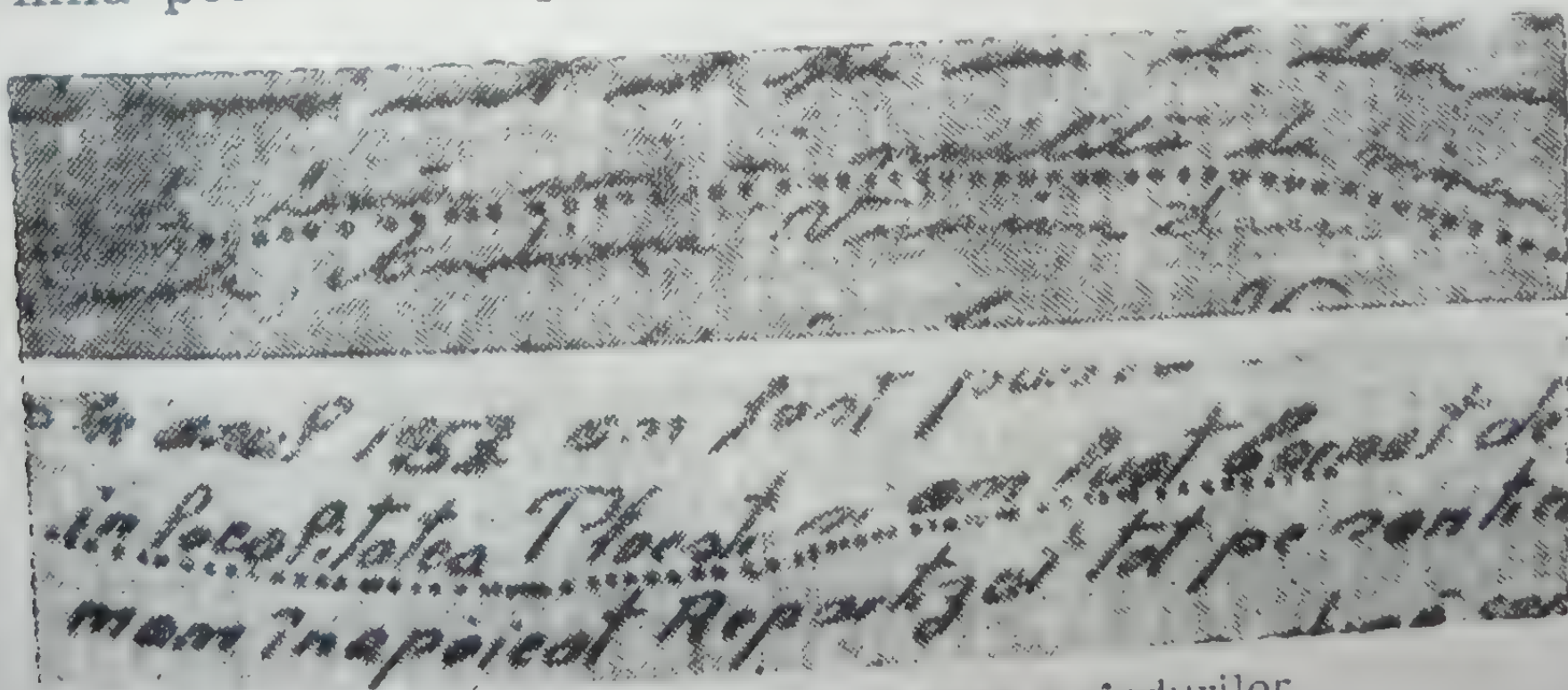

Fig. 84. Forma liniei de bază a rîndurilor

d. Caracteristicile particulare (speciale) ale scrisului, constituie unul dintre elementele cele mai valoroase în identificare, fiind determinate de modul în care fiecare persoană s-a deprins să execute un anumit semn sau grup de semne grafice. Astfel, cu cât o persoană se abate mai mult de la modelul caligrafic de construcție al literelor sau cifrelor, cu atât

crește posibilitatea identificării sale ¹⁶³. Reamintim, însă, că pentru individualizarea scriptorului examinarea va avea în vedere, în egală măsură și celelalte caracteristici grafice generale.

Caracteristicile particulare se reliefează în formele multiple de construcție a unui semn grafic (literă sau cifră), a fiecărui element component ce intră în structura sa. Cu alte cuvinte, specificitatea privește atât construcția de ansamblu a unei litere, cât și a fiecăreia din trăsăturile sau *gramele* sale ¹⁶⁴.

După cum se subliniază în literatura de specialitate, examinarea atentă a modului de construcție, denumit și *grafotehnica* semnului grafic, face posibilă evitarea concluziilor eronate de identificare, determinate de asemănarea întâmplătoare a două scrisuri ¹⁶⁵.

De regulă, potrivit modelului caligrafic, o literă poate fi construită dintr-o singură trăsătură (c, l, e, o), din două trăsături (a, b, d, n), din trei (m, A, B) și din patru (M, W). Forma acestor trăsături poate fi dreaptă, circulară, unghiulară, concavă, convexă etc., cu variații multiple în cadrul aceleiași forme. De exemplu, o trăsătură circulară se întâlnește în variante complet circulare, semicirculare sau în spirală ¹⁶⁶.

Semnificativă în scrisul unei persoane este și *direcția mișcării* de executare a gramelor. Spre pildă, o trăsătură circulară (de tipul cercului, ovalului, buclei, semicercului) se efectuează de la dreapta la stînga sau de la stînga la dreapta, respectiv dextrogir sau sinistrogir. Aceeași direcție se întâlnește și în cazul trăsăturilor orizontale ¹⁶⁷.

Alte caracteristici particulare prezintă modul în care *începe executarea* semnului grafic (forma, poziția trăsăturii sau a punctului incipient), *se finalizează* (terminații scurte sau mari, dispuse diferit etc.) și *se leagă* între ele fie gramele unui semn grafic, fie mai multe semne între ele, precum și *dimensiunea* acestora ¹⁶⁸.

În fine, elemente caracteristice prezintă *depasantele* literelor b, d, f, j, p, t, *semnele diacritice*, *sedilele* ș.a.

Pentru a înțelege exact diversitatea de construcție a unui semn grafic dăm ca exemplu minusculele a. Această literă se compune dintr-un oval

¹⁶³ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 144 ; C. SUCIU, *op. cit.*, p. 412.

¹⁶⁴ În limbajul de specialitate, trăsăturile de bază din construcția unei litere, dispuse în plan vertical, sînt denumite grame, iar trăsăturile orizontale ce unesc două grame sînt denumite ducte.

¹⁶⁵ J. GAYET, „L'expertise d'écritures en France au 18-ème siècle”, în *Revue Internationale de Police Criminelle*, nr. 169/1963, p. 166, citate de L. IONESCU, *op. cit.*, p. 105 și P. DUME, *op. cit.*, p. 131.

¹⁶⁶ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 108.

¹⁶⁷ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 492 ; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 110.

¹⁶⁸ În acest sens, L. IONESCU, *op. cit.*, p. 11 și urm. ; P. DUME, *op. cit.*, p. 132—133.

și un picior (bastonată). Punctul de atac al ovalului poate fi situat în partea superioară dreaptă sau stângă, în interiorul sau exteriorul ovalului, separat, tangent, secant sau despărțire de oval etc. (fig. 85) ¹⁶⁹.

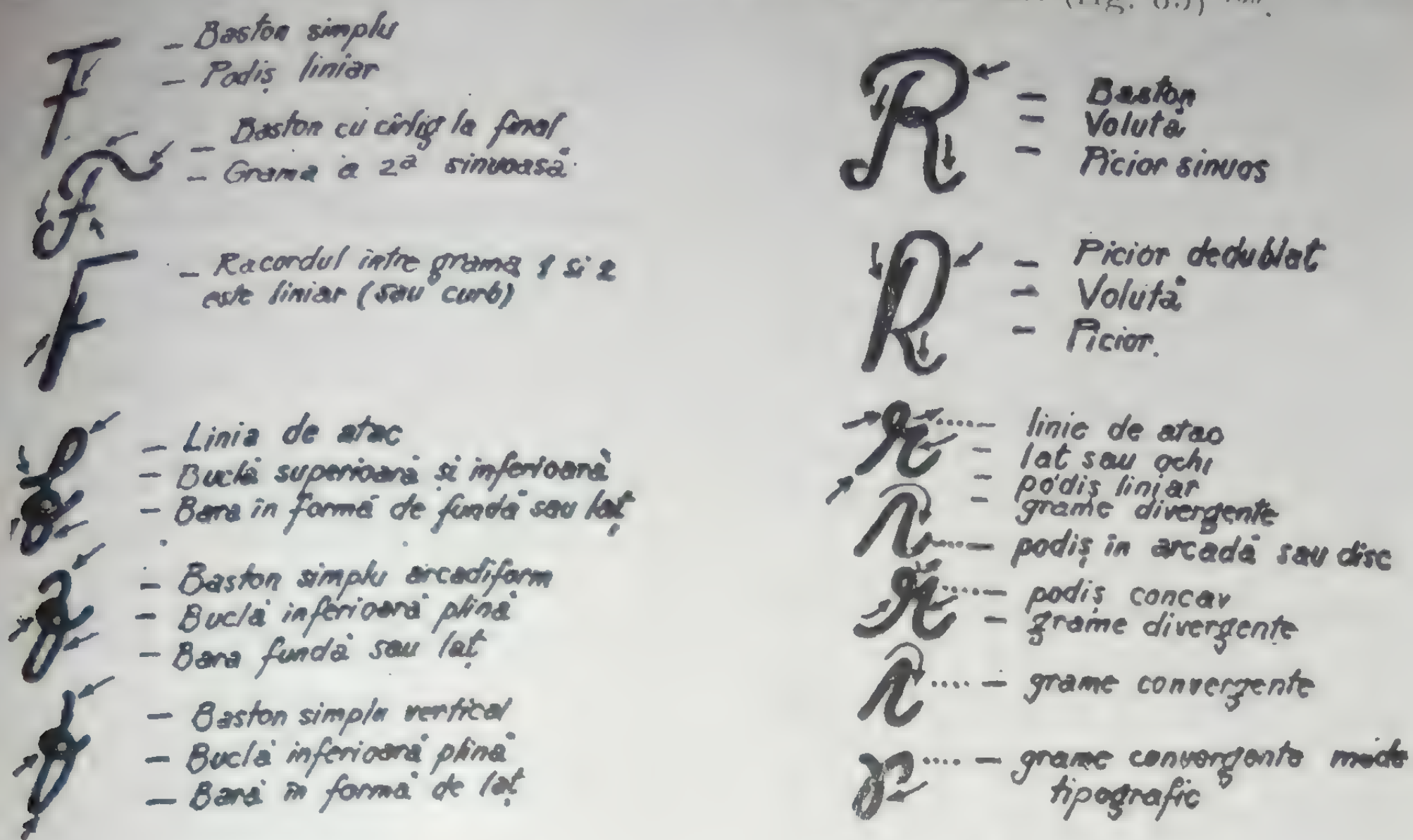

Fig. 85. Caracteristici particulare în construcția unor litere

C. Examinarea comparativă în vederea identificării persoanei după scris.

Identificarea persoanei după scris se realizează în cadrul expertizei criminalistice a scrisului, denumită și *expertiză grafică*. Atragem atenția că, uneori se mai folosește, în mod eronat, termenul de „expertiză grafologică”, deși grafologia are un domeniu distinct de investigare, fiind folosită cu precădere în psihodiagnostic, în studiul particularităților de caracter ale unei persoane ¹⁷⁰.

Acest gen de identificare este întâlnit în cazuri și forme variate. Frecvent, identificarea după scris vizează următoarele obiective :

— Verificarea autenticității, în accepțiunea sa mai largă, a unui text sau semnăturii de pe un înscris, în sensul că acesta aparține persoanei nominalizate în document sau persoanei care pretinde sau căreia i se atribuie textul ori semnătura.

¹⁶⁹ C. SUCIU, op. cit., p. 493. Minuscula b este construită dintr-o depasantă în formă de buclă sau bastonadă, cu ovalul finalizat cu o nodozitate sau un ochi caracteristic; minuscula m se construiește cu arcadele rotunjite, ascuțite sau înghirlandate; minuscula r se execută după modelul caligrafic sau cel de tipar cu sau fără nodozitate în partea superioară, cu plafonul drept, concav sau convex; minuscula t se prezintă cu depasanta în buclă sau bastonadă, cu bara dispusă în partea superioară, mediană sau inferioară, avînd o lungime mare, mijlocie, mică, dispusă la dreapta sau la stînga depasantei ș.a.m.d.

¹⁷⁰ E. LOCARD, op. cit., p. 294 ; A. ATHANASIU, op. cit., p. 15—16.

— Identificarea autorului unui text anonim, cu conținut calomnios sau dușmănos.

— Descoperirea unui fals prin imitare sau prin deghizarea scrisului și, de aici, identificarea persoanei autorului.

Ca și în celelalte examinări criminalistice destinate identificării persoanei după diverse urme create în câmpul infracțional, identificarea după scris presupune, cu necesitate, un *examen comparativ* între scrisul în litigiu și scrisul aparținând cu certitudine persoanei suspecte.

a. *Obținerea modelelor sau pieselor de comparație*, așa cum se subliniază în literatura de specialitate, este o sarcină ce revine în exclusivitate organului judiciar care dispune expertiza și nu expertului criminalist. Prin aceasta, organul judiciar are posibilitatea să constate direct și să *certifice autenticitatea* probelor de scris, înseși părțile fiind chemate să-și exprime punctul de vedere, să recunoască sau să infirme apartenența scrisului sau a semnăturii¹⁷¹. Desigur, nu se exclude o eventuală consultare a expertului încă din faza obținerii pieselor de comparație, îndeosebi în cazuri deosebite.

Se cuvin amintite, în acest context, prevederile art. 127 C. proc. penală cu privire la posibilitatea organelor de urmărire penală sau a instanțelor de judecată de a ordona *prezentarea scriptelor de comparație* în cazul infracțiunilor de fals în înscrisuri. Prin aceasta, însăși organele amintite au dreptul să verifice direct sau să aprecieze materialul care va fi supus ulterior expertizei¹⁷².

În funcție de proveniența lor, modelele de comparație se împart în două mari categorii¹⁷³:

— *Modele de comparație libere*, denumite și piese preconstituite, sînt realizate în afara cadrului procesului judiciar și, în multe cazuri, la o dată anterioară examinării. Printre asemenea modele se numără autobiografiile, diverse însemnări, cereri, scrisori, declarații ș.a.

Aceste piese trebuie să fie într-un număr suficient, să se apropie, pe cît posibil, ca formă și conținut de înscrisul în litigiu, să fie redactate într-o perioadă apropiată de data examinării și scrise cu un instrument scriptural asemănător celui folosit la scrisul expertizat (stilou, pix, creion etc.).

Valoarea modelelor de comparație libere rezidă, după cum se subliniază de către autorii de specialitate, în sinceritatea scriptorului, în

¹⁷¹ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 125. Autorul recomandă ca și atunci cînd o parte contestă cu rea credință un înscris de comparație, acesta poate fi luat în considerare în efectuarea expertizei, dacă instanța stabilește pe bază de probe că actul în discuție emană de la titular, sau dacă expertul constată că este scris de persoana care a completat alte înscrisuri acceptate de părțile în litigiu.

¹⁷² I. NEAGU, „*Prezentarea scriptelor de comparație în reglementarea procesual penală*”, *Analele Universității București*, 1978, p. 65—66.

¹⁷³ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 494; S. A. GOLUNSKI, „*Criminalistica*”, *supra cit.*, p. 216; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 128—131.

lipsa unei tentative de deghizare a scrisului, întâlnită uneori în cazul modelelor luate la cerere ¹⁷⁴.

— *Modelele de comparație experimentale*, denumite și piese scrise la cerere, constau din probele de scris luate la solicitarea organului judiciar și numai în fața acestuia. Probele se iau prin scriere liberă și prin dictare.

La scrierea liberă a unui text, este bine ca persoana în cauză să nu cunoască destinația reală a piesei, pentru a se preveni o eventuală încercare de deghizare a scrisului.

Textul scris după dictare trebuie să conțină cât mai multe cuvinte și expresii din textul în litigiu, mergându-se chiar pînă la dictarea acestuia, alternativă în care, sub nici o formă nu se prezintă înscrisul în vederea unei eventuale copieri.

În luarea probelor de comparație se au în vedere condițiile în care a fost scris textul în litigiu (poziție, suport, instrument scriptural), persoanei trebuind să i se asigure și un minim de confort. Cantitativ, pentru un text obișnuit sînt suficiente cca. 3 probe luate la cerere.

Probleme mai dificile apar în cazul semnăturilor presupuse a fi falsificate, persoana în cauză urmînd să execute mai multe specimene de semnături pe foi separate (cca. 5), fiecare coală conținînd cel puțin 10 semnături. Învinuitului sau inculpatului nu i se va arăta semnătura în litigiu. Dacă semnătura este atribuită unei alte persoane decît celei cercetate, aceasta va fi pusă să scrie de mai multe ori numele persoanei semnate ¹⁷⁵.

b. *Examinarea propriu-zisă* consacrată individualizării persoanei parcurge fazele proprii oricărui proces de identificare criminalistică, așa cum au fost prezentate în capitolul I.

Astfel, după cercetarea prealabilă a materialelor, necesară cunoașterii obiectului expertizei și stabilirii calității și cantității modelelor de comparație, are loc analiza separată a scrisului în litigiu și a celor de referință prin care sînt puse în evidență caracteristicile generale și particulare, urmărindu-se totodată, dacă nu este vorba de un fals prin imitulare sau prin deghizare, inclusiv un fals prin alterarea mecanică sau chimică a textului.

Etapa cea mai importantă o constituie *examinarea comparativă* care conduce la stabilirea asemănărilor și, după caz, a deosebirilor dintre scrisul în litigiu și cel de comparație. Examinarea se face direct pe scri-

¹⁷⁴ J. GAYET, „L'expertise en écriture et les documents à comparer”, *Revue internationale de criminologie et de police technique*, vol. 15, nr. 2 1970—1971, p. 132.

¹⁷⁵ W. R. HARISON, „Descoperirea falsurilor”, *supra cit.*, p. 147—148; L. IONESCU, *op. cit.*, p. 130—131.

surile comparate, însă cel mai adesea se apelează la fotografii ale semnelor grafice sau ale unor grupuri de semne, la tabele sinoptice, precum și la metode grafometrice.

Chitan

Subsemnatul Arame Vasil
 domiciliat în Str. Fovile Alcoșu
 Nr. 1 Buzău, am primit de la
 fov. Cernat Sumetru, suma de
 lei 700 (sapte sute) pe care
 am oblig să o restituie până
 la data de 1 mai 1978
 m.d. febr. 1978

Fig. 86. Examinarea comparativă :

a) Inscris în litigiu,

Declarație

Subsemnatul Arame Vasil
 domiciliat în Str. Fovile
 Alcoșu Nr. 1 Buzău,
 declar că am primit
 de la suma de bani de
 la sumetru Cernat

Fig. 86 Examinarea comparativă

b) Inscris de comparație.

Spre deosebire, însă, de alte grupuri de identificări, în expertiza grafică consacrată identificării persoanei după scris concluziile nu se pot desprinde prin simpla relavare a unui număr oarecare de caracteristici sau puncte coincidente, ci dintr-o apreciere, o cîntărire a valorii de identificare prezentată de caracteristicile examiante. Cu alte cuvinte, o caracteristică este aptă să contribuie, numai alături de alte caracteristici, la particularizarea unui scris, diferențiindu-l de scrisul altor persoane¹⁷⁶.

În ansamblul caracteristicilor grafice, capabile să servească la identificarea scriptorului, un loc aparte îl pot deține anumite elemente specifice, cu totul particulare, denumite în literatura de specialitate „idio-tisme grafice” sau „ticuri ale scrisului”¹⁷⁷. Deși au o importanță apreciabilă, valoarea de identificare a acestor caracteristici trebuie conjugată cu valoarea celorlalte caracteristici grafice, indiferent dacă sînt generale sau particulare.

Prin urmare, rezultatul unei expertize grafice reprezintă rodul unei examinări calitative și cantitative a caracteristicilor cu valoare de identificare, prin care s-a ajuns fie la o concluzie certă privind identitatea sau neidentitatea persoanei, fie la o concluzie cu caracter de probabilitate.

3. IDENTIFICAREA PERSOANELOR DUPĂ VOCE ȘI VORBIRE

A. Noțiuni generale.

Identificarea persoanei după voce se înscrie printre metodele tehnico-științifice moderne pe care criminalistica le pune în slujba stabilirii adevărului, a descoperirii autorului infracțiunii. Aplicabilitatea acestui gen de identificare nu se restrînge numai la cauzele penale, el putînd fi folosit cu succes și în cele civile, cum ar fi, de exemplu, procesele avînd ca obiect pretențiile între persoane fizice, tăgada paternității, divorțul ș.a.¹⁷⁸.

Individualitatea vocii și vorbirii, determinată de anumite particularități anatomice și fiziologice, permite diferențierea netă a unei persoane de alta și din acest punct de vedere. Desigur, pentru a putea iniția un astfel de proces de identificare, este necesară descoperirea de urme specifice, denumite *urme sonore ale vocii și vorbirii*, a căror existență este legată de răspîndirea pe scară din ce în ce mai largă a mijloacelor electronice de înregistrare fonică.

¹⁷⁶ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 136.

¹⁷⁷ E. LOCARD, „*Les faux en écriture et leur expertise*”, supra cit., p. 289—290; HENRI STHAL, „*Expertiza grafică*”, București, 1940, citat de L. IONESCU, *op. cit.*, p. 137.

¹⁷⁸ ION ANGHELESCU, „*Expertiza criminalistică a vocii și a vorbirii*”, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 23—24.

CAPITOLUL VIII

CERCETAREA, TEHNICA CRIMINALISTICĂ A ÎNSCRISURILOR A FALSULUI ÎN ÎNSCRISURI, A ALTOR CATEGORII DE FALSURI

SECȚIUNEA I

NOȚIUNI GENERALE PRIVIND CERCETAREA CRIMINALISTICĂ A ÎNSCRISURILOR

1. Considerații preliminare
2. Manipularea înscrisurilor; refacerea și reconstituirea înscrisurilor deteriorate sau distruse
3. Stabilirea autenticității și vechimii înscrisurilor
4. Cercetarea hîrtiei și cernelurilor.

1. CONSIDERAȚII PRELIMINARE

Examinarea înscrisurilor se constituie ca un domeniu distinct al criminalistici în care una dintre laturile sale de bază o reprezintă cercetarea tehnică a actelor scrise¹. O a doua latură este destinată identificării grafice, tratată în capitolul V, în ideea prezentării într-un mod unitar a tuturor posibilităților de identificare a persoanelor pe care criminalistica le pune la îndemîna organelor judiciare.

Considerăm necesar să subliniem că examinarea înscrisurilor are menirea de a pune în evidență rolul criminalistici nu numai în procesul penal, ci și în cel civil. De altfel, însăși ponderea deținută de cercetarea tehnică și grafică a înscrisurilor în activitatea laboratoarelor de specialitate vine să ateste acest lucru².

Cu privire la noțiunea de înscris, desigur și sub raport criminalistic, se impun cîteva scurte precizări, plecînd de la faptul că în literatura juridică i se atribuie acestuia un sens foarte larg, însăși peliculele fotografice și benzile de magnetofon fiind incluse în această categorie³.

¹ Referitor la sublinierea distincției dintre examinarea tehnică a înscrisurilor și identificarea persoanelor după scris a se vedea LUCIAN IONESCU, „Expertiza criminalistică a scrisului”, Ed. Junimea, Iași, 1973, p. 7 și DUMITRU SANDU, „Falsul în acte”, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 6.

² În acest sens CAMIL SUCIU, „Criminalistica”, Ed. didactică și pedagogică, București, 1972, p. 454; DUMITRU APOSTOIU, „Expertiza criminalistică în activitatea instanțelor de judecată din Municipiul București”, în culegerea de referate „20 de ani de expertiză criminalistică”, București, 1978, p. 17.

³ În acest sens ILIE STOENESCU și SAVELLY ZILBERSTEIN, „Drept procesual civil — teoria generală”, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1977, p. 346—347; M. COSTIN, M. MUREȘAN și V. URSA, „Dicționar de drept civil”, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1980, p. 300.

În primul rând, termenul de „înscriș”, atât în calitatea sa de mijloc de probă, cât și de obiect material al infracțiunilor de fals în înscrisuri, trebuie interpretat într-un sens riguros științific, potrivit înțelesului dat de prevederile legislației penale în vigoare. Cu alte cuvinte, „înscrișul” nu reprezintă orice mod de materializare, de exprimare a gândirii și voinței într-un obiect material, ci numai *exprimarea prin scris*⁴.

De altfel, pe bună dreptate se subliniază de către autorii de specialitate că obiecte de genul fotografiilor, schemelor sau planșelor, în măsura în care nu conțin semnele scrierii fonetice pot fi considerate mijloace materiale de probă⁵.

În al doilea rând, nu este lipsit de interes să amintim că legiuitorul nu a dat termenului de „înscriș” o semnificație largă, făcând distincție în cadrul infracțiunilor de fals (Titlul VII al părții speciale a Codului penal) între infracțiunea de fals în înscrisuri și falsificare de monede, timbre sau de alte valori.

Prin urmare și în ceea ce privește examinarea criminalistică, se cuvine făcută distincția între cercetarea propriu-zisă a falsului în înscrisuri, inclusiv a textelor bătute la mașină și cercetarea altor categorii de falsuri, cum sînt cele de monede, timbre, alte valori, ca și falsificarea instrumentelor de autentificare sau de marcarea.

Desigur că, din punct de vedere metodologic, dată fiind similitudinea procedeele tehnico-științifice de investigare, în literatura criminalistică, atunci cînd este abordată problematica cercetării înscrisurilor, sînt luate în considerare și instrumentele de autentificare (sigilii), timbrele, biletele de bancă, desenele, schițele, în general majoritatea obiectelor **materiale ale infracțiunilor de fals**⁶.

Nu poate fi, însă, asimilată expertizei criminalistice a înscrisurilor, examinarea unor obiecte de genul fotografiilor, peliculelor sau benzilor de magnetofon, cu atât mai mult cu cît lor le sînt specifice alte genuri de expertiză. În acest sens cel mai semnificativ exemplu este acela al benzilor de magnetofon — mijloace de probă relativ puțin agreate de către instanțele de judecată — a căror examinare constituie obiectul unei expertize criminalistice de sine stătătoare și anume expertiza fonocriminalistică, la care ne-am referit în capitolul V.

2. MANIPULAREA ÎNSCRISURILOR ; REFACEREA ȘI RECONSTITUIREA ÎNSCRISURILOR DETERIORATE SAU DISTRUSE

A. Manipularea înscrisurilor

Manipularea înscrisurilor care conțin sau poartă o urmă a unei infracțiuni se definește ca o operație ce impune organului judiciar, încă de la primul său contact cu aceste mijloace materiale de probă, respec-

⁴ L. IONESCU, *op. cit.*, p. 15 : autorul definește scrisul drept o reprezentare prin semne grafice a sunetelor și cuvintelor dintr-o limbă.

⁵ ION NEAGU, „*Dreptul procesual penal socialist român*”, vol. I, Ed. Universității din București, 1979, p. 176—177. Autorul subliniază că, în sfera înscrisurilor ca mijloace de probă intră numai acele obiecte pe care sînt marcate semnele scrierii fonetice.

⁶ În acest sens, C. SUCIU, *op. cit.*, p. 454.

loc
ri,
lat
l"
și

a-
ă-
j-

ul
e
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

,
i

tarea unor cerințe minime, necesare păstrării și conservării înscrisului în starea în care a fost găsit ori ridicat.

Pe baza unei bogate practici existente în materie, autorii de specialitate au scos în evidență următoarele reguli mai importante de manipulare a înscrisurilor-probe materiale⁷.

a. Înscrisurile presupuse purtătoare de urme de mâini ale persoanei care le-a redactat sau folosit, în măsura în care interesează ori pot folosi identificării acesteia, sînt prinse de colțuri cu o pensetă, o clemă, cu mîna înmănușată etc.

b. Înscrisurile sînt protejate de acțiunea factorilor care le-ar putea altera (umezeala, căldura, lumina puternică, în special cea solară ș.a.).

c. Pe înscrisuri nu se fac nici un fel de sublinieri, de mențiuni sau indicații referitoare la conținutul, aspectele și locurile asupra cărora trebuie să-și concentreze atenția expertul.

d. Înscrisurile nu se capsează, nu se cos la dosar și nu se pliază decît în măsura în care este absolut necesar și, în acest caz, numai în limita urmelor de îndoire deja existente.

e. Pentru protejare și prindere la dosar, înscrisurile se introduc în plicuri sau mape speciale, preferabile fiind cele din material plastic transparent.

f. Metodele de examinare care pot altera forma sau conținutul înscrisului nu se aplică decît de expertul criminalist, după examinările prealabile, cu aprobarea organului care a dispus expertiza și numai după fixarea fotografică, de regulă în culori, a imaginii inițiale a actului.

B. Refacerea și reconstituirea înscrisurilor deteriorate sau distruse

Refacerea înscrisurilor deteriorate cum sînt, spre pildă, cele arse, rupte, este o operație în multe situații strict necesară soluționării unei cauze penale sau civile. Această operație efectuată prin procedee specifice criminalisticii se impune și în ipoteza distrugerii de înscrisuri, faptă incriminată de articolul 242 și 272 c. p., precum și în ipoteza reconstituirii înscrisurilor judiciare, potrivit procedurilor speciale, penale și civile, referitoare la cazurile de dispariție a înscrisurilor judiciare, prevăzute de art. 508—512 c. pr. pen. și 583—584 c. pr. civ. Desigur, prin reconstituirea cu ajutorul metodelor criminalistice a înscrisurilor dispărute, avem în vedere înscrisurile degradate sau distruse parțial, la care este posibilă refacerea.⁸

⁷ Din bogata literatură de specialitate în care se fac referiri la aceste reguli, amintim, cu titlu de exemplu, D. SANDU, op. cit., p. 22; C. SUCIU, op. cit., p. 455—466; CHARLES O'HARA, „Principii de bază ale cercetărilor penale”. Ed. Charles Ch. Thomas, Illinois, S.U.A., 1976, p. 886; „Posibilitățile și limitele expertizei documentelor”, articol preluat din Buletinul informativ INTERPOL, în Culegerea de materiale documentare — Probleme de criminalistică și de criminologie nr. 1 din 1981, editată de Procuratura Generală a R.S. România, p. 50.

⁸ I. NEAGU, op. cit., p. 320—321; autorul precizează că, prin termenul de „dispariție” trebuie să se înțeleagă atît pierderea sau sustragerea înscrisurilor, cit și distrugerea sau degradarea acestora.

Procedeele de refacere a înscrisurilor își găsesc aplicabilitatea și în numeroase cazuri extrajudiciare, întâlnite, de exemplu, în cazul degradării documentelor de către inundații, incendii, de conservare improprie a actelor scrise etc.⁹

a. *Refacerea înscrisurilor rupte sau tăiate* este o operație ce se efectuează în mai multe etape.¹⁰ În primul rând, bucățile de hîrtie ridicate de la fața locului sînt selectate în funcție de caracteristicile lor generale, ca de pildă, natura și calitatea hîrtiei și cernelii, caracteristicile grafice generale ale scrisului, după alte semne, ștampile ș.a. imprimate pe hîrtie.

După selectare, începe reconstituirea propriu-zisă, plecîndu-se de la colțurile și marginile actului continuîndu-se cu celelalte fragmente, pe baza formeii marginilor acestora, a direcției rîndurilor, a urmelor de pliere etc.

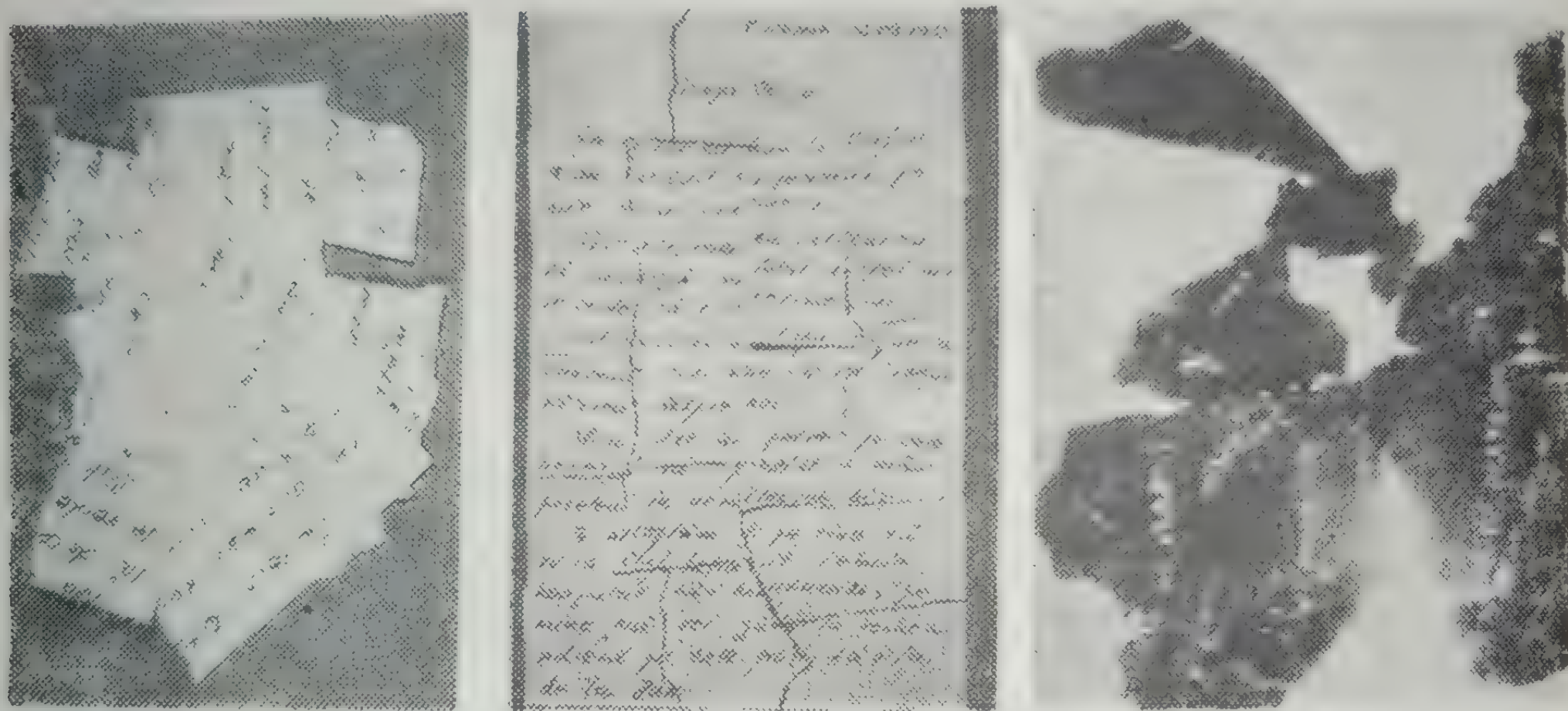

Fig. 115. Refacere de înscrisuri rupte și arse

Fragmentele de hîrtie se fixează între două plăci de sticlă sau două coperti de plastic transparent care se lipesc pe margine cu o bandă adezivă. În nici un caz nu este permisă lipirea directă a bucăților de hîrtie pe suprafața altei coli de hîrtie sau lipirea lor cu bandă de scotch.

b. *Refacerea înscrisurilor arse*, în sensul stabilirii conținutului acestora, este o operație mai dificilă ce impune procedee speciale de examinare¹¹.

Ridicarea de la fața locului se face potrivit stării înscrisului. Dacă la sosirea organului judiciar înscrisul încă arde, se procedează de îndată

⁹ În acest sens a se vedea D. SANDU, *op. cit.*, p. 190—192, printre cazurile menționate de autor se află reconstituirea actelor necesare stabilirii vechimii în muncă, a obligațiilor C.E.C. și a altor hîrtii de valoare, recondiționarea de documente cu caracter istoric etc.

¹⁰ C. SUCIU, *op. cit.*, p. 456 ; D. SANDU, *op. cit.*, p. 193—200.

¹¹ H. G. WELLS, „Știința judiciară”, Londra, 1969, (traducere în limba română), p. 271 ; P. L. KIRK, „Crime Investigation — Physical Evidence and the police laboratory”, Interscience Publishers, Inc., New York, 1966, p. 459—460 ; C. SUCIU, *op. cit.*, p. 456—457 ; D. SANDU, *op. cit.*, p. 200—204.

la atingerea acestuia într-un mod care să nu accentueze starea de degradare, cum ar fi aruncarea de apă peste înscris sau acoperirea lui cu o pătură. De regulă, se oprește alimentarea cu combustibil și cu oxigen, actul fiind acoperit cu un vas sau cu un obiect mai mare, care să nu-l atingă.

După stingere, înscrisul se ridică fie prin apucarea cu un clește cu buze late, dacă starea hîrtiei o permite, preferabilă fiind însă ridicarea cu un carton introdus sub înscris cu ajutorul unui curent ușor de aer.

Dacă stadiul de carbonizare este avansat, creînd pericolul distrugerii definitive, înscrisul nu se ridică decît după o prealabilă întărire prin pulverizarea atentă cu o soluție de șerlac.

Transportarea înscrisurilor carbonizate se face în cutii cu vată care să nu preseze hîrtia și să nu permită lovirea acesteia de pereți.

Examinarea în laborator reclamă mai întîi, asigurarea elasticității hîrtiei prin pulverizarea cu vapori de apă și ulei de ricin. De asemenea, se mai pot pulveriza soluții pe bază de polimeri care formează o peliculă transparentă pe suprafața hîrtiei, capabilă să conserve hîrtia în condiții bune.

Relevarea scrisului se poate face prin fotografia séparatoare de culori, prin folosirea radiațiilor ultraviolete, dar, îndeosebi a radiațiilor infraroșii care dau cele mai bune rezultate. Scrisul de pe actele complet carbonizate, se evidențiază după întinderea hîrtiei și arderea ei pînă la stadiul de cenușă între două plăci de sticlă specială, porțiunile scrise apărînd mai închise la culoare pe un fond gri.

c. Refacerea înscrisurilor supuse la acțiunea apei este posibilă în funcție de calitatea hîrtiei și cernelii cu care s-a scris, de timpul cît a stat în apă și de vechimea generală a actului.

În primul rînd, este necesar să se dezlipească foile de hîrtie și să se usuce separat la o temperatură constantă, nu prea mare, ferite de lumina soarelui. După aceasta, înscrisul este îndreptat prin presare și fixat între două plăci de sticlă¹².

Relevarea scrisului se poate realiza numai în măsura în care, în masa hîrtiei, au rămas urme din cerneala sau din substanța cu care s-a scris. Întărirea urmelor de scriere se face prin fotografia de contrast sau separatoare de culori, prin amplificare electronică, prin examinare și fotografiere în radiații invizibile (infraroșii, ultraviolete), ca și prin folosirea unor reactivi chimici ce acționează asupra coloranților din cerneală.

¹² ILONA BUTA, „Tratat practic de criminalistică”, vol. III, Ed. Ministerului de Interne, București, 1980, p. 310 și urm. Rezistența hîrtiei și cernelii la acțiunea apei este în funcție de gradul lor de solubilitate, de compoziția apei și de vîrsta de cîrgeră a acesteia. Pasta rezistă mai bine decît cerneala, iar dintre cerneluri mai rezistentă este cea ferogalică, folosită în trecut, spre deosebire de cernelurile actuale pe bază de coloranți organici care se dizolvă ușor. De asemenea, un scris proaspăt, insuficient de uscat, este ușor îndepărtat de apă.

3. STABILIREA AUTENTICITĂȚII ȘI VECHIMII ÎNSCRISURILOR

A. Stabilirea autenticității.

Stabilirea autenticității unui înscris constituie o operație efectuată curent de către organele de urmărire penală și de către instanțele de judecată, de alte organe sau reprezentanți ai unor instituții de stat și obștești. De exemplu, frecvent se stabilește autenticitatea buletinelor de identitate, a legitimațiilor de serviciu, a permiselor de acces în diverse locuri, a actelor de stare civilă, a adeverințelor, certificatelor etc.¹³.

Printre elementele avute în vedere la stabilirea autenticității înscrisurilor se numără :

— respectarea cerințelor legale privind forma și conținutul actului scris, care trebuie să fie datat, semnat, ștampilat, înregistrat ;

— termenul de valabilitate, care, în multe situații, este limitat la o anumită perioadă ;

— corespondența dintre înfățișarea persoanei și fotografia de pe legitimația sau înscrisul pe care aceasta și-l atribuie, precum și corespondența dintre datele referitoare la identitatea persoanei, menționate în act și buletinul sau alt document cu care aceasta se legitimează.

În egală măsură, se acordă atenție stării generale a înscrisului, existenței unor eventuale urme de alterare, modificare, de înlocuire a fotografiei ș.a. De exemplu, înlocuirea unei fotografii de pe un buletin de identitate, pașaport sau legitimație de serviciu, este relativ ușor de observat prin examinarea atentă a stării capsei, a continuității desenei ștampilei etc.

Cu toată evidența unor încercări de contrafacere, ușor sesizabile de către organul judiciar, dacă alterarea are o anumită semnificație juridică, se solicită părerea expertului criminalist, singurul în măsură să determine cu exactitate existența, natura și procedeele de falsificare întrebuintate de infractor.

B. Stabilirea vechimii unui înscris.

Stabilirea vechimii unui înscris este o problemă care se cere rezolvată deseori în procesul judiciar, îndeosebi în cazul înscrisurilor falsificate, în care data reală a redactării nu corespunde cu data indicată în act, sau când anumite părți din înscris sînt executate în perioade diferite, contrar aparențelor, multe dintre acestea fiind tipice pentru falsul prin adăugare de text.

Cu privire la terminologia folosită în literatura de specialitate, este necesar să precizăm că, în timp ce unii dintre autori vorbesc de stabilirea *vechimii*, alți autori se referă la stabilirea *datei* întocmirii actului, deși, în fapt, se are în vedere același aspect.

În ceea ce ne privește, considerăm că este mai oportun, mai apropiat de posibilitățile reale ale expertizei criminalistice, să se întrebuinteze termenul de „vechime” a înscrisului, și nu cel de „dată” a întocmirii actului scris, aceasta presupunînd o precizie absolută în determinarea momentului întocmirii, nu imposibil, însă greu de realizat în practică.

¹³ În acest sens C. SUCIU, *op. cit.*, p. 455—

De asemenea, se evită anumite neînțelegeri din partea celor mai puțin avizați care, prin „stabilirea datei“, se așteaptă la determinarea timpului precis, exprimat în termeni calendaristici, când a fost întocmit înscrisul ¹⁴.

Printre principalele elemente dintr-un înscris, asupra cărora trebuie să-și concentreze atenția expertul pentru stabilirea vechimii acestuia, se află forma și conținutul textului, caracteristicile de fabricație a hîrtiei și cernelii, precum și gradul lor de îmbătrînire.

Orice neconcordanță între data pe care se pretinde că o are documentul și vechimea reală a înscrisului, cu alte cuvinte orice „anacronism“, desprins din studiul elementelor sus-menționate, indică falsul ¹⁵.

Astfel, asemenea neconcordanțe pot fi sesizate încă din prima fază a examinării, în ceea ce privește ortografia folosită de autor, denumirea unor străzi, localități, zone administrative, a unor întreprinderi, instituții, organizații de masă și obștești. De exemplu, scrierea „s-au“ (în locul lui „s'au“) într-un text pretins a fi fost redactat în anul 1952, folosirea denumirii de Republica Socialistă România într-un act datat din anul 1964, sau aceea de Cluj-Napoca pentru anul 1970 etc.

Vechimea este stabilită, de asemenea, prin examinarea caracteristicilor hîrtiei și a gradului ei de îmbătrînire. În acest sens se determină compoziția și modul de fabricare, specific unei anumite perioade. Pe de altă parte, gradul de îmbătrînire a hîrtiei poate fi mai mic decît vechimea pretinsă a înscrisului (act datat din anul 1945, scris pe o hîrtie fabricată din stuf, la Călărași, în anul 1970). Pentru determinarea perioadei de fabricație a hîrtiei se mai examinează filigranul și modul său de realizare.

Cerneala oferă și ea posibilitatea stabilirii vechimii înscrisului, ca urmare a proceselor fizico-chimice pe care le parcurge. Astfel gradul de oxidare, raportul și la condițiile de păstrare a înscrisului (căldură, umiditate, lumină) determină modificări ale nuanței de culoare a cernelii. Aceste

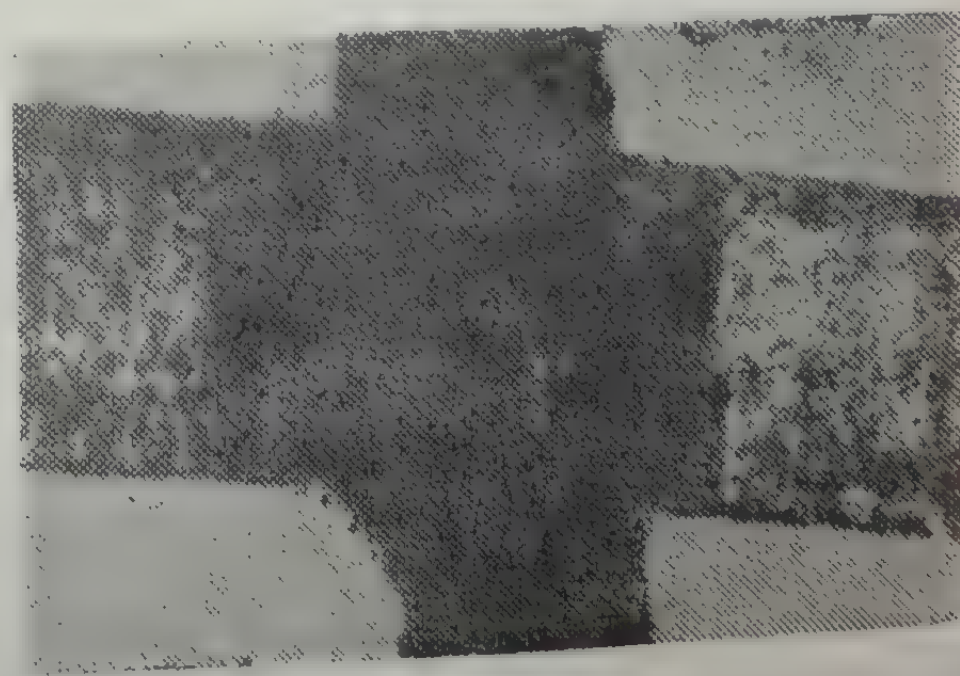
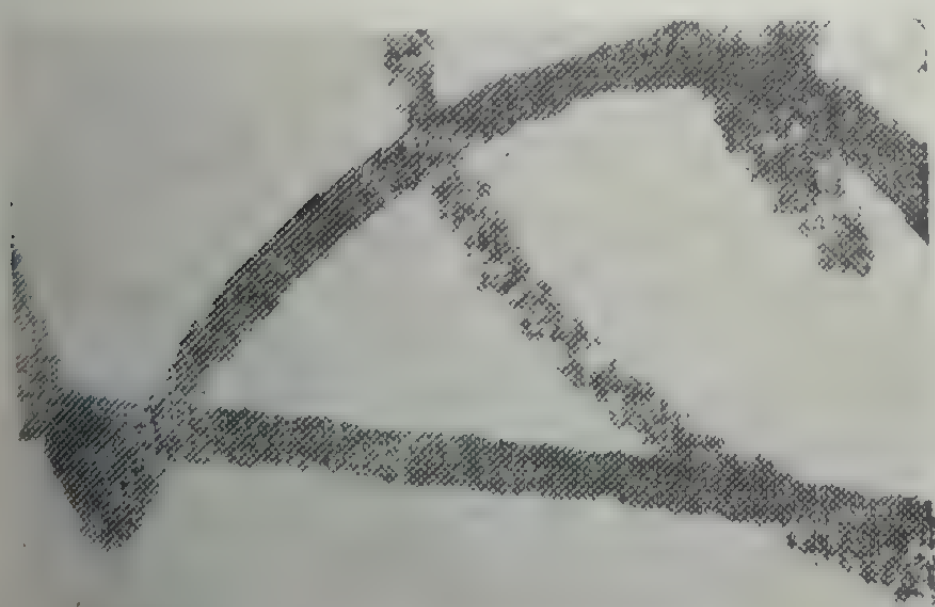

Fig .116. Trăsături de cerneală executate la intervale diferite de timp

¹⁴ Subliniem că totuși sînt frecvente împrejurările cînd se poate stabili data exactă a redactării unui înscris, în special în cazul înlăturării acestuia și înlocuirii cu o altă dată. Împrejurare în care ne aflăm în fața unui fals prin înlăturare de text. De asemenea, uneori nici nu interesează data absolută, întrucît este suficient să se stabilească neconcordanța perioadelor pentru a atrage nădădădărea unui înscris.

¹⁵ În acest sens, printre alții, WILSON R. HARISON „Suspect documents, their scientific examination“, Londra, 1958 (traducere în limba română), p. 11 și urm.

modificări sînt și în funcție de tipul de cerneală folosit, în general, culoarea stabilizîndu-se după un interval de 1 pînă la doi ani ¹⁶.

Gradul de migrare, de pătrundere în masa hîrtiei a componentelor de clor și sulf din cerneală este un indice important al vechimii înscrisului ¹⁷. Alte metode de stabilire a vechimii se bazează pe solubilitatea cernelurilor, care scade pe măsura timpului, ca și pe modul în care reacționează cu diverși reactivi ¹⁸.

În fine, modul de *intersectare a trăsăturilor* de cerneală indică diferențe de vechime. De exemplu, în situațiile normale, trăsăturile rîndului inferior se suprapun peste cele ale rîndului superior. Totodată, la intersectarea trăsăturilor nu se constată difuzări sau revărsări de cerneală. În ipoteza trăsăturilor executate în perioade diferite, cum este, de exemplu, falsul prin adăugare de text, se constată o suprapunere a traseului unui rînd superior peste cel inferior, precum și o revărsare a cernelii din trăsătura proaspătă în trăsătura mai veche, uscată.

Elemente de stabilire a vechimii oferă și tipul de instrument scriptural. Spre pildă un act scris cu un stilou cu pastă, denumit și stilou cu bilă (pix) nu poate fi întocmit înainte de 1946, anul inventării acestui instrument.

4. CERCETAREA CRIMINALISTICĂ A HÎRTIEI ȘI A CERNELELURILOR

A. Cercetarea hîrtiei.

Cercetarea criminalistică a hîrtiei, care reprezintă principalul material folosit ca suport pentru întocmirea actelor scrise, este necesară atît în numeroase cazuri de fals material în înscrisuri, cît și în falsul de bancnote, de timbre, ca și al altor valori. Totodată, așa cum s-a văzut mai sus, cercetarea hîrtiei este utilă și determinării vechimii unui înscris.

Principalele elemente pe baza cărora se stabilesc caracteristicile hîrtiei sînt următoarele ¹⁹:

— *Grosimea hîrtiei*, care variază în funcție de tipul și destinația acesteia. În egală măsură interesează și diferențele de grosime ce pot apare la un înscris, ca urmare a acțiunii asupra masei hîrtiei în vederea înlăturării textului inițial și înlocuirii lui cu un altul.

¹⁶ Referitor la stabilirea vechimii unui înscris după trăsăturile de cerneală a se vedea EDMOND LOCARD, „*Les faux en écriture et leur expertise*”, Ed. Payot, Paris, 1959, p. 345—349; C. SUCIU, *op. cit.*, p. 471; D. SANDU, *op. cit.*, p. 180—186.

¹⁷ Migrarea clorurilor durează aproximativ 2 ani în timp ce a sulfatilor se întinde pe o perioadă ce depășește 10 ani.

¹⁸ În stabilirea vechimii pe baza transformărilor fizico-chimice ale cernelii se poate recurge la datele obținute de fabricile producătoare, cu privire la compoziția și tehnologia de fabricație, la testările efectuate etc. În acest sens, C. E. O'HARA și J. W. OSTERBURG, „*An Introduction to Criminalistics*”, New York, 1960, p. 457 și urm.

¹⁹ Referitor la cercetarea hîrtiei a se vedea C. SUCIU, *op. cit.*, p. 462—466; S. A. GOLUNSKI, „*Criminalistica*”, Ed. Științifică, București, 1961, p. 178; H. G. WELLS, *op. cit.*, p. 263—265; C. E. O'HARA, *op. cit.*, p. 907—911; P. KIRK, *op. cit.*, p. 444—446; D. SANDU, *op. cit.*, p. 196—200.

— *Greutatea hîrtiei*, ce depinde de compoziția și de condițiile de depozitare, în special de umiditate. În ipoteza comparării greutateii, este necesar ca hîrtia în litigiu să fie ținută un timp în aceleași condiții cu hîrtia de referință.

— *Culoarea hîrtiei*, variază, în primul rînd, după natura coloranților și a celorlalte substanțe din care se compune. În al doilea rînd asupra culorii acționează lumina, precum și alți factori de depozitare.

— *Elasticitatea și rezistența hîrtiei*, diferă potrivit destinației sale, fiind mai mare la bancnote, la alte genuri de hîrtie folosită la înscrisurile de valoare și mai mică la hîrtia de calitate mai slabă.

— *Transparența hîrtiei* este dată, ca și elasticitatea și rezistența, de compoziția acesteia.

— *Filigranarea hîrtiei* se realizează în procesul de fabricare, prin rărirea masei hîrtiei cu ajutorul unor cilindri filigranori, avînd rolul de a preveni încercările de falsificare, mai ales a bancnotelor, a unor acte de identitate, a altor înscrisuri de valoare.

Un factor important asupra căruia se concentrează cercetarea criminalistică îl reprezintă *determinarea compoziției chimice a hîrtiei*.

Materialul care stă la baza fabricării hîrtiei îl constituie celuloza, obținută din lemn, plante industriale și resturi cerealiere, materiale textile. La acestea se adaugă substanțe de încleiere (amidon, clei, rășini) și diverse materiale de umplutură, necesare mării rezistenței, elasticității, transparenței etc. în funcție de destinația hîrtiei.

Dintre metodele tehnico-științifice de cercetare, menționăm analiza microscopică, destinată în special studierii fibrelor de celuloză, examinarea cu diverse substanțe chimice care determină reacții de culoare caracteristice, pe baza cărora se stabilește natura fibrelor de celuloză, precum și cantitatea de lignină (substanță specifică fibrelor vegetale)²⁰.

De asemenea, se mai pot aplica metode de analiză spectrală, examinarea în radiații ultraviolete, analiza prin activare cu neutroni ș.a.

B. Cercetarea cernelurilor și a altor materiale de scriere.

Cercetarea criminalistică a cernelurilor se impune ori de cîte ori este necesar să se stabilească diferențele dintre tipurile de cerneală întîlnite în falsul material prin adăugare de text, vechimea unui înscris, compoziția cernelurilor sau tușurilor folosite în falsul de bancnote, cecuri și altor hîrtii de valoare.

Compoziția cernelurilor, ca de altfel a tuturor materialelor folosite la scriere, este deosebit de variată, cu toate că, în prezent, asistăm la o anumită uniformizare a ei, avînd în vedere, bineînțeles, cerneala folosită pentru uzul curent. În cazul bancnotelor, al buletinelor de identitate, pașapoartelor etc. se utilizează cerneluri cu o compoziție specială, care asigură nu numai durabilitatea înscrisului, dar și previne posibilitatea unei alterări sau contrafaceri.

²⁰ În acest sens, a se vedea autorii supra citați.

În compoziția cernelurilor intră diverși coloranți, mai frecvent fiind utilizați coloranții organici, precum și alte substanțe care asigură fluiditatea și fixarea cernelii în masa hîrtiei²¹. Pe lângă cernelurile obișnuite, se mai întîlnesc paste de scris, ca și cernelurile de tip „carioca”, tușurile pentru desen, cernelurile tipografice și cele pentru banda mașinilor de scris etc.

Pentru analiza cernelurilor se folosesc metode fizice și chimice. În primul rînd se apelează la examinarea microscopică a trăsăturilor de cerneală și la diferențierea culorii prin metode fotometrice. Examinarea se face atît în lumină vizibilă, cît și în radiații invizibile (ultraviolete, infraroșii și röntgen).

Separarea componentelor unei cerneli se realizează prin cromatografie, iar identificarea acestora se efectuează îndeosebi prin analize spectrale, ca și prin bombardarea cu neutroni. În examinare pot fi folosiți, de asemenea și reactivi chimici, însă acest gen de analiză are un caracter distructiv determinînd alterarea unei porțiuni din înscrisul ce constituie probă materială, motiv pentru care se întrebuintează mai rar.

Trăsăturile de creion se cercetează pornindu-se de la compoziția minei acestuia, în funcție de care creioanele se împart în creioane de grafit, chimice și dermatografice (grase).

Ca și la cerneluri, examinarea trăsăturilor de creion se face prin observare la microscop, ca și pe baza unor reactivi chimici.

Referitor la durabilitatea scrisului executat cu creionul, aceasta este mult mai mare decît aceea a trăsăturilor de cerneală. Prezintă, însă, dezavantajul de a putea fi ușor înlăturat, fără posibilitate de refacere, cu excepția creioanelor chimice ale căror trăsături executate pe o hîrtie umezită determină anumite reacții cu hîrtia, asemănătoare cernelii.

SECȚIUNEA I

CERCETAREA FALSULUI ÎN ÎNSCRISURI

1. Aspecte introductive.
2. Cercetarea falsului prin înlăturare de text.
3. Cercetarea falsului prin adăugare de text.
4. Cercetarea falsului prin imitarea și prin deghizarea scrisului.
5. Cercetarea textelor bătute la mașină.
6. Cercetarea altor categorii de falsuri.

1. ASPECTE INTRODUCTIVE

Potrivit prevederilor art. 288—290 C. pen., falsul în înscrisuri este fie de natură materială, fie de natură intelectuală.

²¹ Coloranții organici pot fi acizi sau bazei, cei acizi asigurînd o fixare mai bună prin migrarea în masa hîrtiei.

Falsul material, atât cel în înscrisuri oficiale, cât și cel în înscrisuri sub semnătură privată, este consecința contrafacerii scrierii ori a subjuridice. El poate fi săvârșit printr-o modificare fizică a înscrisului existent, sau prin alcătuirea în totalitate sau în parte a unui înscris oficial²¹.

Falsul intelectual constă din falsificarea unui înscris oficial, cu prilejul întocmirii acestuia, de către un funcționar ori alt salariat aflat în exercițiul atribuțiilor de serviciu, prin atestarea unor fapte sau împrejurări necorespunzătoare adevărului, ori prin omisiunea cu știință a înscrisului astfel întocmit.

Un alt criteriu de clasificare se referă la falsificarea totală sau parțială a unui înscris. După cum se subliniază în literatura de specialitate, plecându-se de la numeroasele cazuri întâlnite în practica judiciară, spre deosebire de falsul total al unui înscris, caracterizat printr-o „anumită unitate de structură, atât logică, cât și grafică”, falsului parțial îi lipsește această unitate, în general fiind mai ușor de depistat²³.

Principalele procedee de realizare a falsului în înscrisuri le reprezintă înlăturarea sau acoperirea unui text, adăugarea de text, modificarea unui semn grafic (literă sau cifră), imitarea unui scris sau a unei semnături, deghizarea²⁴.

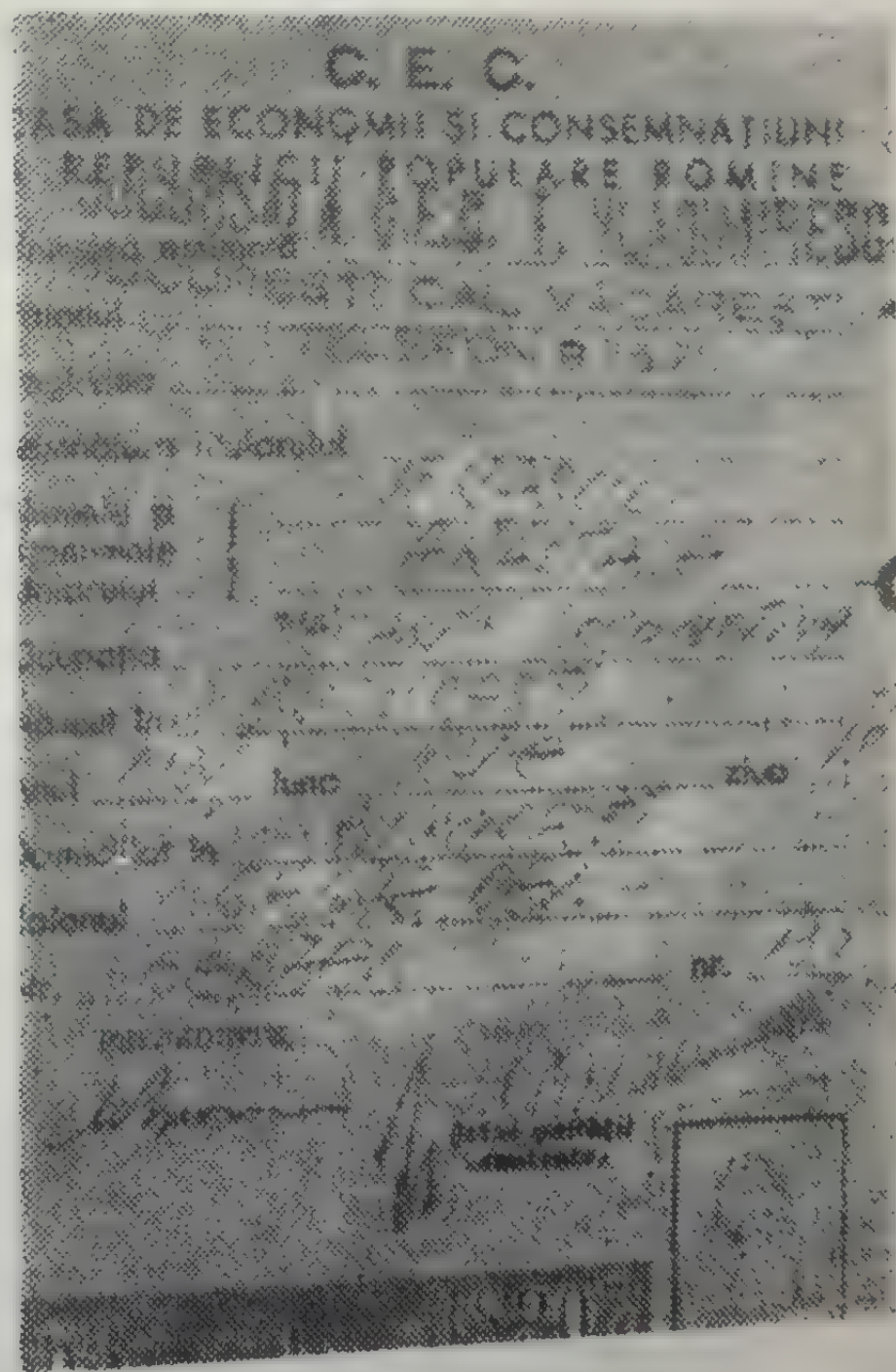
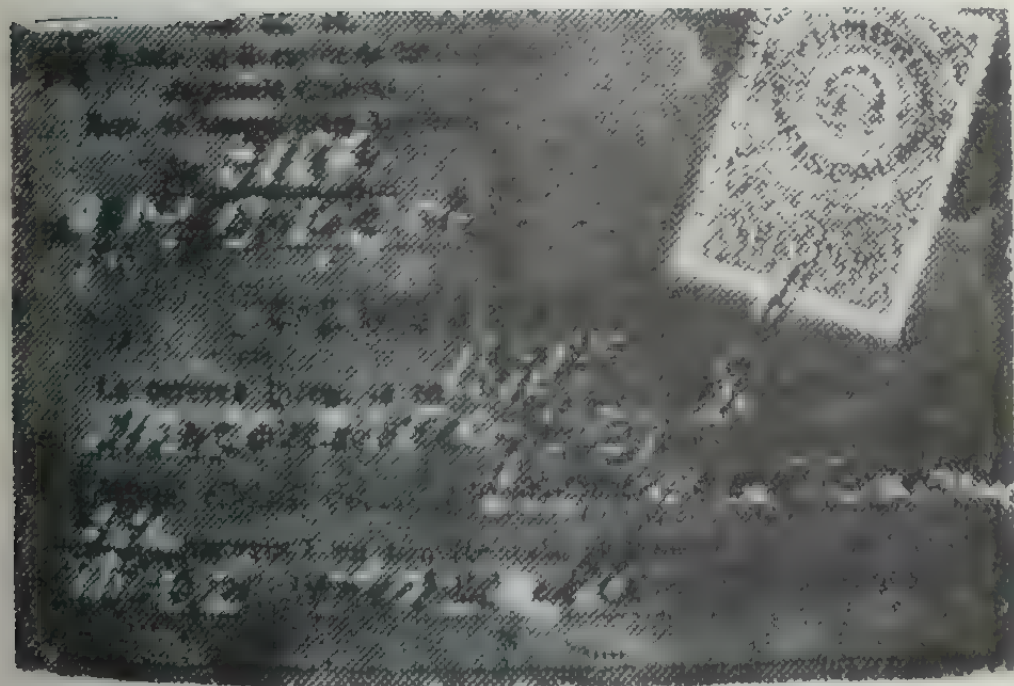

Fig. 117. Falsuri prin înlăturare de text descoperite sub acțiunea radiațiilor ultraviolete

²² În acest sens, V. PAPADOPOL, „Probleme generale privind infracțiunile de fals în înscrisuri”, în R.R.D. nr. 12/1973, p. 32, Plenul Tribunalului Suprem, Decizia de îndrumare nr. 1 din 28 martie 1970, în R.R.D. nr. 5/1970, p. 116; I. NEAGU, „Falsul în înscrisuri”, teză de doctorat, București, 1976, p. 53.

²³ C. SUCIU, op. cit., p. 472.

²⁴ În acest sens C. SUCIU, op. cit., p. 472; D. SANDU, op. cit., p. 13—14; I. MIRCEA, op. cit., p. 121.

Acestor procedee de falsificare a înscrisurilor ce privesc o semnătură, un text scris de mână sau bătut la mașină, li se adaugă falsificarea imprimunilor de ștampile și de sigilii, inclusiv înlocuirea de fotografii de pe legitimații ori înscrisuri.

Procedeele diverse de falsificare fac dificilă, în multe cazuri, constatarea acestora de către organele de urmărire penală sau de către instanțele de judecată. Ca urmare, este necesară recurgerea la cunoștințele unui specialist, la metode tehnico-științifice adecvate de descoperire a falsurilor, rezultatele cercetărilor criminalistice materializându-se în expertize tehnice și grafice.

Expertizele criminalistice se impun cu atât mai mult în cazurile de falsuri mai deseabite, cum sînt, de exemplu, falsurile de bancnote, de timbre, ca și de alte valori, falsuri incriminate în art. 282—284 C. pen., precum și în art. 286 C. pen. privitor la falsificarea instrumentelor de marcare sau de autentificare.

2. CERCETAREA FALSULUI PRIN ÎNLĂTURARE DE TEXT

Înlăturarea sau ștergerea de text reprezintă o modalitate de falsificare întâlnită frecvent în practică, ea realizându-se pe cale mecanică sau chimică.

Înlăturarea mecanică se realizează prin răzuirea textului cu o lamă, un ac ori un alt obiect ascuțit, sau prin radierea sa cu o gumă, cu miez de pîine ș.a.

Înlăturarea chimică presupune corodarea sau spălarea cu anumite substanțe chimice a unui text, avînd ca rezultat decolorarea sa și, uneori, chiar înlăturarea definitivă a textului.

O formă aparte a acestei modalități de falsificare poate fi socotită *acoperirea* unui text ori a unor semne grafice.

Examinarea criminalistică a textelor șterse presupune, într-o primă etapă, stabilirea locului în care a fost alterat înscrisul, iar, în a doua etapă, refacerea textului înlăturat ²⁵.

a. *Stabilirea locului* din care a fost înlăturat textul este o operațiune relativ ușor de realizat în unele împrejurări, datorită vizibilității cu ochiul liber a porțiunii alterate de înscris, fiind suficientă iluminarea documentului sub un anumit unghi, sau observarea prin transparență. În alte împrejurări, însă, depistarea locului alterării impune folosirea de metode speciale ²⁶.

În primul rînd, înscrisul este examinat la stereomicroscop, sub lumină incidentă, fiind pusă în evidență scămoșarea hîrtiei, pierderea luciului a esteia, diferențe de culoare, alterarea unor trăsături învecinate textului șters sau liniaturii hîrtiei ș.a.

²⁵ D. SANDU, op. cit., p. 66.

²⁶ Referitor la metodele de depistare a locului din care a fost înlăturat textul, ca și la cele de refacere a acestuia, a se vedea W. R. HARISON, „Suspects documents”, supra cit., p. 99—106 ; P. KIRK, op. cit., p. 759 și urm. ; E. LOCARD, „Les faux en écriture”, supra cit., p. 31 și urm. ; P. F. CECCALDI, „La Criminalistique”, supra cit., p. 99—106 ; P. KIRK, op. cit., p. 759 și urm. ; C. SUCIU, op. cit., p. 473—475 ; D. SANDU, op. cit., p. 67 și urm. ; C. E. O'HARA, op. cit., p. 917 și urm. ; C. BALTEANU, în „Tratat practic de criminalistică”, vol. III, supra cit., p. 279—282.

Identificarea porțiunii alterate este posibilă prin vaporizarea cu iod a înscrisului, locul răzuit colorându-se într-o nuanță gălbuie, datorită reținerii unei cantități mai mari de iod.

De asemenea, se mai poate apela la pudrarea hîrtiei cu grafit, reținut mai bine de suprafața scămoșată. Aceste două metode servesc inclusiv la relevarea urmelor de mîini formate pe suprafața documentului. Relevarea cu grafit prezintă însă dezavantajul că deteriorează oarecum suprafața hîrtiei.

O altă metodă, folosită îndeosebi în cazul în care, după înlăturarea textului, stratul de încleiere de la suprafața hîrtiei a fost relativ refăcut, constă din turnarea unei picături de benzină lângă locul răzuit. Benzina se va propaga pe suprafața hîrtiei, avînd tendința să ocolească zona afectată, ulterior, însă, revărsindu-se în aceasta.

Atît în cazul vaporizării cu iod, cît și în ipoteza folosirii metodei „picăturii de benzină” este necesar să se recurgă imediat la fixarea fotografică a rezultatului obținut.

În fine, locul din care a fost înlăturat textul poate fi depistat cu ajutorul radiațiilor ultraviolete, fluorescența hîrtiei modificîndu-se în porțiunile alterate.

b) *Refacerea textului înlăturat* este în funcție, în primul rînd, de natura materialului cu care s-a scris (cerneală, tuș, creion ș.a.), ca și de aceea a suportului pe care s-a scris, inclusiv de vechimea scrisului.

Refacerea este posibilă fie prin metode fizice, fie prin metode chimice, unele dintre acestea modificînd înfățișarea înscrisului.

Cu privire la procedeele de examinare folosite în laborator, atragem atenția că, în ipoteza întrebuintării de metode cu caracter „distructiv”, este absolut necesară aprobarea organului judiciar care a dispus expertiza, aplicarea acestora făcîndu-se după fotografierea prealabilă a înscrisului în litigiu (vezi fotografia de ilustrare) și după aplicarea altor procedee nedistructive.

Refacerea este posibilă datorită existenței în masa hîrtiei a unor resturi din materialul cu care s-a scris, cum este mai ales cazul cernelii, sau datorită urmelor de presiune create de instrumentul scriptural în masa hîrtiei, urme vizibile pe versolul acesteia.

Pentru refacerea textelor scrise cu cerneală sau cu creioane chimice se folosesc, în primul rînd, *radiațiile invizibile*, atît cele ultraviolete cît și cele infraroșii, sau radiațiile röntgen. Radiațiile ultraviolete determină o fluorescență specifică a resturilor de coloranți aflați în masa hîrtiei²⁷. Radiațiile infraroșii pătrund prin masa hîrtiei, cu excepția locurilor în care se găsesc particule de cerneală, migrate în masa hîrtiei, astfel încît nu vor impresiona materialul fotosensibil așezat sub înscris.

Refacerea prin metode chimice are la bază reacția dintre diverse substanțe chimice și componentele cernelii sau creionului rămase în masa hîrtiei, în esență aflîndu-ne în fața unei reacții de culoare²⁸.

²⁷ În ipoteza folosirii radiațiilor U.V. se mai poate reface prin metoda *stingerii fluorescenței*, situație în care se folosește o substanță de tipul cosinei, ce își pierde fluorescența în porțiunile textului înlăturat.

²⁸ Dintre numeroasele metode de refacere chimică a textului, amintim reacția nitratului de argint cu clorurile sau sulfurile din cerneală, tratarea cu vapori sulfocianici, de polsulfid de amoniu etc.

Alte procedee de refacere a textului înlăturat au la bază întărirea fotografică a *contrastului imaginii*. Se poate aplica și metoda difuzo-copiazării prin care înscrisul, prestat pe o coală fotografică, va determina desensibilizarea acesteia în locurile în care s-a aflat textul înlăturat.

Dintre procedeele tehnico-științifice moderne se poate aplica tratarea cu izotopi radioactivi și examinarea *holografică* ²⁹.

Refacerea textelor scrise cu stiloul cu bilă ori cu creionul este posibilă prin punerea în evidență a *urmelor de presiune*, formate în masa hirtiei, cu ajutorul fotografiei de umbre, vaporizării cu iod și obținerii de *mulaje cu materiale termoplastice*.

c. *Refacerea textelor acoperite*. În ipoteza falsului realizat prin acoperirea textului ori a unor semne grafice (litere, cifre), fie prin hașurare cu cerneală, creion sau tuș, fie prin pete de cerneală sau de alte substanțe, pentru relevarea textului se recurge la metode specifice.

Precizăm că acest gen de relevare este în funcție de diferența de vechime dintre scrisul acoperit și substanța întrebuințată la acoperire, precum și de calitatea sau culoarea acestora.

În primul rând, relevarea textului se poate face prin examinarea înscrisului prin transparență, într-o lumină puternică. Totodată, este posibilă recurgerea la fotografia separatoare de culori.

Dintre radiațiile invizibile se folosesc cu succes îndeosebi radiațiile infraroșii, dată fiind proprietatea acestora de a străbate hirtia și de a fi reținute de substanțe pe bază de carbon, săruri metalice, acizi etc. ³⁰.

De asemenea, se mai poate întrebuința metoda difuzo-copiativă, ca și procedeele de relevare a urmelor de presiune formate de creioane sau de stilourile cu bilă.

Nu trebuie exclusă nici posibilitatea îndepărtării cernelii sau materialului folosit la acoperire prin dizolvare, răzuire și prin alte procedee.

3. CERCETAREA FALSULUI PRIN ADAUGARE DE TEXT

Adăugarea de text, ca și înlăturarea, este, de regulă, tipică pentru falsurile parțiale. Ea se materializează în simple modificări de litere sau cifre (3 din 3, 9 sau 6 din O etc.), din adăugiri de cifre, de cuvinte și chiar de rînduri întregi.

Falsul prin adăugarea de text se poate realiza atât de persoana care a întocmit inițial înscrisul, cât și de altă persoană. Totodată, este posibilă folosirea aceluiași instrument scriptural sau a altuia, precum și a unor cerneluri asemănătoare sau diferite. De asemenea, intervalul de timp dintre momentul redactării și momentul falsificării, poate fi mai mare ori mai mic.

În examinarea criminalistică a falsurilor prin adăugarea de text se au în vedere tocmai elementele menționate mai sus ³¹.

²⁹ În acest sens, D. SANDU, *op. cit.*, p. 96—97; A. RADU, în „*Tratat practic de criminalistică*”, vol. III, p. 282—284.

³⁰ Dintre radiațiile invizibile se mai apelează la radiațiile röntgen, cu ajutorul cărora se realizează fotoelectronografii, ca urmare a radierii atomilor din cerneala textului acoperit.

³¹ În acest sens, C. SUCIU, *op. cit.*, p. 467—468; D. SANDU, *op. cit.*, p. 111 și urm.

Într-o primă etapă se insistă asupra caracteristicilor grafice ale textului, începînd cu continuitatea logică a scrisului, cu distanța dintre rînduri și dintre cuvinte și terminînd cu caracteristicile grafice particulare. Astfel, frecvent, printre elementele grafice de natură să indice falsul prin adăugare de text se numără îngrămădirea ori prescurtarea nefirească a cuvintelor, micșorarea distanței dintre rînduri, modificarea sau orientarea diferită a liniei de bază a acestora ș.a. Într-un cuvînt, apar modificări privind ordonarea și desfășurarea firească a scrisului.

Alte diferențe sînt determinate de schimbarea suportului pe care a fost așezat înscrisul. De exemplu, inițial înscrisul a fost așezat pe o suprafață perfect netedă, pentru ca, în momentul falsificării, înscrisul să fie așezat pe o suprafață cu asperități. Însăși schimbarea instrumentului scriptural, precum și a condițiilor concrete de scris, chiar dacă este redactat de aceeași persoană, oferă indicii pentru descoperirea falsului.

În măsura în care particularitățile grafice sînt insuficiente pentru stabilirea falsului, se procedează, într-o a doua etapă, la examinarea fizico-chimică a materialului cu care s-a scris (cerneală, tuș, creion etc.). Acest gen de examinare presupune analize microscopice, cromatografice, spectrale, inclusiv sub radiații invizibile, urmărindu-se stabilirea diferențelor de culoare, de compoziție a materialului sau de vechime a acestuia.

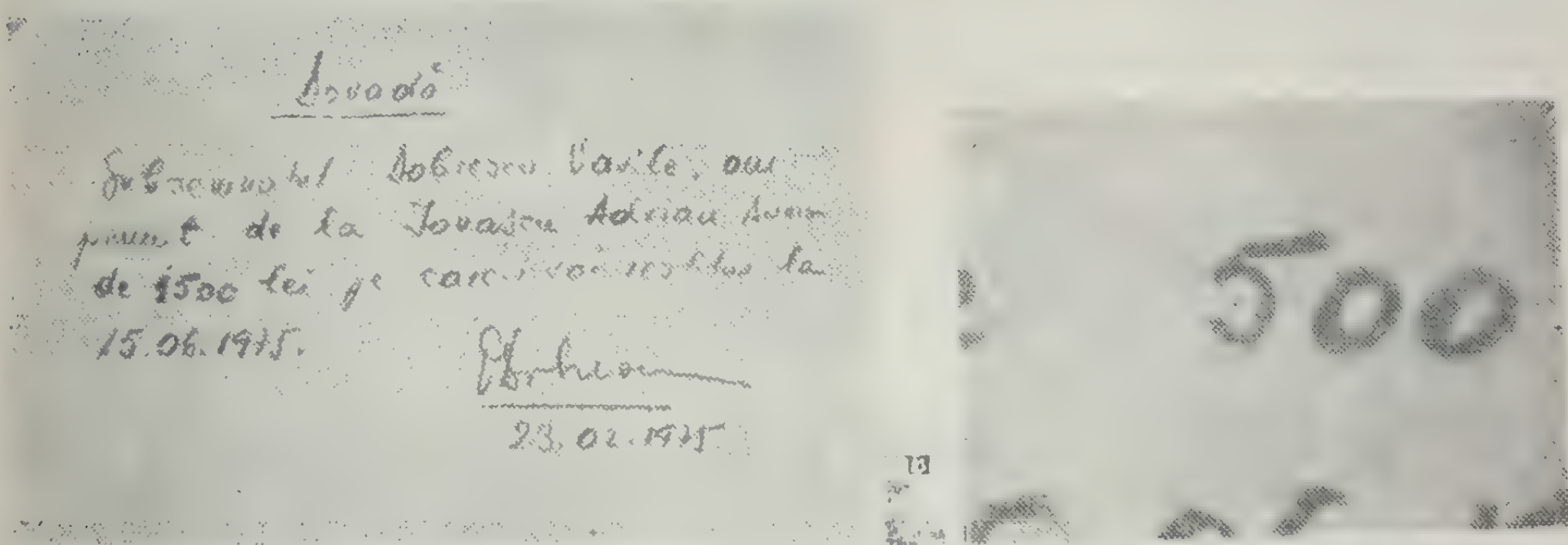

Fig. 118. Fals prin adăugare de text descoperit cu ajutorul radiațiilor infraroșii

Stabilirea falsului prin adăugare de text mai poate fi făcută, în ultimă instanță, pe baza datelor desprinse din examinarea trăsăturilor intersectate³². De regulă, trăsăturile executate ulterior se suprapun peste trăsăturile executate anterior, după cum traseele rîndurilor inferioare le acoperă pe cele superioare. Schimbarea ordinii acestei succesiuni indică prezența adăugirii.

Pentru determinarea ordinii în care au fost executate trăsăturile se procedează la examinarea locului de intersectare a acestora. Spre pildă,

³² Cu privire la examinarea traseelor intersectate a se vedea D. SANDU, op. cit., p. 136—147; I. VICOL, în „Tratat practic de criminalistică”, vol. III, supra cit., p. 300—307; L. BOBOȘ, „Stabilirea falsului prin adăugiri în acte”, în culegerea „20 de ani de expertiză criminalistică”. Ed. Ministerului Justiției, București, 1978, p. 140—142.

la trăsăturile executate cu cerneală, se constată tendința cernelii din trăsătura nouă de a difuza în trăsătura veche, cu condiția ca aceasta să fie uscată, sau de întrerupere a traseului anterior³³.

4. CERCETAREA FALSULUI PRIN IMITAREA ȘI PRIN DEGHIZAREA SCRISULUI

A: *Falsul prin imitarea scrisului.*

Imitarea sau contrafacerea scrisului unei alte persoane este mai frecventă în cazul semnăturilor, a mențiunilor ori textelor de mai mică întindere. Ca modalitate de realizare, imitarea poate fi liberă sau servilă³⁴.

a. *Falsul prin imitarea liberă* se execută, în majoritatea cazurilor, cu modelul în față, dar și după memorie. Aparent, semnătura sau scrisul contrafăcut se apropie în linii mari de cel original, mai ales în ipoteza exersării, a semnăturilor simplificate, precum și a scrisurilor cu un grad de evoluție mai mic decât cel al persoanei falsificatorului.

Depistarea acestui gen de fals este posibilă datorită mai multor elemente. În primul rând, plastografului îi scapă caracteristici ale propriului scris, datorită deprinderilor sale grafice. De asemenea, nu acordă atenție modului de executare și de dispunere a semnelor diacritice și de punctuație. Însăși orientarea mișcărilor, ca și modul de legare a literelor, presiunea scrisului sau viteza mai scăzută de execuție, conduc la stabilirea falsului.

Cu atât mai mult apar elemente de diferențiere netă, în alternativa imitării din memorie, situație în care particularitățile grafice ale plastografului sînt mai numeroase, în timp ce caracteristicile scrisului imitat sînt mult mai reduse.

b. *Falsul prin imitare servilă* presupune urmărirea strictă de către plastograf a traseului scrierii originale. Totodată, se poate recurge la copierea directă a textului sau semnăturii, acest procedeu fiind considerat pe bună dreptate ca o modalitate de sine stătătoare de falsificare, datorită prezenței unor elemente specifice de contrafacere³⁵.

Imitarea servilă este relevată de anumite elemente specifice cum sînt nesiguranța traseului, întreruperi care nu apar la scrisul original, grosimea uniformă a trăsăturilor, reluări sau retușuri de trasee pentru rectificarea formei gramelor, viteza scăzută de scriere ș.a.

³³ În examinarea traseelor intersectate se au în vedere nu numai trăsăturile de cerneală, ci și intersectarea trăsăturilor de creion și cerneală, cele ale scrisului dactilografiat, precum și cele ale impresiunilor de ștampile.

³⁴ În acest sens E. LOCARD, *op. cit.*, p. 97—98; C. SUCIU, *op. cit.*, p. 478—479; L. IONESCU, „*Expertiza criminalistică a scrisului*”, supra cit., p. 213—225; D. SANDU, *op. cit.*, p. 28 și urm.

³⁵ Cu toate acestea, am abordat problemele generale ale falsului prin copiere în contextul tratării imitării servile dată fiind similitudinea unor elemente de contrafacere prezente în ambele cazuri, cum ar fi, de exemplu, uniformitatea traseului, întreruperile nefirești, reluările, ritmul scăzut de executare etc.

La imitarea servilă este posibilă executarea, în prealabil, a scrisului cu creionul, după care se procedează la repasarea sa cu cerneală, aspect relevant la fotografierea sub radiații infraroșii.

În ipoteza copierii apar elemente caracteristice potrivit procedurii folosit în falsificare. De exemplu, la copierea prin transparentă, alături de elementele specifice imitării servile, o caracteristică importantă o reprezintă coincidența dimensiunilor semnăturii sau scrierii falsificate cu aceea a originalului. Copierea se mai poate efectua cu ajutorul plumbaginei, ori cu hirtie de calc.

Unii infractori, mai versați, cunoscând că o dovadă elocventă a copierii o reprezintă mărimea identică a semnăturii, recurg la copierea prin proiecție, deformând forma subscrierii, fără a putea, totuși, evita celelalte elemente ale contrafacerii.

Spre deosebire de falsul prin imitare liberă, în care este posibilă chiar identificarea autorului, cu condiția luării unui număr suficient de probe de scris sau de semnături de la persoanele suspecte, la imitarea servilă sau la copiere, deși se descoperă contrafacerea, este mai dificil de identificat autorul, cu toate că nu trebuie exclusă această posibilitate. În luarea probelor grafice trebuie să se respecte cerințele menționate la identificarea persoanei după scris. La semnăturile imitate, nu este indicat să se ceară persoanei suspecte să imite semnătura în litigiu, ci să se obțină probe libere, inclusiv ale propriei semnături care poate conține caracteristici grafice care apar și în semnătura contrafăcută.

B. Falsul prin deghizarea scrisului.

Deghizarea scrisului se întâlnește curent în cazul scrisorilor anonime cu caracter calomnios, situație în care autorul încearcă să-și ascundă identitatea. Totodată, se pot ivi situații în care autorul semnăturii, în intenția contestării sale ulterioare, caută să introducă în semnătură elemente aparent de contrafacere (repasarea traseului, șerpuirea ori îngroșarea acestuia ș.a.).

Principalele procedee de realizare a deghizării scrisului sînt următoarele :

- deformarea sau modificarea unor caracteristici grafice generale sau particulare proprii, cum ar fi mărimea, forma și înclinarea gramelor, precum și scrierea într-o manieră care să creeze impresia unui scris mai puțin evoluat ;

- scrierea cu mîna stîngă, care la persoanele neexersate se materializează într-un grafism greoi, necoordonat, colțuros, care se reduce pe măsură ce persoana se deprinde să scrie în acest mod ;

- scrierea cu majuscule sau cu caractere de tipar, care poate conține totuși elemente de specificitate suficiente, îndeosebi în cazul persoanelor obișnuite să scrie în acest mod.

În toate cazurile menționate mai sus, identificarea persoanei care și-a deghizat scrisul este posibilă datorită deprinderilor sale proprii. Astfel, aceasta se concentrează mai mult asupra formei literelor sau cifrelor, scăpînd din vedere sensul mișcării, caracteristicile topografice ale scrisului, modul de executare al semnelor diacritice și al celor de punctuație, legarea literelor etc.

Mai mult, în majoritatea cazurilor în care este vorba de un text relativ mare, gradul de concentrare al autorului scade, acesta ajungând aproape de scrisul său obișnuit.

5. CERCETAREA TEXTELOR DACTILOGRAFIATE

În cercetarea criminalistică a înscrisurilor este necesară, în multe împrejurări și examinarea unor texte dactilografiate, atât pentru identificarea mașinii la care a fost bătut textul, cât și pentru identificarea dactilografului ³⁶.

a. *Identificarea mașinii de scris* este un proces care se desfășoară, ca și în celelalte cazuri ale identificării criminalistice, în două etape principale:

Într-o primă etapă se determină tipul sau modelul mașinii de scris, pe baza unor caracteristici generale, cum sînt, de exemplu, caracterele semnelor grafice, pasul mașinii, distanța dintre rînduri ș.a. ³⁷.

După stabilirea modelului mașinii de scris se caută identificarea propriu-zisă a mașinii prin compararea textului în litigiu cu problemele de comparație luate de la mașinile suspecte. Caracteristicile particulare pe baza cărora se face această individualizare sînt determinate de anumite defecte de fabricație, de uzuri apărute în corpul literelor, a semnelor diacritice, de deviere a literelor de pe poziția inițială, fie în plan orizontal, fie în plan vertical. De asemenea, pot fi luate în considerare, deși nu prezintă aceeași stabilitate și unele caracteristici temporare, cum sînt, de exemplu, uzurile panglicii mașinii ca și încărcarea cu impurități a corpului literelor.

b. *Identificarea persoanei care a bătut un text*, deși mai dificil de realizat, este posibilă pe baza studierii elementelor oferite de tehnica de dactilografiere, specifice fiind caracteristicile topografice, (amplasarea titlurilor, mărimea marginii și a aliniatelor, sublinierile ș.a.). frecvența anumitor greșeli și modul lor de cercetare, respectarea regulilor gramaticale.

La identificarea persoanei nu trebuie exclusă nici posibilitatea identificării pe baza amprentelor digitale existente pe coala de hîrtie.

c. *Cercetarea falsului în cazul înscrisurilor dactilografiate* se face potrivit aceluiași reguli și cu ajutorul aceluiași metode și mijloace tehnico-științifice utilizate în cazul manuscrisurilor. Astfel, este necesară stabilirea vechimii înscrisului dactilografiat, existența falsului prin adăugare sau înlăturare de text etc.

³⁶ PAUL KIRK, „Crime Investigation”, supra cit., p. 460—466, W. R. HARISON, „Ghid practic pentru descoperirea infracțiunilor”, supra cit., p. 90 și urm.; P. F. CECCALDI, op. cit., p. 106—112, C. SUCIU, op. cit., p. 484—487; D. SANDU, op. cit., p. 149 și urm.; C. E. O'HARA, op. cit., p. 901 și urm.

³⁷ W. SCHENBERGER, „L'examen préliminaire des écriture à la machine”, Revue Internationale de Police criminelle, nr. 3/1949, citat de C. SUCIU, p. 485, a propus ca trierea mașinilor să se facă după mărimea pasului mașinii, raportată la 100 de bătăi, după simetria barei minusculei „t” față de corpul literei și după forma relor și cifrelor, gradul lor de aliniere, de înclinare și de finisare a suprafeței literelor

Un element caracteristic pentru falsul prin adăugare de text sau prin înlăturare de text urmată de adăugarea de litere, cifre sau cuvinte, îl reprezintă modificarea distanței dintre litere sau cuvinte, ca și schimbarea direcției liniei de bază a rîndurilor. Este practic imposibil ca o literă să fie bătută exact în locul în care s-ar fi găsit normal, după scoaterea colii de hîrtie din mașină. Chiar dacă cu ochiul liber aparent sînt aceleași distanțe, cu ajutorul măsurătorilor micrometrice se determină adăugirea.

6. CERCETAREA ALTOR CATEGORII DE FALSURI

A. Falsificarea impresiunilor de ștampile.

Se întîlnește deseori în practica judiciară, principalele modalități de realizarea a falsului fiind *desenarea* acesteia direct pe înscris, *copierea sau transferarea* unei impresiuni aflate pe un înscris autentic și *confecționarea* unei ștampile după aceea originală³⁸.

În cazul ștampilelor desenate apar elemente evidente de falsificare, ca de altfel și în cazul copierii sau transferării unde, alături de elementele specifice oricărei copieri, apar sub acțiunea radiațiilor invizibile urme ale restului de material folosit pentru transfer.

Și în ipoteza contrafacerii ștampilei apar elemente evidente de falsificare constînd din lipsa de simetrie și de neuniformitate a literelor și cifrelor, a intervalelor dintre acestea, realizarea defectuoasă a stemei, a altor semne din structura ștampilei.

Ca forme particulare de falsificare a impresiunilor de ștampile amintim răsucirea acesteia în momentul aplicării, astfel încît devine ilizibilă, sau suprapunerea a două impresiuni, ceea ce conduce la același rezultat. De asemenea, ștampila se mai poate aplica după prealabila îndoire a hîrtiei, pentru a nu se imprima toate elementele din desenul ștampilei.

B. Falsificarea bancnotelor, timbrelor, a altor hîrtii de valoare și a monedelor metalice³⁹.

Cercetarea criminalistică a bancnotelor falsificate se raportează la modalitatea de falsificare întrebuintată de autor (desenare, gravură, fotografiere, zincografiere etc.). În primul rînd se efectuează un examen comparativ al biletelor autentice cu cele falsificate, folosindu-se metoda suprapunerii, a continuității liniare sau sistemul „grătarului”, cu ajutorul cărora se localizează principalele elemente ale contrafacerii⁴⁰.

Totodată, are loc o examinare calitativă a hîrtiei, (interesînd filigranarea, grosimea, elasticitatea, transparența și compoziția), precum și a cernelurilor, a căror compoziție este deosebită.

³⁸ În acest sens, C. SUCIU, *op. cit.*, p. 481—482 ; D. SANDU, *op. cit.*, p. 167—178.

³⁹ Cu privire la falsificarea bancnotelor și a altor hîrtii de valoare, cum sînt cecurile, scrisorile de credit ș.a., alături de autorii de specialitate supra citați a se vedea și E. PATRICK Mc. GUIRE. „*The Forgers*”, Library of Congress, Catalog Card nr. 73—77145, Pudric Publishing Company, Bernardsville, S.U.A., 1969.

⁴⁰ În acest sens, C. SUCIU, *op. cit.*, p. 482—483.

Falsurile de timbre se întâlnesc numai în cazul timbrelor de mare valoare, modalitatea de realizare fiind, în general, aceeași ca și pentru bancnote (desenare, litogravură, fotogramă ș.a.). Pe lângă examinarea calității hîrtiei și tușurilor folosite, se cercetează și modul de ștanțare a marginilor, practic imposibil de efectuat în condițiile realizării ei de către imprimerie.

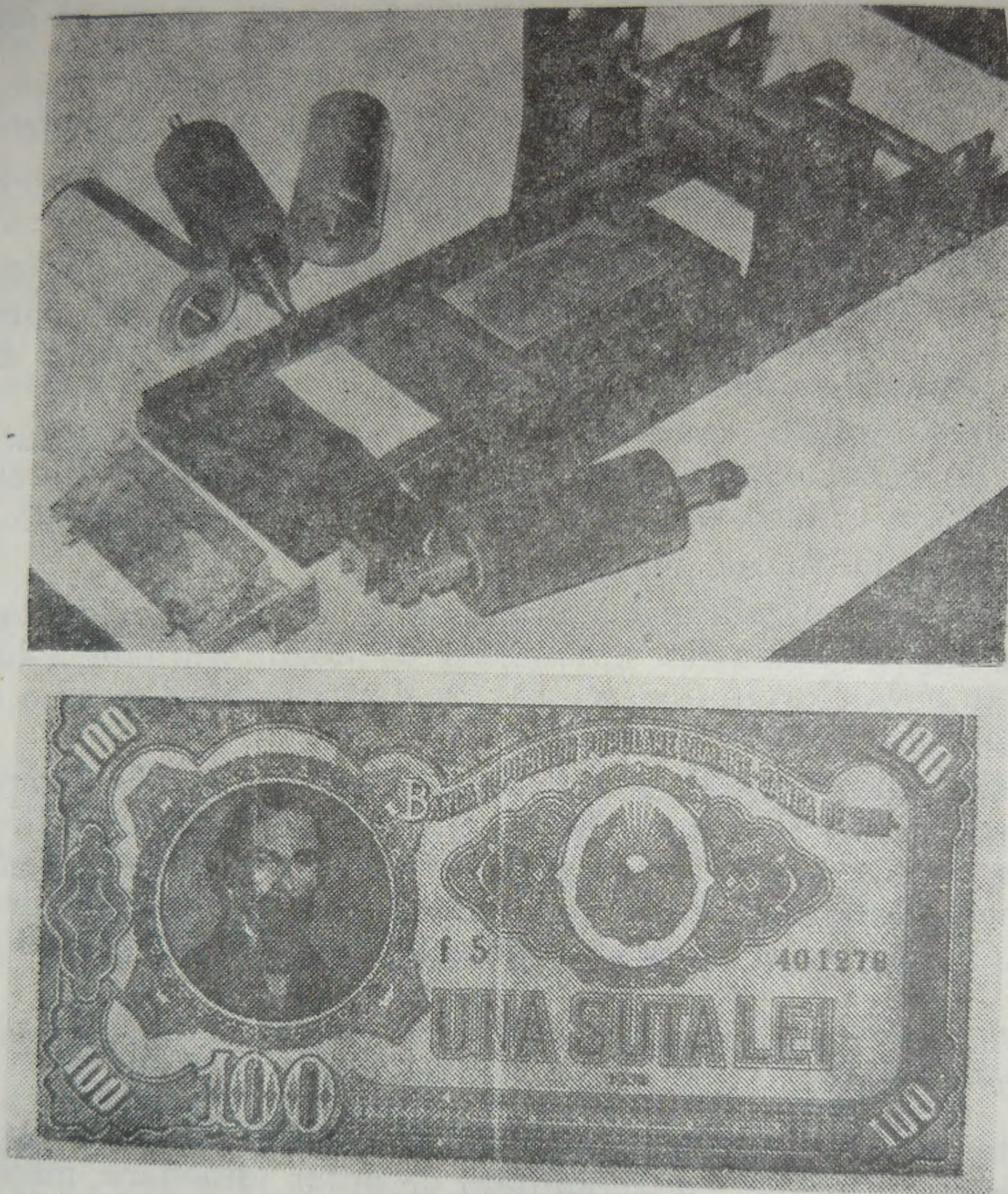

Fig. 119. Fals de bancnote executat prin imprimare

Monedele falsificate se examinează după desen, greutate, compoziția metalului, după sunet etc. De regulă, falsificarea monedelor se face prin turnare sau ștanțare, nefiind exclusă nici posibilitatea falsificării prin galvanoplastie.

C. Falsificarea operelor de artă.

Falsificarea operelor de artă se întâlnește mai des în cazul tablourilor, deși sînt numeroase și falsurile altor obiecte cu valoare artistică (bijuterii, sculpturi, mobile, obiecte de cult etc.), îndeosebi a celor din antichitate sau din epoca renașterii.

Principalele modalități de realizare a acestui gen de falsuri constă din copierea după model, imitarea manierei de lucru, îndeosebi în privința tehnicii și compoziției, a unui mare maestru, o variantă a acesteia fiind și combinarea de mai multe fragmente copiate⁴¹.

Fig. 120. Falsul unei diplome de maturitate executat prin desenare

Cercetarea falsurilor în operele de artă are un caracter complex, presupunând conlucrarea dintre specialiștii din domeniul artei și experții criminaliști.

Astfel sînt necesare, pe lîngă examinarea sub raport artistic, cercetarea fizico-chimică pentru stabilirea vechimii, cum este de pildă, pigmentația culorii tablourilor, examinarea în radiații invizibile (ultraviolete și infraroșii) sau prin metode microscopice și spectrale.

⁴¹ În acest sens L. IONESCU, „Aspecte tehnico-criminalistice ale determinării autenticității operelor de artă, cu referire specială la tablouri”, în culegerea „20 de ani de expertiză criminalistică”, supra cit., p. 118—121; P. F. CECCALDI, op. cit., p. 115—119; F. ARNAU, „Arta falsificatorilor — falsificatorii artei”, Ed. Meridiane, București, 1970. M. LE CLÈRE, „Manuel de police technique”, supra cit., p. 149—150.